تاريخ

دولسم ټولګی

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف لوی رياست

تاريخ- دولسم ټولګی

پلورل او
وني چلن

Ketabton.com

هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو
د تأليف لوی رياست

تاريخ

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان:

- پوهنمل زلمی هوتک
- د سرمؤلف مرستيال شير محمد رونقي
- مؤلف قديم شيرزی بابکرخيل

مسلکي ایډیټ:

- سرمؤلف عبدالغیاث غوری

د ژبې ایډیټ:

- محمد قاسم هیله من

ديني، سياسي او کلتوري کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف په لوی رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف کوچی

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ديزاين:

- حميد الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

ملی سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د تـــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي — پـــامیـریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي — لـــکـــه لمـر پر شنه اسمان
په سینـه کې د اسیـــا به — لـــکـــه زړه وي جـاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

داکتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیک .... مخ

لمړی څپرکی: د افغانستان بیا راژوندي کول........ ۱
د لمړي څپرکي موخې........ ۲
لمړی لوست: د احمد شاه بابا واک ته تر رسیدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي او ټولنیز جاج ۳
دویم لوست: احمد شاه بابا او د مرکزي دولت ټینګښت........ ۷-۱۰
دریم لوست: د احمد شاه بابا پوځي سوقیات ۱۱-۱۶
څلورم لوست: د احمد شاه بابا ځیناستي، د تیمور شاه پاچاهي ۱۷
د زمانشاه پاچاهي (۱۷۹۳- ۱۸۰۱م) ۱۸-۱۹
د شاه محمود ابدالي پاچاهي(۱۸۰۱- ۱۸۰۴م) ۱۹-۲۰
پنځم لوست: دشاه شجاع لومړنۍ پاچاهي (۱۸۰۴- ۱۸۰۹م) ۲۱-۲۲
د شاه محمود دویم ځل پاچاهي(۱۸۰۹- ۱۸۱۸م) ۲۲-۲۴
شپږم لوست: دسیالیو او اختلافاتو منځ ته راتګ ۲۵-۲۸
اووم لوست: دواک لیږد او لاسوهني (۱۸۱۸- ۱۸۳۴م) ۲۹-۳۲
اتم لوست: شاه شجاع او ملي پاڅون ۳۳-۳۶
نهم لوست: د امیر دوست محمد خان دویمه پاچاهي ۳۷-۴۰
لسم لوست: د امیر شیرعلي خان لومړني سلطنت(۱۸۶۳- ۱۸۶۶م) ۴۱-۴۲
د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸۶۶- ۱۸۶۷م) ۴۲-۴۳
د امیر محمد اعظم خان سلطنت(۱۸۶۷- ۱۸۶۸م) ۴۳-۴۴
یوو لسم لوست: د امیر شیر علي خان دویمه پاچاهي (۱۸۶۸- ۱۸۷۹م) ۴۵-۴۸
دوولسم لوست: د امیر محمد یعقوب خان سلطنت(مارچ- اکتوبر ۱۸۷۹م) ۴۹-۵۲
دیار لسم لوست: د مرکزي دولت ټینګښت(۱۸۸۰- ۱۹۰۱م) ۵۳-۵۸
څوارلسم لوست: د معاهدو لاسلیک ۵۹-۶۰
پنځلسم لوست: د امیر حبیب الله خان سلطنت(۱۹۰۱-۱۹۱۹م) ۶۱-۶۴
شپاړسم لوست: د مشروطیت نهضتونه ۶۵-۶۸
د لومړي څپرکي ارزونه ۶۹-۷۰
دویم څپرکی: د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوریت د نظام تر پایه پورې (۱۹۱۹- ۱۹۷۸م) ۷۱
د دویم څپرکي موخې ۷۲
اوولسم لوست: د هیواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹- جنوري ۱۹۲۹م) ۷۳-۷۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست: د هيواد د خپلواکۍ درېګونې جبهې ۷۷-۸۰
نولسم لوست: اصلاحات او ريفورم (۱۹۲۱- ۱۹۲۸م) ۸۱-۸۴
شلم لوست: د غازي شاه امان الله خان اروپايي سفر(۱۹۲۷م- ۱۳۰۶هجري شمسي) ۸۵-۸۸
يو ويشتم لوست: د اصلاحاتو پر وړاندې غبرګون ۸۹-۹۲
دوه ويشتم لوست: د بحران پای او د قدرت ټينګښت (۱۹۲۹م- ۱۳۰۸هجري شمسي) ۹۳-۹۶
در ويشتم لوست: د اصولنامې ترتيب او تدوين ۹۷-۱۰۰
څلور ويشتم لوست: د محمد ظاهر شاه سلطنت او دويمه نړيواله جګړه ۱۰۱-۱۰۴
پنځه ويشتم لوست: لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶م- ۱۳۳۵هجري شمسي) ۱۰۵-۱۰۶
شپږ ويشتم لوست: د ديموکراسی لسيزه (۱۳۴۲- ۱۳۵۲هجري شمسي) ۱۰۷-۱۱۰
اوه ويشتم لوست: په جمهوريت باندې د سلطنتي رژيم د بدليدو لاملونه ۱۱۱-۱۱۲
اته ويشتم لوست: د(۱۳۵۲لمريز کال) د چنګاښ د ۲۶ مې کودتاه ۱۱۳-۱۱۵
د دويم څپرکي ارزونه ۱۱۶
درېيم څپرکی: د افغانستان ګاونډې هيوادونه ۱۱۷
د درېيم څپرکي موخې ۱۱۸
نه ويشتم لوست: دپاکستان اسلامي جمهوريت ۱۱۹-۱۲۲
ديرشم لوست: د ايران اسلامي جمهوريت ۱۲۳-۱۲۶
يو ديرشم لوست: د چين د خلکو جمهوريت ۱۲۷-۱۳۰
دوه دريشم لوست: تاجکستان ۱۳۱-۱۳۴
درې ديرشم لوست: ازبکستان ۱۳۵-۱۳۸
څلور ديرشم لوست: ترکمنستان ۱۳۹-۱۴۳
د دريم څپرکي ارزونه: ۱۴۴
څلورم څپرکی: په شلمه پيړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې ۱۴۵
د څلورم څپرکي موخې ۱۴۶
پنځه ديرشم لوست: لومړۍ نړيواله جګړه او دهغې لاملونه ۱۴۷-۱۵۲
شپږ ديرشم لوست: دويمه نړيواله جګړه ۱۵۳-۱۵۶
اووه ديرشم لوست: پر هند و چين باندې د جاپان يرغل ۱۵۷-۱۶۰
اته ديرشم لوست: د ملګرو ملتونو جوړيدنه ۱۶۱-۱۶۲
نهه دريشم لوست: په يوه صنعتي ځواك باندې د جاپان بدلون ۱۶۳-۱۶۶
څلويښتم لوست: د شوروي اتحاد له منځه تلل ۱۶۷-۱۷۰
يو څلويښتم لوست: د آلمان فدرالي جمهوريت ۱۷۱-۱۷۴
دوه څلويښتم لوست: د فرانسې جمهوريت ۱۷۵-۱۷۸
درې څلويښتم لوست: د انګلستان شاهي دولت ۱۷۹-۱۸۲
د څلورم څپرکي ارزونه ۱۸۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د افغانستان بیا را ژوندی کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

۱- د احمد شاه بابا واک ته د رسیدو څخه وړاندې د اقتصادي، سیاسي او ټولنیز حالت سره پېژندګلوي.

۲- د افغانستان بیاروغاونې سره پیژندګلوي.

۳- د احمد شاه بابا د شخصیت او د هغه د پوځي سوقیاتو په اړه معلومات لاس ته راوړل.

٤- د احمد شاه بابا د ځای ناستو او د هغوی د واکمنیو سره پیژندګلوي.

٥- د انګلیسانو د پالیسی په اړه معلومات او د هغوی پیژندګلوي.

٦- د خپل مینځي شخړو په اړه معلومات تر لاسه کول.

۷- د مشروطیت د خوځښت سره پیژندګلوي.

۸- د تاریخي نقشو د رسم کولو مهارت.

۹- په نقشو پوهیدل او د هغو پر مخ د پام وړ ځایونه ښودل.

۱۰- د سیاسي او کلتوري وضعیت تحلیل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیز جاج

بایزید روشان

په دې لوست کې به سیاسي، ټولنیز، اقتصادي، خپلواکي غوښتونکي خوځښتونه او د هغوی ونډه د خلکو په ویښونه کې د افغانستان د بیا رغاونې څخه مخکې معلومات درکړل شي.

د شپاړسمې پېړۍ په پیل کې د افغانستان په ننه او گاونډیو هېوادونو کې سیاسي ناوره پېښې رامنځ ته شوې، چې دغه گډوډۍ د افغانستان په زیان تمامې شوې. د سلطان حسین بایقرا د مرگ ورسته په (۱۵۰۵ز) کې افغانانو خپل مرکزي دولت له لاسه ورکړ او تجزیه غوښتونکو په هر گوډ کې پاخونونه پیل او یو له بله سره په جگړو اخته شول. په (۱۵۰۱ز) کال شیباني دولت په ماورالنهر کې جوړ شو. په (۱۵۰۲ز) کال کې په ایران کې صفوي دولت او په هند کې مغولي دولتونه منځ ته راغلل، درې واړو نوي دولتونو د افغانستان په ختیځ، لوېدیځ او شمال کې په یرغلونو پیل وکړ او افغانستان تجزیه شو. مرکزي دولت له منځه لاړ او پوخې سوقیاتو افغانستان د جگړو په ډگر بدل کړ. یرغلگرو دولتونو د ډېرو ځمکو د نیولو لپاره تل یو پر بل یرغلونه کول. د هغوي د حملو له کبله زموږ لوی او ودان ښارونه په کنډوالو بدل شول، اشغالگرو به ډول ډول ظلمونه کول، ورځ په ورځ د خلکو کرکه له هغوی څخه ډېرېدله او خلکو به پټه د خپلواکۍ لپاره د استعمار پر ضد مبارزه پیل کړه. د لومړي ځل لپاره صفویان د هرات، اندخوی، کندهار او بلوچستان ولایتونو له پاخونونو سره مخامخ شول او افغانانو ډېر مقاومت وکړ. جگړې دومره کلکې وې، چې کندهار څو ځله د صفویانو لاسونو ته لوېده او بېرته به افغاني مبارزینو نیوه. صفویانو ددې پاخونونو د غلي کولو لپاره له ډله ییزې وژنې او د شتمنیو له لوټولو څخه کار اخیسته، خو د مبارزینو پاخونونه په ټوله مانا غلي نه شول او کله چې به د خپلواکۍ د مبارزینو خوځښت په یوه ځای کې به غلی شو، نو په بل ځای کې به یې بیا په مبارزه پیل وکړ، ډېر ژر به ختیځو ولایتونو کې د خپلواکي خوځښت

منځ ته راغی، چې د افغانانو مختلفو قبیلو په هغه کې ګډون درلود.

د روښانیانو خوځښت: ددې خوځښت لارښود بایزید انصاري، چې په روښان پیر مشهور او د شیخ عبدالله انصاري زوی و چې د وزیرستان په (کاڼي ګرم) کې زېږېدلی دی. روښان پیر د مغل د حکومت او د هغو خانانو د ظلم او استبداد پر ضد چې له مغولي دولت سره یې مرسته کوله، خلک مبارزې ته رابلل، روښان پیر یو متصوف او د طریقت خاوند و. لومړی یې د توچي په دره کې په تبلیغ پیل وکړ او وروسته یې تیرا خپل مرکز وټاکه. مغولي حاکمانو د هغه پر ضد اخوند درویزه ننګرهاری تحریک کړ او اخوند درویزه د هغه تعلیمات د اسلام د مبین دین پر ضد وبلل او هغه یې د (پیر تاریک) په نامه یاد کړ. په پای کې روښان پیر له مغلو سره په یوه جګړه کې ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته یې زوی جلا الدین رهبري پر غاړه واخیسته په (۱۶۰۰) میلادي کې یې له مغلو سره ډېرې جګړې وکړې.

په ختیځ کې له خیبر څخه تر تیرا او په سهیل کې یې کابل او غزنی ونیو. جلال الدین هم په جګړه کې ووژل شو. د جلال الدین تر مرګ وروسته د روښان پیر لمسی (احداد) د رهبرۍ مقام ته ورسیده او نوموړی د تیرا د سیمې په یوه جګړه کې ووژل شو. وروسته (عبدالقادر) د مشرۍ لپاره و ټاکل شو.

(بي بي علايي) د خپل زوی عبدالقادر سره مرسته کوله او ډېر ژر یې پېښور ونیو، خو ډېر وخت لا نه و تېر شوی، چې د قبایلو ترمنځ بې اتفاقي پیدا شوه. په (۱۶۳۶) میلادي کال کې مغلو عبدالقادر او د هغه مور ونیوله او هندوستان ته یې تبعید کړل او د روښان ملي خوځښت د مغلو او د سیمه ییزو حاکمانو د دسیسو له امله وځکول شو.

د خوشحال خان خټک تر مشرۍ لاندې خوځښت:

د ۱۶ ز پېړۍ په نیمایي کې د خټکو قبیله په تدریجي توګه د واک خاونده شوه او په سهیل کې یې د نورو قبایلو ترمنځ مهم ځای تر لاسه کړ. په (۱۵۸۰) میلادي کال کې جلا ل الدین محمد اکبر له اټک څخه تر پېښوره د سوداګریزې لارې د امنیت چارې د خټکو قبیلې ته وسپارلې او په بدل کې یې ورته له کاروانونو څخه د مالیې اخیستلو امتیاز ورکړ، همدغه امتیاز د خټکو او یوسفزو ترمنځ اختلاف رامنځ ته کړ. د شاه جهان د حکومت په وخت کې د خټکو د قوم مشري خوشحال خان ته ورکړل شوه، خوشال خان د تورې او سیاست خاوند او هم غښتلی شاعر و. خوشحال خان له مغولي پاچاهانو سره په لومړیو کې نېکې اړیکې درلودې، خو وروسته یې اړیکې د مغولو له دربار سره خرابې شوې، اورنګزیب خوشحال خان ونیو او بندي یې کړ، څلور کاله وروسته له زندان څخه خوشې شو او بیرته یې د خوځښت مشري په غاړه واخستله، په ۱۶۷۸ - ۱۶۷۰ز کال کې ۴۰ زره مغولي پوځیان له افغانانو سره د تاترې په جګړه کې ووژل شول تر دې ماتې وروسته

خوشحال خان خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغولي حکمرانانو د خوشحال خان یو زوی هند ته تبعید او وروسته مړ شو او تر دې دردوونکې پېښې وروسته خوشحال خان هم په اته اویا کلنۍ کې مړ او د ده له وصیت سره سم د خټکو په غرونو کې د دښمن له سیوري څخه لرې خاورته وسپارل شو.

د میرویس نیکه پاخون:

میرویس نیکه

په ۱٦ مه زیږدیزې پېړۍ کې د بهرنیانو د یرغلوو په پایله کې افغانستان تجزیه شو، لوېدیزې او سهیلي برخې د ایران صفویانو، ختیځې برخې د هند مغولو او شمالي برخې د ماورالنهر شیبانیانو ونیولې، د مرکزي حکومت نشتوالي او د پردیو تسلط د ټولنې د اقتصادي ټیټوالي او نا انډولیو سبب شو، چې په خلکو کې یې کرکه او د خپلواکۍ سره مینه پیاوړې کړه، تر څو چې په (۱۷۰۹) زیږدیز کال کې یې د میرویس نیکه په مشرۍ خلکو په خپل پاخون سره د صفویانو واکمنی او د کندهار د والي ګرګین ظلمونو ته د پای ټکې کېښود او په کندهار کې یې خپلواک دولت جوړ کړ، خو دغه دولت له ۳۰ کلونو څخه ډېر دوام ونه کړ، تر څو چې په اتلسمه زیږدیز پېړۍ کې یو ملي دولت د افغانستان په نامه د لوی احمدشاه بابا په مشرۍ جوړ شو.

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان ټولنیز جاج

تر دوه نیمو پېړیو پورې د افغانستان تجزیې او وېش نه یوازې دا چې په افغانستان کې د ودې اوپرمختګ بهیر ځنډمن کړ، بلکې د مادي او معنوي تنزل او انحطاط دوره یې په هېواد کې منځ ته راوړه. او هیواد له رکود سره مخامخ شو. د افغانستان تجزیه داسې یو لوی آفت و چې په تدریجي توګه یې هویت، وحدت او ملي خپلواکي له منځه وړله، په دې موده کې افغانستان مرکزي دولت او ملي خپلواکي او هم په کرنه او سوداګرۍ کې نسبتاً ښه اقتصاد له لاسه ورکړ. د هرات مکتب چې د تیموریانو په وخت کې یې په ادب، کلتور او د علومو په پراختیا کې ښه رول درلود، له منځه تللې و. مدرسې او روزنیز مرکزونه وتړل شول، نو ځکه د استادانو او پوهانو لپاره کوم هڅوونکی مرکز نه و، له دوی څخه ډېر شمیر نورو هېوادونو او په ځانګړې توګه هند ته ولاړل.

د احمدشاه بابا قدرت ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان اقتصادي حالت:

مخکې له دې څخه چې افغانستان د صفویانو، شیبانیانو او د هند د مغولو تر حملو لاندې راشي، د افغانستان اقتصادي حالت په ټول هېواد کې نسبتاً ښه و، که څه هم خلکو ساده او بدوي ژوند درلود. کرنې، مالدارۍ او صنایع درې واړه د افغانستان د اقتصاد مهمې برخې وې. د افغانستان خاوره او اقلیم د نباتاتو د کر لپاره مناسبه وه. یو شمېر بزګرانو خپله ځمکه لرله خو ډېرو له ځمکه لرونکو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه په اجاره او بزګرۍ اخيسته. د بندونو او ويالو په برخه کې ډېره پاملرنه کېدله، دولتونو د کرنې د پراختيا په برخه کې ځانګړې پاملرنه لرله، ځکه چې د دولت د عايداتو مهمه برخه د بزګرۍ له ماليا‌تو څخه جوړېدله.

مالداري: د مالدارۍ په برخه کې هم ډېره پاملرنه کېده او ډېرو خلکو په مالدارۍ پورې تړاو درلود او د څارويو ډولونه د خلکو په وسيله تربيه او تکثيرېدل، د څارويو محصولاتو د ملي اقتصاد مهمه برخه جوړوله.

صنايع: د صنايعو په برخه کې دولت تل صنعت کاران تشويقول، د سرو زرو، سپينو زرو، اوسپنې ، مسو او سربو غير فني استخراج کېده او صنايعو يوه اندازه پرمختګ کړی و.

سوداګري: يو شمېر ځانګړو ولاياتو سوداګريز اهميت درلود. مواصلاتي لارو سيمې يو له بله سره نښلولې او سوداګريز توکي د پېرودلو او پلورلو لپاره انتقالېدل. د هندوستان، چين ، ايران او ماورالنهر سره واردات او صادرات تر سره کېدل. يو وخت کندهار او هرات د افغانستان له غوره سوداګريزو مرکزونو څخه ګڼل کېدل. د (١٦مې)زيږديزې پېړۍ په لومړيو کې هر کال ۳۰ زره بار اوښان له کندهاره تېرېدل او ګمرکي عوايد يې دولت ته ورکول کېدل. د کندهار سوداګريز ارزښت له ستراتېژيک اهميت څخه لږ نه و.

يو وخت کندهار د هند د دروازې په نامه يادېده ، په خواشينۍ سره د افغانستان تر تجزيې او نيولو وروسته اقتصادي حالات کړکېچن شول. د خلکو ستونزې ورځ په ورځ ډېرېدلې.

د پوځيانو د لښکر ايستنې لګښتونه او ملاماتونکې ماليې چې د هغوی له خوا وضع شوې وې خلکو يې د ورکړې توان نه درلود. دغې وضعې تر اتلسمې ميلادي پېړۍ د احمد شاه بابا د مرکزي دولت جوړېدو تر مهاله دوام درلود.

د ټولګي دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د احمد شاه بابا واک ته رسيدو د مخه پر ټولنيز حالت او دويمه ډله دې پر سياسي حالت يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

١. د پير روښان د خوځښت موخې کومې وې؟
٢. د پير روښان تر وژلو وروسته د روښاني خوځښت مشرې چا کوله؟
٣. خوشحال خان خټک چا زنداني کړ؟
٤. د ميرويس خان هوتک پاڅون په کوم کال کې بريالی شو او کومې پايلې درلودې؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا واک ته تر رسيدو څخه وړاندې د افغانستان د اقتصادي حالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه بابا او د مرکزي دولت ټينګښت

احمد شاه بابا

د احمد شاه بابا واک ته د رسېدو خرنګوالی، د هغه اداري نظام او مهمي کړنې په دې لوست کې تر بحث لاندې نيول شوې دي.

کله چې ابدالي احمدخان د يو مرکزي دولت د ټينګښت لپاره هڅه کوله افغانستان په لاندې وضعيت کې پروت و. د پرديو قواو په وسيله د افغانستان نيول او تجزيه، د مرکزي حکومت نشتوالی، د اقتصاد رکود، ناوړه ټولنيز حالت او په ګاونډيو دولتونو کې سياسي بدلونونو په افغانستان کې د يوه مرکزي دولت د جوړولو لپاره لار هواره کړې وه، د نادر افشار تر وژلو وروسته د هغه په لوی پوځ کې ګډوډي پيدا شوه. د يادونې وړده چې د نادر افشار د پوځ يوه برخه له افغانانو جوړه وه. د هغوی شمېر ٤ زره غلجيانو، ١٢ زره ابداليانو او ازبکو ته رسېده چې د عمومي قوماندان نورمحمد خان غلجي او احمدخان په ورانديز افغاني قطعات کندهار ته راستانه شول. وروسته نورمحمد خان د غلجيو ، ازبکو، ابداليو او هزاره ګانو له مشرانو څخه د يوې قومي لويې جرګې د جوړولو غوښتنه وکړه، تر څو د جرګې له غړيو څخه يو کس د مشر يا پاچا په توګه وټاکي او د افغانستان د چارو د اداري لپاره يو حکومت جوړ کړي، چې د داسې جرګې جوړولو ته د قومونو ټولو مشرانو غاړه کېښوده.

د شير سرخ د مزار جرګه دکندهار د نادر آباد په نظامي کلا کې جوړه شوه او نهه ورځې يې دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ. د جرګې غړي وروستی پرېکړې ته نه رسېدل، ځکه چې هر مقتدر خان سلطنت غوښت او یوازې هغه ځوک چې غلی و، ابدالی احمدخان و او دا ځکه چې احمدخان د ابدالي قبیلې څخه و او د شمېر په لحاظ له نورو څخه کم وو. په پای کې په نهمه ورځ د جرګې غړیو داسې پرېکړه وکړه، چې د جرګې غړي دې یو ځوک دحکم په توګه معرفي کړي، تر څو یو تن د مشر یا پاچا په توګه وټاکي. یاد شوی کس یو روحاني سړی و، چې په یوې قبیلې پورې یې تړاو نه درلود او حتی د کندهار اوسېدونکی هم نه و. دا هماغه کابلی صابر شاه د نامتو صوفي (لایخوار) زوی و، چې د کندهار ټولو خلکو پر هغه باور او هغه ته یې ارادت درلود. دغه صوفي سیاستوال له خپله ځایه پاڅېد، ابدالی احمدخان یې معرفي کړ او د غنمو ځو وږي یې د شاهي تاج پر ځای د هغه په پګړۍ کې وټومبل. لویو خانانو له ناچارۍ احمد خان ته بیعت وکړ او هغه یې د افغانستان د پاچا په توګه قبول کړ.

احمد خان د زمان خان ابدالي زوی او د دولت خان سدوزي لمسی و مور یې د عبدالغني خان الکوزي خور وه، چې د نادر افشار په وخت کې د کندهار پخواني والی و. ابدالي احمد خان په ۱۷۲۲ زېږدیز کال په هرات کې وزېږېد، که څه هم د هغه د زېږېدو د ځای په برخه کې اختلاف شته او هغه داسې چې یو شمېر تاریخپوهانو د هغه د زېږېدو ځای هرات او یو شمېر یې ملتان ګڼي، ځکه له ډېرو وختونو راهیسې په ملتان کې یو کور دی، چې سدوزیان یې هغه د احمد خان د زېږېدو ځای ګڼي.

احمد خان ابدالی د ځوانۍ پر وخت د نادر افشار په پوځ کې داخل شو. ډېر ژر نادر افشار ته د هغه پوهه او وړتیا معلومه شوه او هغه یې د افغاني او ازبکي قطعاتو مشر وټاکه. د نادر افشار تر وژلو وروسته د ایران وضع ګډه وډه شوه. په شمال کې د جنیدي دولت مخ په زوا ل شو او په هند کې د مرهټه دولت د "سواجي" په مشرۍ منځ ته راغی، چې د اورنګزیب تر مرګ وروسته د هند بابري دولت ددې توان نه درلود، چې د افغانستان په کورنیو چارو کې مداخله وکړي، یاد شوي بدلونونه ددې سبب شول، چې احمد شاه بابا ډاډمن او خاطر جمع کړي او ویې کړای شول چې له دغو حالتونو څخه د دولت په جوړولو او د افغانستان له لاسه تللو سیمو د لاس ته راوړلو په برخه کې ډېره ګټه پورته کړي. احمد شاه بابا په دې پوهېده چې د خپلو ګټو د خوندېتوب لپاره د لویو ملاکینو او قبایلي رئیسانو شتون د یوه با ثباته دولت د ټینګښت لپاره بنایي هغه ته ستونزې جوړې کړي، ددې لپاره چې پر دغو ستونزو بریالي شي، هغوي یې په دولتي او پوځي چارو کې داخل او په جرګو کې یې غړیتوب ورکړ، د هغوي نظرونو ته یې ارزښت ورکړ او په سفرونو کې یې هم مصروف کړل. وروسته له هغه چې احمد شاه بابا سلطنت ته ورسېد لاندې ټکې یې د یوه ټینګ نظام د جوړولو لپاره د مهمو موخو په توګه وټاکل. لومړنۍ موخه یې د یوه مرکزي حکومت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د وخت یوه ودانۍ

جوړولو لپاره د ملي وحدت رامنځ ته کول و. دویمه یې دا وه، د افغانستان طبیعي سرحدونه چې د آمو له سیند څخه د سند تر سینده پورې وو، تامین کړي او دریمه موخه یې دګاونډیو هېوادونو پر وړاندې د دفاع تیاکل و. ددې لپاره چې داخلي اختلافات له منځه یوسي او په دولتي چارو کې له خلکو مشوره واخلي، د لومړي ځل لپاره یې یوه دایمي جرګه جوړه کړه، چې د شیر سرخ د مزار د جرګې ځینې غړي یې په کې هم شامل کړل.

د یوې ښې ادارې د لرلو لپاره یې لومړی اداري او پوځي تشکیلات رامنځ ته کړل او یاد شوي تشکیلات یې د میرویس نیکه د تشکیلاتو اقتباس و، چې غوښتل یې د هغه ناتمامه طرح بشپړه کړي.

احمد شاه بابا دټولو اداري، قضایي او نظامي تشکیلاتو په سر کې د قاطع نظر واک درلود. په دې مانا چې پخپله پاچا د ټولو چارو اداره په لاس کې درلوده او په مرکز او ولایتونو کې یې هم اداري او پوځي تشکیلات جوړ کړل. که څه هم احمد شاه بابا د خپل ۲۶ کلن سلطنت په موده کې د مرکزي حکومت د ټینګښت، اداري اصلاحاتو، او همدارنګه پوځي سفرونو د هیواد په دننه او بهر کې دومره مصروف کړی و، چې ویې نه شو کړای چې د اقتصاد د پرمختیا، ښوونې او روزنې او کلتور په برخه کې ځانګړې پاملرنه وکړي، خو له دې سره سره د هغه د سلطنت په وخت کې ځینې کارونه لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار او تاشقرغان د ښارونو جوړونه او د ده خپله مقبره په کندهار کې د مبارکې خرقې په خوا کې، چې د هغه وخت د معمارۍ د سبک استازېتوب کوي، تر سره شول. احمد شاه بابا له عرفان او ثقافت سره ډېره مینه درلوده چې یو شمېر کتابونه د هغه د سلطنت پر وخت ولیکل شول، چې کولای شو، د کتابونو او لیکوالو نومونه یې یاد کړو: تاریخ احمد شاهي په دوه ټوکه کې ، د هغه د دربار د منشي محمود الحسیني په وسیله، "تواریخ حافظ رحمت خاني" د میر محمد فاضل په وسیله طبي کتاب "بحر الفواید" چې قاضي دل محمد افغان لیکلي او "خلاصۀ الانساب" د پښتنو د نسب په برخه کې چې حافظ رحمت خان بړیڅ لیکلي او همدارنګه لومړنی موزیم د "بیت الاشرف" په نامه په کندهار کې جوړ شو. احمد شاه بابا په کندهار، هرات او پېښور کې لويې مدرسې جوړې کړې، چې تر ټولو مشهوره یې د "کندهار زړه جامع مدرسه" وه او همدا شان د احمد شاه بابا دیوان ددې استازېتوب کوي، چې هغه له عرفان او تصوف سره مینه درلوده.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې قدرت ته د رسیدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د مرکزي حکومت پر ټینګښت یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. احمدشاه بابا په کومه جرګه کې د مشر په توګه وټاکل شو؟
۲. احمدشاه بابا د دندو په سرته رسولو کې کوم اصل په پام کې نیوه؟
۳. د احمدشاه بابا د معمارۍ دیو څو بیلګو نومونه واخلئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د فرهنګي وضعیت په اړه له فرهنګي شخصیتونو او خپلو ښوونکو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا پوځي سوقيات

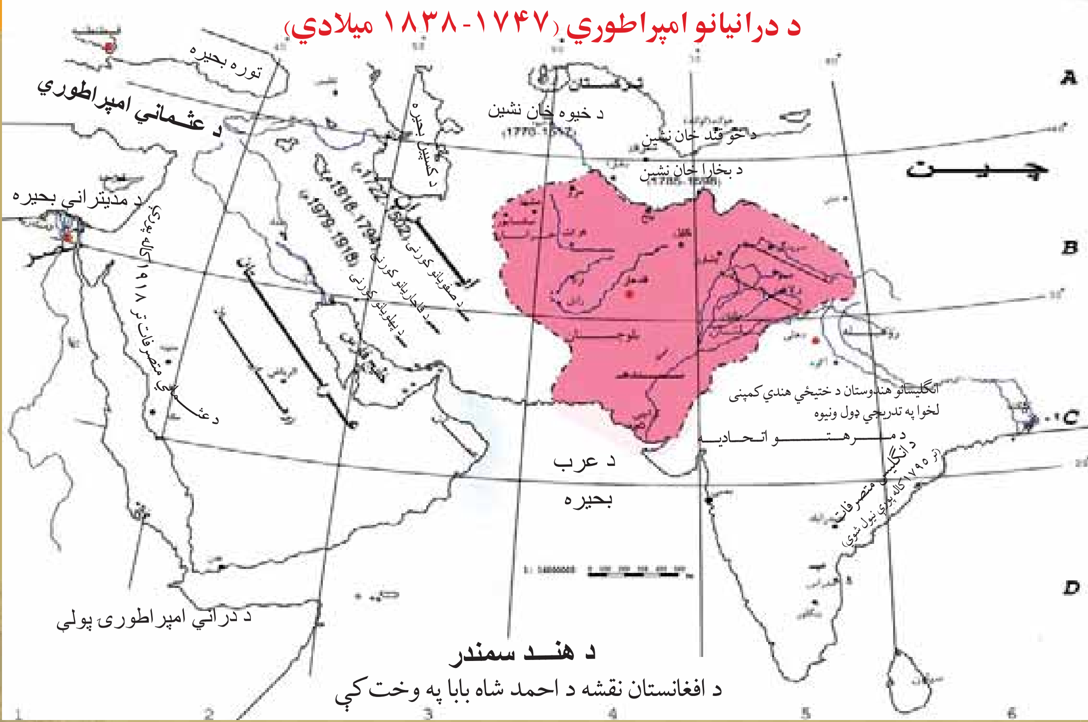

په دې لوست کې به د احمد شاه بابا د واکمنۍ په وخت کې د هغه د پوځي سوقياتو او د هغو د پايلو او لاسته راوړنو سره پېژندګلوی تر لاسه کړئ.

احمد شاه بابا کله چې واک ته ورسېد، له هغه ځخه وړاندې افغانستان د پرديو قواو په وسيله تجزيه او نيول شوی و. ځکه نو احمد شاه بابا د پخوانيو له لاسه تللو سيمو د لاسته راوړلو او د طبعي سرحدونو د ټاکلو لپاره يو لړ سفرونه او پوځي سوقيات پيل کړل، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی سفر (۱۷۴۷ - ۱۷۴۸ ميلادي)

سپاه سالار خان جهان خان د غزني، کابل، جلال آباد له لارې د سند تر سواحلو پورې ورسېد. ناصر خان د کابل او پېښور والي چې لا په قدرت کې و، غوښتل يې چې د ايماقو او هزاره قواوو په مرسته له افغاني قواوو سره وجنګيږي، خو ايماق او هزاره قواوو دا کار ونه کړ. احمد شاه بابا هم د ختيځ په لور حرکت وکړ او د لارې په اوږدو کې د خلکو له هر کلي سره مخامخ شو. د پنجاب والي له احمد شاه بابا سره په جګړه کې مقاومت ونه کړای شو او لاهور ته وتښتېد. احمد شاه بابا لاهور ونيو، د هند

شاهنشاه د افغانانو د پر مختتک څخه په ویره کې ولویده او مغولي احمدشاه خپل ولیعهد, صدر اعظم قمرالدین د ډېرو قواو سره د مقابلې لپاره ولېږه او افغاني قواوې د هندي توپخانې تر اور لاندې راغلې ، چې ډېر تلفات یې افغانانو ته واړول. احمد شاه بابا مجبور شو چې پنجاب «مېرمنو» او ملتان زاهد خان ته وسپاري او پخپله د هغه شورش د غلي کولو لپاره چې د هغه د وراره لقمان خان ابدالي په وسیله رامنځ ته شوی و، کندهار ته ستون شو.

دویم سفر:

د ۱۷٤۹م کال په لومړیو کې احمد شاه بابا هرات ته سفر وکړ. درې کسه نادري حاکمان احمد شاه بابا ته تسلیم نه شول او د هغوی له ډلې څخه درویش خان هزاره خپله پلوي له احمدشاه بابا څخه اعلان کړه او هرات د احمد شاه بابا په وسیله ونیول شو. احمد شاه بابا درویش خان د هرات والي وټاکه. احمد شاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان ته حکم وکړ چې شمالي سیمو ته سفر وکړي، د جنیدي د حکومت تر انحطاط وروسته مرو، فاریاب، جوزجان، بلخ، خلم، بدخشان او تخارستان خپلواکه شوي وو او شاه ولی خان یادې شوې سیمې یو په بل پسې ونیولې. او له مرکزي حکومت سره یې یو ځای کړې.

دریم سفر:

د ۱۷۵۰ میلادي کال په پسرلي کې «عباس قلي بیات» په نیشاپور کې بغاوت وکړ او احمدشاه بابا نېشاپور ته مخه وکړه. عباس قلی بیات د احمدشاه بابا له پوځ سره په جګړه کې ماتې وخوړه او بندي شو. وروسته احمد شاه بابا هغه وبښه او د دویم ځل لپاره یې د نېشاپور حاکم وټاکه ، کله چې احمد شاه بابا هرات ته ورسېد، خبر شو چې میر علم خزیمه پر مشهد یرغل کړی ده «ړوند شاهرخ» د نادر افشار کړوسی چې احمد شاه بابا د مشهد والي ټاکلی و، د میر علم خزیمه په وسیله بې واکه شوې و. احمدشاه بابا مشهد ته ولاړ، میر علم ته یې ماتې ورکړه او د شاهرخ امنیت یې بیا تامین کړ.

څلورم سفر:

په (۱۷۵۱) میلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو چې مخکې د مالیاتو په ورکړه ژمن شوی و، انکار وکړه او احمد شاه بابا خپل استازی هغه ته واستاوه، خو د پنجاب والي د مالیې له ورکړې څخه ډډه وکړه، احمد شاه بابا ختیځ ته سفر وکړ، د پنجاب والي مېرمنو سپاه سالار «ګورامل» د احمد شاه بابا سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې د مقابلې لپاره ولېږه. جګړه چې د «شاه درې» په سيمه کې پيښه شوه ، ګورامل په کې ووژل شو او لښکر يې ماتې وخوړه. مېرمنو له احمدشاه بابا څخه ښښنه وغوښته او احمد شاه بابا هغه وباښه او بيا يې مېرمنو د پنجاب والي وټاکه. مېرمنو ژمنه وکړه، چې د پنجاب او ملتان ولايتونه به د افغانستان يوه برخه وي. وروسته احمد شاه بابا ياد شوی ژمنليک د خپل استازي په وسيله د مهر او تأييد لپاره د ډهلي دربار ته واستاوه او په دې ترتيب پنجاب، ملتان او سند په افغانستان پورې وتړل شول. د ۱۷۵۱ ميلادي کا ل په پای کې احمد شاه بابا يو لښکر د خواجه عبدالله په مشرۍ د «اټک او حسن ابدال» له لارې د کشمير د يو ځای کولو لپاره هغې سيمې ته واستاوه، تر څو د کشمير خواجه خپل مناسبات د هند له دولت څخه پرې او خپل يو ځايوالي له افغانستان سره اعلان کړي.

د ختيځ سفر ۱۷۵۶ - ۱۷۵۷ زېږديز:

په (۱۷۵۳) ميلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو مړ شو. احمد شاه بابا پنجاب ته سفر وکړ، د مېرمنو نابالغه زوی محمد امين يې د والي په توګه وټاکه. د محمد امين مور (بېګم مغلاني) د زوی پر ځای ولايتي چارې پرمخ وړلې. په همدې وخت کې د ډهلي دربار د هند د صدراعظم (عماد الملک غازي الدين) د لاس اله شوی و او غازي الدين د هند پاچا احمد شاه د محمد شاه زوی لرې او پر ځای يې دويم عالمګير د ډهلي پر تخت کېناوه. بېګم مغلاني يې بندي کړه او د پنجاب ولايت يې ادينه بېګ ته وسپاره. عالمګير (نجيب الدوله) د سهارنپور د والي په مشرۍ لښکر د احمدشاه د مقابلې لپاره واستاوه، خو نجيب الدوله پرته له جګړې له احمد شاه بابا سره يو ځای او عالمګير اړ شو، چې له ډهلي سره نږدې له احمد شاه بابا څخه هر کلی وکړي. احمدشاه بابا د اړيکو د ساتنې لپاره د عالمګير وريره شهزاده تيمور ته په نکاح کړه او وروسته هېواد ته ستون شو.

په سهيل کې شپږم سفر:

کله چې احمد شابابا له هند څخه افغانستان ته راغی، افغاني سردارانو د ابدالي دولت د غرور او قدرت په مټ د پنجاب پر بزګرانو درنې ماليې کېښودې، چې په دغه کار سره پاڅونونه رامنځ ته شول او ډېر ژر سيکانو ددې شورشونو مشري په غاړه واخيسته. په امرتسر کې يې په تشکيلاتو پيل وکړ، چې په پای کې د افغانانو او سيکانو ترمنځ جګړه رامنځ ته شوه.

د هند سپاه سالار نجيب الله يوسف زی وتښتېد، جټانو او راجپوتانو له مرهټه و سره اتحاد وکړ. غازي الدين د هند پخواني صدراعظم په پنجاب کې سيکان د افغانانو پر ضد تحريک کړل، ادينه بېګ

د سیکانو په اتفاق په (جلندر) کې ډېر افغانان ووژل. د ۱۷۵۸ م کال د اپریل په میاشت کې افغاني قواوې له منځه لاړې او عبدالصمد یې بندي کړ. شهزاده تیمور او سپاه سالار سردار جهان خان مقاومت ونه شو کړای، تر اتک پورې شاتګ یې وکړ پاڅون کوونکو پرته د (اودی) د ټول هند حکمراني یې ترلاسه کړه. احمد شاه بابا په بېړنۍ توګه د هند قضیه راتلونکي ته پرېښوده. ځکه چې پخپله د بلوچستان په نا آرامیو کې مصروف و. د شاه ولي خان په مشرۍ یې پوځ بلوچستان ته ولېږه او وروسته له جګړې د شورشیانو مشر نصیر خان بلوچ ماتې وخوړه او د سولې غوښتنه یې وکړه، چې احمدشاه بابا وبښه او بلوچستان د پخوا په څېر د افغانستان یوه برخه شوه. احمدشاه بابا د نورالدین په مشرۍ لښکر پنجاب ته ولېږه او پخپله کندهار ته راغی، تر څو سیکانو او مرهټه و سره د حساب لپاره خپلې قواوې راټولې کړي.

اووم سفر- د پاني پت جګړه ۱۷۶۰- ۱۷۶۱ زیږدیز:

په ختیز کې د احمدشاه بابا دا سفر د ډېر اهمیت وړ دی، ځکه په ۱۷۵۸ میلادي کال کې په هند کې ډېرې مهمې پېښې رامنځ ته شوې. لومړی د پنجاب سیکانو پاڅون وکړ. ور پسې مرهټیان د هند مرکزي او شمالي برخو ته داخل شول او دریم دا چې اسلامي حکومت چې مسلمانانو جوړ کړی و، له منځه لاړ. په هغه وخت کې چې احمدشاه بابا د نصیرخان بلوچ په ټکولو مصروف و، د مرهټیانو مشر (سند یا) مرکزي هند ته ورسېد. راجپوتانو او جټانو سره یې اتحاد وکړ او سندیا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ. ادینه بېګ هم ور سره یو ځای شو او پنجاب یې ونیو. شهزاده تیمور او سردارجهان خان پېښور ته شاتګ وکړ.

کله چې احمدشاه بابا له بلوچستان څخه ډاډمن شو، د دېرش زره پوځیانو سره د بولان د درې له لارې سند ته ورسېد او له شهزاده تیمور او جهان خان سره یو ځای شو. د پنجاب لوري ته یې حرکت وکړ ، سندیا او غازي الدین چې څنګه د احمدشاه بابا له حرکت څخه خبر شول، له نجیب الدوله سره یې سوله وکړه او د ډهلي لوري ته روان شول. په ډهلي کې یې دویم عالمګیر وواژه او کروسی یې پاچا کړ. په دغه وخت کې احمدشاه بابا له درېو قواو سره مخامخ شو. لومړنۍ د سندیا قوا، د ډهلي د لارې په اوږدو کې، دویمې قوې په (هولګر) پورې اړه درلوده د جمنا په کیڼ لوري کې ځای پر ځای وه او دریمه قوه د (جنګورا) او غازي الدین وه.

څنګه چې جګړه پیل شو، درې ګونه قوا وې د احمدشاهي د ځواک پر وړاندې ماتې وخوړه، کله چې غازي الدین او جنګورا د سندیا له ماتې خبر شول، ډهلی یې پرېښود او وتښتېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرهټیانو مشر(بالا باجي) د مرهټه و ټولو مشرانو ته خبر ورکړ، چې نوي لښکر ترتیب کړي او راجپوتانو له مرهټه و سره اتحاد وکړ، چې شمېر یې دوو لکو ته رسېده، په داسې حا ل کې چې د احمد شاه بابا د پوځیانو شمېر ٦٠ زره و. د پاني پت په ډګر کې ډېره لویه جګړه ونښته. افغانان فاتح او مخالفو قواو ماتې وخوړه. احمدشاه بابا ډهلي ته داخل شو. د ډهلي تخت یې شهزاده علي ګوهر، سیاسي او اداري چارې یې شجاع الدوله او پوځي چارې یې نجیب الدوله ته وسپارلې او پخپله کندهار ته راستون شو.

اتم سفر- ۱۷۶۲-۱۷۶۳ زیږدیز:

په ۱۷٦۲ م کال کې د پنجاب سیکانو د «جیاسینګ» په مشرۍ د دویم ځل لپاره په شورش لاس پورې او امرتسر یې په یوه پوځي مرکز تبدیل کړ. په کشمیر کې یې ضد افغاني تبلیغات پیل کړل او د لاهور ښار یې ونیو. احمدشاه بابا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ، د سیکانو اویا زره لښکر یې تارومار کړ او سردار نجیب الدوله ته لارښوونه وکړه چې د «سر هند» او کشمیر امنیت ټینګ کړي.

نهم سفر – ۱۷۶۳ زیږدیز کال:

د سیکانو ترماتې وروسته احمدشاه باباکندهار ته راستون شو. د هغې ناروغتیا له امله چې ور پېښه شوې وه، د نوموړی کال تر پایه یې داخل او بهر ته سفر ونه کړ، په دې موده کې سیکانو له جټانو او مرهټه و سره اتحاد وکړ. په پنجاب او سر هند یې د ٤٠ زره پوځیانو په وسیله حملې پیل کړې او د ډهلي د نیولو نیت یې درلود. احمدشاه بابا په ۱۷٦۳ زکا ل کې پنجاب ته لښکر ولېږه او شورشیانو ته یې ماتې ورکړه او په غرونو کې یې خپاره کړل.

د ۱۷٦۳ کال په پای کې احمدشاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان بلخ ته ولېږه تر څو د جنیدي سلسلې له اخرني پاچا عبدالعزیز خان سره خبرې وکړي. په مذاکراتو کې داسې یو تړون لاسلیک شو چې د آمو سیند د پخوا په څېر د افغانستان او بخارا په منځ کې سرحدي کرښه وټاکل شوه. وروسته شاه ولي خان بدخشان ته ستون شو. خرقه مبارکه یا د حضرت پیغمبر(ص) کالي یې د فیض آباد له ښار څخه له ځانه سره کندهار ته راوړه.

لسم سفر- ۱۷۶۹ زیږدیز کال:

د ۱۷٦۹ زکال په نیمایي کې د نصرالله میرزا او نادر میرزا د نابینا شاهرخ د زامنو ترمنځ د قدرت د لاس ته راوړلو پر سر اختلاف پیدا شو او په خراسان کې حالت د خرابۍ لور ته روان شو. احمدشاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهد ته سفر وکړ. نصر الله میرزا د ایران له پاچا کریم خان زند سره اړیکې ټینګې کړې وې. د (تون او طبس) حاکم علیمراد شورش او سرکشي وکړه. احمدشاه بابا مشهد محاصره کړ او سپاه سالار جهان خان او د بلوچستان والي نصیر خان یې د علیمراد د ټکولو لپاره مؤظف کړل او علیمراد په جګړه کې ووژل شو. نصرالله میرزا تسلیم شو او شاهرخ خپله لور د احمدشاه بابا زوی ته په نکاح کړه.

احمدشاه بابا د نادر افشار په پاس خراسان شاهرخ ته وسپاره او پخپله کندهار ته راغی او دا د احمدشاه بابا آخرنی سفر و.

احمدشاه بابا تر ۲۶ کاله پاچاهي وروسته د سرطان په ناروغۍ اخته شو او په پنځوس کلنۍ کې یې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې. له وصیت سره سم په ۱۷۷۳ زیږدیز کال کې د خرقې مبارکې ترڅنګ خاورو ته وسپارل شو. احمد شاه بابا د افغانستان خاوره یو موټې او متحده کړه او خلکو د نېکو اخلاقو، تقوی، مهربانۍ او د هغه د نېکو خدمتونو له امله ورته د (بابا) لقب ورکړ.

احمدشاه بابا په خپل سیاسي او پوځي ژوند کې له لسو ځلو ډېر هند، خراسان او د افغانستان شمال ته سفرونه وکړل ، کله چې په ۱۷۷۳ میلادي کال کې یې له نړۍ سترګې پټې کړې نو لویه امپراتوري یې په میراث پرېښوده چې په ختیځ کې تر سرهند، لوېدیځ کې تر سبزار او مشهد په شمال کې د آمو تر سینده او په سهیل کې یې د عربو تر بحیرې پورې پراخوالی درلود.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د پوځي موخو او دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د پوځي سوقیاتو د پایلو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د احمدشاه بابا لومړنی سفر په کوم کال پیل او کومې پایلې یې درلودې؟

۲. احمدشاه بابا د هیواد لویدیځ ته څو ځله سفر کړی، لاس ته راوړنې یې ووایاست؟

۳. د احمدشاه بابا هند ته تر ټولو مشهور سفر څه نومېده او هم ووایاست چې کومې پایلې یې درلودې؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د احمدشاه بابا د ژوند د پای په وختونو کې د افغانستان د جغرافیوي قلمرو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا ځایناستي
د تیمورشاه پاچاهي (۱۷۷۳ - ۱۷۹۳ زیږدیز):

د احمد شاه بابا څخه وروسته د هغه ځای ناستو او ورثې وکولای شول هغه لویه امپراتوري چې له هغه څخه په میراث پاتې وه وساتي په دې لوست کې به معلومات تر لاسه کړئ.

تیمورشاه د احمد شاه بابا زوی په ۱۷۴۲ زیږدیز کال په مشهد کې زیږېدلی دی. هغه د زده کړو خاوند او د دري ژبې شاعر و. د احمدشاه بابا د مړینې پر وخت کې یې د هرات د والي په توګه دنده درلوده. احمدشاه بابا هغه په خپل ژوند کې ولیعهد یا ځایناستی ټاکلی و . د احمدشاه بابا تر مړینې وروسته شهزاده سلیمان د خپل خسر صدراعظم شاه ولي خان په مرسته د پاچاهي اعلان وکړ. کله چې شهزاده تیمور له هراته کندهار ته راغی، شهزاده سلیمان یې بندي او شاه ولیخان یې وواژه. په دې توګه تیمورشاه پاچاهي ته ورسېد. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په لومړي کال پایتخت له کندهاره کابل ته انتقال کړ .

تیمور شاه خو داخلي او بهرني پاڅونونه په بریالیتوب سره له منځه یوړل. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په ۲۰ کلنه موده کې وکړای شول چې هغه سیمې چې له پلاره یې ورته په میراث پاتې وې، وساتي. د هغه تر مرګ وروسته د هغه د زامنو بې اتفاقي، د ایران لاسوهنې او د روسانو او انګلیسانو سیالۍ د افغاني لویې امپراطورۍ د سقوط سبب شوې، تیمورشاه په ۱۷۹۳ز کال کې مړ او د کابل په چهارباغ کې خاورو ته وسپارل شو.

د زمان شاه پاچاهي (۱۷۹۳ - ۱۸۰۱ زيږديز):

د تيمورشاه د زامنو ترمنځ د بې اتفاقي يو علت دا ګڼل کېږي چې تيمورشاه وليعهد نه و ټاکلی.

زمان شاه

شاه زمان چې د نورو ورونو په پرتله پلار ته نږدې و، لايقه او با کفايته ځايناستي يې ځان ګاڼه. شاه زمان له ټولو شهزاده ګانو او مشرانو څخه غوښتنه وکړه چې د نوي پاچا د ټاکلو په جرګه کې ګډون وکړي. جرګې شهزاده زمان د پاچا په توګه وټاکه. نوموړي د دې لپاره چې پر حالاتو واکمن شي، د لنډې مودې لپاره يې د جرګې غړي په بالاحصار کې نظر بند کړل او يوازې محمود او همايون چې په جرګه کې يې ګډون نه درلود، د هغه پاچاهي يې ونه منله. په دوو بېلابېلو جګړو کې محمود او همايون ماتې وخوړه. محمود ايران ته وتښتېد او همايون بندي او ړوند کړای شو.

وروسته يې سردار پاينده محمد خان له وزارته څخه لرې کړ، په دې سره هغه له نورو سردارانو سره يو ځای شو او په دې هڅه کې شو، چې شاه زمان له پاچاهی لرې کړي. کله چې شاه زمان د پاينده محمد خان له طرحې خبر شو، هغه يې ونيو او وېې واژه او وزير فتح خان د خپل پلار د مرګ په سبب له شاه محمود سره نږدې شو.

شاه زمان هيله درلوده، چې د افغانستان وضع ښه، سوله او آرامي ورته راشي. خو شاه په داخل کې د خپلو ورونو او قومي سردارانو له مخالفت او په بهر کې د انګليس د تحرکاتو او د ايران د لاسوهنو سره مخامخ شو.

په همدې وخت کې ناپيليون بناپارت خپل استازي شاه ته د ايران له لارې کابل ته راولېږه او د ناپيليون طرحه دا وه، چې اويا زره فرانسوي او روسي قواوې د افغانستان له لارې پر هندوستان يرغل وکړي، تر څو په هند کې د انګليسانو د پرمختګ مخه ونيسي، په داسې حال کې چې شاه زمان يو لک او پنځوس زره پوځيان درلودل او غوښتل يې چې هند له انګليسانو ونيسي. هغه د ناپيليون طرحې ته اعتنا ونه کړه او د هند خلکو د انګليس څخه د خلاصون لپاره له شاه زمان څخه همدا هيله درلوده.

محمود د ايران د قاجاري قواو او تښتېدلو سردارانو په مرسته پرته له جګړې خراسان او هرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیول، پر سیستان او فراه یې یرغل وکړ او تر کندهاره ورسېدل، خو د شاه زمان قواو د کندهار پر لور حرکت وکړ. د لارې په اوږدو کې جنـرال احمد شاه نورزي له خپلو لس زرو پوځیانو سره له محمود سره یو ځای شو او محمود غزني ته راورسېد. شاه زمان د دې وضع په لیدو سره له کابل څخه د پېښور په لور شاتګ وکړ چې وروسته د ملا عاشق شینواری لخوا ونیول شو او د خپل ورور محمود په وسیله ړوند شو. زمان شاه د ړوندتوب څخه مخکې د کوه نور الماس د ملا عاشق شینواري په کلاه کې پټ کړ. نو په دې توګه محمود د افغانستان اداره تر لاسه کړه. د انګلیس د استعماري سیاست، د ایران د لاس وهنې، د محمود او دیو شمیر سیاسي شخصیتونو بی کفایتی په پایله کې افغانستان یو وار بیا په سیاسي او اقتصادي انحطاط کې ډوب شو.

د شاه محمود ابدالي پاچاهي (۱۸۰۱ - ۱۸۰۴ زېږدیز):

د شاه زمان له خلع کېدو وروسته شهزاده محمود د وزیر فتح خان په مرسته واک ته ورسېد او د هغو خدمتونو له امله چې کړي یې وو، د «شاه دوست» لقب یې ورکړ، خو د محمود د بې کفایتی له امله د هېواد په اداره کې سیاسي بحران رامنځ ته شو. همدارنګه د انګلیسانو استعماري فعالیتونو ټول افغانستان ونیو، د ایران قاجاري دولت د انګلیسانو د لاس اله شوه، د خراسان د ولایت د تجزیې په لټه کې شو او د پنجاب ولایت چې پخوا د افغانستان د قلمرو یوه برخه وه، سیکانو په کې د خپلواکی اعلان وکړ. کله چې شاه شجاع د شاه زمان له ړندېدو او بندي کېدو او د شاه محمود له پاچا کېدو څخه خبر شو، نو څرنګه چې شاه زمان یې سکه ورور و، نو د شاه زمان غچ اخیستل یې با نه کړل او د افغانستان د تخت و تاج د نیولو اقدام یې وکړ. که څه هم په لومړیو وختونو کې انګریزانو شاه محمود د شاه زمان په مقابل حمایه کاوه، مګر وروسته د خپلو استعماري غرضونو د پرمخ وړلو او د شاه زمان په وسیله پر هندوستان د ناپیلیون د یرغل د خنثي کولو لپاره یې تر هغه شاه شجاع ښه څېره پیدا کړه او هغه یې د شاه محمود پر ضد لمساوه.

شاه محمود

شاه محمود د بالاحصار په ارګ کې په عیش و عشرت اخته و او دولتي چارې د داسې خلکو په لاس کې وې چې د قدرت د لاس ته راوړنې پر سر یو له بله سره په سیالی اخته وو، لکه فتح خان»شاه دوست» شیرمحمد خان (مختار الدوله) او صدراعظم محمد اکرم خان، کله چې وزیر

فتح خان د مالیاتو د لاس راوړنې لپاره پېښور ، کوهاټ او بنو ته سفر وکړ. د مالیاتو تر لاسه کولو وروسته یې شهزاده کامران ته چې په کندهار کې و ولاړ او له کندهاره کابل ته راوګرځېد.

د محمد اکرم خان پر ځای د صدراعظم په توګه ټاکل شوی و. په همدې وخت کې یو شمېر لوړ دولتي خلک له کابل څخه وتښتېدل او له شاه شجاع سره یو ځای شول. د کابل خلک چې د شاه محمود د ادارې له لاسه په تنګ شوي وو، د هغه پر ضد یې پاڅون وکړ او هغه یې په بالاحصار کې محاصره کړ. د شاه محمود قواوو مقاومت ته دوام ورکړ تر څو چې د کوهدامن او کوهستان خلک د کابل د خلکو مرستې ته را ورسېدل. شاه محمود یې د کابل په بالاحصار کې محاصره او وزیر فتح خان ته یې په قلعه قاضي کې ماتې ورکړه او په دې توګه د محمود لومړۍ واکمني پای ته ورسېده.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې له کندهاره کابل ته د پایتخت د انتقال پر لاملو او دویمه ډله دې د زمان شاه د وخت د نړیوالو مهمو پېښو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي او پایله دې یې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

١. د تیمورشاه د شخصیت په اړه معلومات وړاندې کړئ.
٢. تیمورشاه په کوم کال کې پلازمینه له کندهاره کابل ته راوړه؟
٣. قدرت ته د زمان شاه د رسیدو په اړه معلومات ورکړئ.
٤. د زمان شاه د سلطنت مهمې ستونزې لیست کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي د منابعو او ماخذو په لرلو سره د زمان شاه د حکومت او د ده په وړاندې د انګلیسانو د پالیسی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه شجاع لومړنۍ پاچاهي ۱۸۰۴ - ۱۸۰۹ زیږدیز

هغه تمه او توقع چې د افغانستان خلکو له شاه شجاع څخه در لوده د هغه له جلوس څخه وروسته تر سره شوه. په لاندې متن کې معلومات در کول کیږي.

د شاه زمان، ړندېدو، د شاه محمود د اداري کمزورتیا او له هغه څخه د خلکو کرکه د شاه شجاع د پاچاهۍ لپاره زمینه مساعده کړې وه. په ۱۸۰٤ زیږدیز کې شاه شجاع د کابل د خلکو په غوښتنه د زرمت او لوګر له لارې کابل ته ننوت او په بابر بڼ کې دېره شوه او خپله دوستي یې له انګرېزانو سره ښکاره کړه. وزیر فتح خان د مالیاتو د راغونډولو لپاره بامیانو ته تللی و. کله چې کابل ته راورسېد، غوښتل یې چې شاه محمود له محاصرې خلاص او د شاه شجاع حکومت پای ته ورسوي، ځکه نو د قلعه قاضي په سیمه کې د وزیر فتح خان او شاه شجاع د قواو ترمنځ جګړه ونښته، چې په پایله کې وزیر فتح خان ماتې وخوړه او شهزاده کامران د کندهار والي ته وتښتېد. د شاه شجاع کسانو تر جلوس وروسته ملا عاشق الله شینواري کابل ته راوست لومړی یې تري د کوه نور الماس واخیست او بیا یې وواژه. شاه شجاع د خپل حکومت د ټینګښت په برخه کې له وزیر فتح خان او د هغه له

ورونو څخه وېره درلوده او هڅه يې وکړه چې له وزير فتح خان سره خپلې اړيکې ښې کړي او دښمني او خصومت پرېږدي. هغه و چې وزير فتح خان يې په ډېر درناوي کابل ته راوغوښت، شاه شجاع د دوست محمد خان لور د وزير فتح خان وريره ځان ته په نکاح کړه، خو له دې سره يې پر يو بل باور نه درلود. ځکه چې د دښمنۍ اصلي ريښه يې د شاه زمان په وسيله د سردار پاينده محمد خان اعدامول وو چې د وزير فتح خان د پلار قاتل ګڼل کېده نو وزير فتح خان هڅه کوله چې شاه محمود د دويم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسوي. په همدې وخت کې شاه محمود د کابل د بالا حصار له زندانه وتښتېد. هغه جګړه چې د شاه شجاع او د شاه محمود د قواوو ترمنځ ونښته، په پايله کې يې شاه شجاع ماتې وخوړه او شاه محمود د دويم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسېد.

د شاه محمود دويم ځل پاچاهي ۱۸۰۹ - ۱۸۱۸ زېږديز:

شاه محمود د وزير فتح خان په مرسته دويم ځل پاچاهۍ ته ورسېد او يو شمېر لوړ رتبه مامورين لکه محمد اکرم خان امين الدوله، شيرمحمد خان ، مختار الدوله او مير علم اعدام شول، ځکه چې دوی د شاه محمود د لومړي حکومت پر وخت شاه شجاع ته تښتېدلي وو، د شاه شجاع د پاچاهۍ پر وخت يې له هغه سره مرسته کړې وه.

وزير فتح خان له خپلو ورونو سره پر دولتي چارو مسلط شول او د ډېر واک د لاس ته راوړنې لپاره يې خپل ورونه پر مهمو دولتي دندو وګومارل، چې د وزير فتح خان ورځ په ورځ ډېرېدونکي واک شهزاده کامران اندېښمن او کينه کښ کړ. شاه په داسي يو حالت کې د مزو په تېرولو لګيا او له دولتي چارو نا خبره و او د اقتدار ساحه يې يوازې کابل او کندهار وه ، پېښور د شاه شجاع د نفوذ تر ساحې لاندې و او کشمير عطا محمد خان اداره کاوه، چې د مرکزي دولت اطاعت يې نه کاوه. په هرات کې د شاه محمود سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروور فیروز الدین حکمراني کوله او شاه محمود د خپلې دویمې پاچاهۍ له پیله ډېر وخت په پایتخت کې اوسېده. هغه وخت چې افغاني قواوې په ختیځ کې په جګړې اخته وې، ایرانیانو غورات ونیول، فیروز الدین له مرکزه مرسته وغوښته، تر څو د ایرانیانو د پرمختګ مخه ونیسي. وزیر فتح خان له ډېرش زره پوځیانو سره له کابل څخه حرکت وکړ. وزیر فتح خان لومړی شهزاده فیروز الدین له خپلې کورنۍ سره کندهار ته ولېږه چې د کورنۍ ټوله شتمني او ګاڼه یې د دوست محمد خان د سړیو په وسیله لوټ شوله وروسته وزیر فتح خان له ایرانیانو سره جګړه

وزیر فتح خان

پیل کړه، چې په پایله کې ایراني قواو ماتې وخوړه او شاتګ یې وکړ. شاه محمود چې د شهزاده فیروز الدین د کورنۍ له سپکاوي خبر شو، شهزاده کامران یې د دوست محمد خان د ټکولو لپاره هرات ته ولېږه. دوست محمد خان وتښتېد او کامران وزیر فتح خان ونیو او ړوند یې کړ. د وزیر فتح خان ورونه چې د هغه له ړندېدو څخه خبر شول، په ټول افغانستان کې له کشمیره تر هراته یې په اله ګوله لاس پورې کړ.

دوست محمد خان له کشمیر څخه راغی او کابل یې ونیو. وزیر فتح خان چې له شاه محمود سره بندي و، شاه محمود هڅه وکړه، چې وزیر فتح خان راضي کړي چې ورونه یې له جګړې څخه لاس واخلي، خو د فتح خان ورونو جګړه غوره وګڼله. څرنګه چې د شاه محمود غوښتنه تر سره نه شوه، نو وزیر فتح خان یې ووژه، په هرات کې یې جلا حکومت جوړ کړ، خو دې حکومت تر ١٨٤٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږدیز پورې دوام وکړ او بیا افغانستان د سدوزو، بارکزیو ورونو او د انګلیس د استعماري سیاست د سیالۍ ډګر وګرځېد.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو جلا ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د شاه شجاع قدرت ته د رسیدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې دشاه محمود د وخت د مهمو پېښو په اړه په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د وزیر فتح خان ونډه د شاه محمود د سلطنت په اعاده کولو کې بیان کړئ.

۲- شاه محمود دویم ځل لپاره څرنګه واک ته ورسید؟

۳- شاه شجاع د خپل سلطنت په لومړي ځل کې کومې کړنې وکړې؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د زمانشاه دلري کیدو وروسته د انګریزانو د نفوذ په اړوند له مشرانو او فرهنګي څیرو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سياليو او اختلافاتو منځ ته راتگ

ولي سيالی او اختلافات د سدوزيو او بارکزيو کورنيو تر منځ را پيدا شوي. لاملونه يې څه وو، څه پايلې يې درلودې؟ په دې لوست کې به په دې اړه معلومات وړاندې شي.

محمدزي د کندهار د بارکزيو ريښې پورې تړاو لري. محمد بن عمر د دارو او بارك له قوم څخه وو. څکه نو بارکزي او محمدزي په يو قوم پورې اړه لري. حاجي جمال بن حاجي يوسف بن يارو بن محمد د شېر سرخ د مزار د جرگې غړی او د احمد شاه بابا د دربار سلاکار و.

سردار پاينده محمدخان د زمان شاه د سلطنت پر وخت د زمان شاه پر ضد د يوې سياسي توطيې له امله ووژل شو او وزير فتح خان د پلار د غچ اخيستلو او د زمان شاه د سلطنت په پرځولو کې فعاله ونډه درلوده. شاه محمود د هغه په مرسته سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی هغه ړوند او بيا يې وواژه. کله چې شاه محمود او شهزاده کامران هرات ته ولاړل، نو د لنډې مودې لپاره يې هلته پاچاهي وکړه.

وزير فتح خان د شلو په شاوخوا کې ورونه درلودل، چې هر يو يې د واك د تر لاسه کولو هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوله، په ځانګړې توګه سردار محمد عظیم خان او سردار دوست محمد خان. د مرکزي دولت تر سقوط وروسته د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ بې اتفاقۍ او ځان غوښتنې د دې سبب شوې چې تر منځ یې جګړې رامنځ ته شي. هغوی ونه شو کړای چې د افغانستان ملي وحدت او مرکزي دولت وژغوري. د هغوی پر له پسې جګړو تر شلو کلونو پورې افغانستان د ګډوډیو او بې نظمیو لور ته یووړ او د افغانستان خلکو ته یې بېوزلي او بدبختي په ارمغان راوړه، چې همدې کار د هېواد مرکزي دولت له منځه یووړ او اقتصاد او کلتور یې کمزوری کړ.

سردار دوست محمد خان چې څنګه کابل ونیو، خپل ورور امیر محمد خان یې د غزني والي وټاکه. خو کابل ته د کشمیر د والي محمد عظیم خان په راتګ سره د هغوی تر منځ اختلاف ډېر شو. هر یوه غوښتل چې د سدوزیو له شهزادګانو څخه یو سلطنت ته ورسوي او پخپله د وزیر په توګه کار وکړي. چې په دې توګه سردار محمد عظیم خان (ایوب شاه) او سردار دوست محمد خان (سلطان علي شاه) سلطنت ته ورسول او دوي د پاچاهانو په نامه وو. واک او صلاحیت له دواړو ورونو سره و او په کابل کې په یوه وخت کې دوو پاچاهانو او دوو وزیرانو واکمني کوله.

په **۱۸۱۹** زېږدیز کال کې سردار محمد عظیم خان سلطان علي شاه له سلطنته لرې او دوست محمد خان یې له وزارته معزول کړ.

کابل سردار محمد عظیم خان، غزني سردار دوست محمد خان، پېښور سردار یار محمد خان، کشمیر سردار نواب عبدالجبار خان او دیره جات (دېره اسماعیل خان او دېره غازي خان) نواب محمد زمان خان ته ورکړل شول. شمالي او مرکزي ولایتونه، بدخشان، تخار، بلخ، میمنه او جوزجان د ځایي حاکمانو له خوا اداره کېدل او ملوك الطوايفي په کې واکمنه وه. د هرات ولایت د شاه محمود په وسیله اداره کېده. په دې توګه افغانستان د موروثي ملکیت په توګه د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ وېشل شوی و.

ځرنګه چې د افغانستان بهرني دښمن؛ د پنجاب سیکان؛ د افغانستان له بریو او سفرونو څخه یې ترخه خاطره درلوده، د افغانستان له ناوړه حالت او د وزیر فتح خان د ورونو د خپلمنځي بې اتفاقیو څخه یې ګټه واخیسته. رنجیت سېنګ د هغه قرارداد له امله چې له انګلیسانو سره یې لاسلیک کړی و، نه شو کولای چې د ستلج له سیند څخه راتېر شي او نورو سیمو ته لاسرسی پیدا کړي، نو ځکه د افغانستان ختیځو سیمو ته متوجه شول. لکه چې په ځان کې یې دا توان لیده، لومړی یې ملتان، کشمیر او بیا یې پېښور تر اټکه ونیول. سردار محمد عظیم خان او امیر دوست محمد خان د افغانستان د لاسه تللو سیمو د نیولو لپاره سند ته ولاړل، خو امیر دوست محمد خان ناڅاپه کابل ته راستون شو او د قومي مشرانو سره تر موافقې وروسته یې له سردار محمد عظیم خان سره مخالفت ښکاره کړ او په داسې حال کې چې مخالفت دوام درلود، له کابل څخه غزني ته روان شو.

سردار محمد عظیم خان پرته له جګړې کابل ته راغی، په دې وخت کې رنجیت سېنګ ځینې نورې سیمې هم ونیولې او سردار محمد عظیم خان د دویم ځل لپاره د رنجیت سېنګ د مقابلې لپاره خپل قوتونه ولېږل او پرته له کومې لاسته راوړنې چې غوښتل یې کابل ته راشي، د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو، چې د عاشقانو او عارفانو په زیارت کې خاورو ته وسپارل شو. وروسته له دې سردار دوست محمد خان د محمد عظیم خان د زوی سردار حبیب الله خان له مخالفت سره مخامخ شو.

امیر دوست محمد خان د یوه حکومت د جوړولو سریزه جوړه کړه، په داسې حا ل کې چې د سیکانو پرمختګ دوام درلود. له دې سره جوخت شاه شجاع د انګلیسانو په لمسون د کندهار د نیولو تیاری ونیو. امیر دوست محمد خان لومړی جلال اباد ته سفر وکړ او هغه یې ونیو او وروسته یې خپلې قواوې کندهار ته ولېږلې. د امیر دوست محمد خان او د انګلیسي جنرالانو او شاشجاع د قواو تر منځ تر سختې جګړې وروسته د دښمن قواو ماتې وخوړه او کندهار فتح شو. شاه شجاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملګري يې وتښتېدل. شاه شجاع د خټکو په غرونو کې پټ شو.

امير دوست محمد خان چې کله په کندهار کې و، د رنجيت سېنګ د ټکولو لپاره يې اقدام وکړ، خو د کندهار سردارانو يې مرسته ونه کړه، هغه ناهيلی کابل ته ستون شو. کله چې د خيبر درې له نيولو څخه خبر شو، خپل زوی سردار محمد اکبر خان يې له لږو قواو سره هلته واستاوه وزير محمد اکبرخان يوازې دفاع کوله او نه يې غوښتل چې تعرض وکړي، څکه چې له کابله يې مرستندويه قواو ته انتظار کاوه. نوي راغلي ځواک له رنجيت سنګ څخه وغوښتل، چې پېښور خالي کړي، خو رنجيت سېنګ ورته ارزښت ور نه کړ.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د سدوزيو او بارکزيو د خپل منځي اختلافاتو د عواملو په اړه او دويمه ډله دې د انګليسانو د لمسون او د اختلافاتو په زياتوالي کې خپل معلومات د خپلو ټولګيوالو په وړاندې ووايي.

پوښتنې:

١. وزير فتح خان کومې کورنۍ پورې اړه درلوده؟
٢. د سدوزيو او بارکزيو د سياليو لاملونه څه وو؟
٣. د سيمې ځواکونو په ځانګړې توګه انګليسانو د بې اتفاقيو په ډېرولو کې کوم نقش ولوباوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د سردار دوست محمد خان او سردار عظيم خان دسياليو د اصلی لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کی دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واک لیږد او لاسوهنې (۱۸۱۸-۱۸۳۴زیږدیز)

د واک لیږد څرنګه له سدوزایانو څخه بارکزایانو ته سرته ورسید؟ انګلیسانو څه غبرګون وښود او د افغانستان د خلکو لپاره يې کومې پایلې درلودې. په دې لوست کې ورسره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

د سدوزیو سلطنت د احمدشاه بابا په مشرۍ په کال (۱۷۴۷ز) کې پیل او د ایوب شاه سدوزي په سلطنت سره پای ته ورسېږي. یوشمیرکورني او بهرني لاملونه د سدوزیانو د سقوط سبب شول چې په لاندې توګه د یادونې وړ دي:

د افغانستان په کورنیو چارو کې د انګلیسانو او ایرانیانو مستقیمې مداخلې او توطیې، د تیمور شاه د زامنو او لمسیانو زیاتوالی او پر خپلو رقیبانو باندې د بریالیتوب لپاره خپل ځانونه د انګلیسانو او ایرانیانو په لمنو کې اچول او همدارنګه د بارکزیو سردارانو لکه د سردار پاینده محمد خان او وزیر فتح خان وژنه د سدوزیو د سقوط له لاملونو څخه ګڼل کیږي.

مخکې له دې چې سردار دوست محمد خان واک ته ورسېږي، هغه له سیکانو څخه د افغانستان له لاسه تللیو سیمو په برخه کې د خلکو د فشار لاندې و او پرته له دې چې له دیني عالمانو او قومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو څخه د جهاد فتوی واخلي، بله لاره يې نه درلوده. څکه نو ديني عالمانو هغه ته مشوره ورکړه چې خپل ځان امير المومنين اعلان کړي، تر څو د شرعي جهاد د اعلان صلاحيت تر لاسه کړي. په ۱۸۳۵ز کې امير دوست محمد خان د خپلو يو شمېر باوري کسانو سره د عيدگاه جومات ته لاړ(په هغه وخت کې عيدگاه د بگراميو سره نږدې و). په دې وخت کې مير حاجي د مير واعظ زوی چې د کابل مشهور عالم او مبارز و، د هغه په وسيله چې د عالمانو مشر و، د ساده مراسمو په ترڅ کې امير المومنين وټاکل شو او د هغه په نامه لومړنی خطبه وويل شوه.

امير دوست محمد خان د جهاد امر اعلان کړ او خلکو يې پلوي وکړه. د ده پوځ پنځوس زره کسييز پلی ځواک او لس زره يې داوطلب سپاره وو، په ۱۸۳۵ز کې د پېښور حوزې ته داخل شو او د خيبر درې په (شېخانو) کې ځای پر ځای شو. ورور يې سردار سلطان محمد خان د لس زره باجوړي مبارزو ځوانانو مشري پر غاړه درلوده، چې دا هم د همدې ځواک يوه برخه وه. د پنجاب حکومت ته وېره پيدا شوه، ويې غوښتل چې د سولې له لارې رامخکې شي. انگليسانو يو هييت د (هارلان) په مشرئ د امير دربار ته واستاوه او هارلان دا دنده درلوده، چې د افغاني قواو په منځ کې بې اتفاقي واچوي. سلطان محمد خان ته يې د پېښور د حکومت ورکولو وعده ورکړه. سلطان محمد خان خپل لس زره کسيز ځواک له افغاني قواو څخه بېل کړ. امير دوست محمد خان پرته له څنډه کابل ته راغی، چې د امير دې پرېکړې ټول خلک حيران کړل.

په تېر څپرکي کې مو يادونه کړې وه، چې د افغانستان له لارې د ناپليون احتمالي يرغل انگليسان په وېره کې اچولي وو. په همدې وخت کې په روسيه کې ورته پېښې رامنځ ته شوې، څکه نو انگليسانو په افغانستان کې دلچسپي ښوده. انگليسانو له امير دوست محمد خان څخه وغوښتل چې ناپليون ته اجازه ور نه کړي، چې د افغانستان له لارې هند ته داخل شي. امير دوست محمد خان د پېښور د تر لاسه کولو په صورت کې د انگليسانو شرط ومانه. خو انگليسانو کابل ته د روسيې د هييت راتگ بانه

کړه او له امیر سره یې اړیکې پرې کړې. په لاهور کې د انګلیسانو، شاه شجاع او رنجیت سینګ تر منځ په ۱۸۳۸ ز کې د مثلث په نامه معاهده لاسلیک شوه، چې د دې تړون مواد په لاندې ډول دي:

۱- شاه شجاع د افغانستان د ټولو حقوقو څخه د افغاني ولایت د اندوس د لویدیځې غاړې څخه لکه پشاور او دیره جات د سیک د دولت په ګټه تیر شي.

۲- د پنجاب امیر وعده کوي چې د خپلو ځواکونو په مرسته شجاع الملک بیرته د افغانستان د تخت او تاج څښتن کړي.

۳- د بریتانیه دولت د خیر غوښتونکي په توګه د موخو د سر ته رسولو لپاره د دوی تر منځ مرسته کوي.

د یادې شوې معاهدې او د سلمې د اعلامیې پر بنسټ انګلیسي پوځ د سند له سیند څخه راتیر شول او له شاشجاع سره یو ځای د بولان درې ته نږدې شول او کندهار یې ونیو. د شاشجاع د پاچاهۍ اعلان په رسمي توګه وشو او شاشجاع په قندهار کې دا ژمنه وکړه، چې انګلیسي پوځ دې په افغانستان کې په دایمي توګه پاتې شي. د انګلیسانو نورې قواوې جلال اباد ته نږدې شوې. د امیر دوست محمد خان د خراب حالت سره سره غازي وزیر محمد اکبر خان او سردار غلام حیدر خان د غزني والي ته امر وکړ، چې د دښمن په وړاندې په ټول ځواک سره مقاومت وکړي. هغوی مقاومت ونه شو کړای او انګلیسانو غزني ونیو او کابل ته نږدې شول. امیر دوست محمد خان بخارا ته پناه یووړه. که څه هم په ښکاره شاشجاع پاچا و، خو ټول واک د مکناټن او انګلیسانو په لاس کې و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د ۱۸۱۸ او ۱۸۳٤ کلونو ترمنځ د سیاسي او ټولنیز وضعیت په اړه او دویمه ډله دې د انګلیسانو د تیری د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱- امیر دوست محمد خان څرنګه وات ته ورسید؟

۲- د امیر دوست محمد خان خطي مشه څرنګه ارزوئ ؟

۳- امیر دوست محمد خان ولي ځان ته د امیرالمومنین لقب ورکړ؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لړلو سره د افغانستان په اړه د رنجیت سنګ د پالیسی په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه شجاع او ملي پاڅون

پوهيږئ چې شاه شجاع دوهم ځل د کومو قوتونو په مرسته واک ته ورسيد، د خلکو غبرگون، ملی پاڅون او د انگليسانو تلفات او ماته هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

له هماغې ورځې څخه چې شاه شجاع سلطنت ته ورسيد، خلک يې له ټيټ فطرت څخه خبر شول، د هغه او د انگليسانو له منځه ورل يې له خپلو ديني او ملي وجايبو څخه وګڼل او د خلکو په منځ کې د خپلواکۍ، ننگ او ناموس د ساتنې احساس پياوړی شو. لومړی يې له خطبې څخه د شاه شجاع نوم لرې کړ او له انگليسانو څخه يې خپله سخته کرکه څرګنده کړه. د انگليسانو هغه خزانې چې له کندهاره کابل ته انتقالېدې، غازيانو غنيمت ونيولې. د کابل- کندهار لاره وتړل شوه او په مشرقي کې د سيد جمال الدين افغان د کورنۍ د خلکو له خوا پاڅون پيل شو. دې حالت انگليسان وارخطا کړل، په ځانګړې توګه کله چې روسانو امير دوست محمد خان له ډېرو وسلو سره کابل ته راولېږه او د امير ډېر شمېر پلويان له هغه سره يو ځای شول. په کندهار او جنوبي کې انگليسي ضد شورشونه پيل شول. په ټول هېواد کې سر تا سري ناخوښي پيل شوه او نوره دا شونې نه وه، چې شاه شجاع خلق وغولوي.

امیر دوست محمد خان له بخارا څخه راووت او د جګړې د تیاري لپاره له تاشقرغان څخه کوهستان ته لاړ. د کوهستان خلکو د میر مسجدي خان په مشرۍ پر انګلیسانو یرغل کړی وه. د یوشمېر خاینینو د خیانت له امله نوموړی یرغل خنثی شو، نو ځکه امیر دوست محمد خان کابل ته راغی او ځان یې مکناټن ته تسلیم کړ او مکناټن دا ټینګار وکړ، چې د شاه شجاع د وزیر په توګه دنده تر سره کړي، خو امیر دوست محمد خان دا ونه منله او دا یې غوره وګڼله چې له افغانستانه ووځي. انګلیسانو هغه له خپلې کورنۍ سره کلکتې ته ولېږه.

وزیر اکبر خان

انګلیسانو دا فکر کاوه چې د مخالفینو مشر یې له منځه یووړ، خو له دې سره هم جهاد، د انګلیسانو د شړلو او د شاه شجاع د سلطنت د پرځولو زمزمه غلې نه شوه. د خلکو اتحاد او ملي پاڅون ثمر ته ورسېد.

دغه ملي پاڅون له کابله پیل شو د قومي مشرانو لکه نایب امین الله خان لوګري او عبدالله خان اڅکزي تر منځ د تړون تر عقد وروسته، نورو مجاهدینو د جهاد جنډه پورته کړ. لومړی یې (برنس) په خپل کور کې وواژه او وروسته یې د انګلیسانو ټولې خزانې او د وسلو ذخیرې ونیولې. ټول وګړي، لکه د کوهستان خلک، لوګر او وردګ له هغوی سره یو ځای شول، چې انګلیسي قواو ته یې ډېر تلفات ورکړل او پاتې یې په شېرپور کې کلابند شول. په همدې وخت کې وزیر محمد اکبرخان د بخارا له بنده خوشې شو او ځان یې کابل ته راورساوه. د هغه په راتلو سره د مجاهدینو روحیه لا پیاوړې شوه. مکناټن له چل څخه کار واخیست او له کابل څخه یې د انګلیسانو د وتنې د تړون وړاندیز وکړ، تر څو مجاهدین مصروف او له هند څخه نورې قواوې راوغواړي. مکناټن له وزیر محمد اکبر خان سره دوکه کوله په مجلس کې یې وغوښتل چې هغه ووژني، خو وزیر محمد اکبرخان مکناټن په هغه تومانچه چې یې ورته ډالۍ کړې وه، وویشت او په دې توګه د انګلیسانو سیاسي استازی او مختار وزیر

(وليام مکناټن) له منځه يوړل شول. له دې وروسته د انګليسي قواو په منځ کې عجيب وحشت رامنځ ته شو. خوراکې مواد يې پای ته ورسېدل. قواوې يې چې شپاړس زره او پنځه سوه کسو ته رسېدې، له لوږې سره مخامخ شوې. سوړ ژمی و، چې انګليسانو له کابل څخه د وتلو شرايط د مجبوريت له امله ومنل.

دکابل د پرېښودو شرايط:

د افغانستان د ټولو سيمو پرېښودل، د دې لپاره چې بيا وسلې ته لاس نه کړي، پرته له شپږو توپونو څخه د ټولې وسلې تسليمول، خو سره له دې انګليسانو هڅه وکړه چې له خپلو قواو سره چې په جلال اباد کې وې، اړيکې ټينګې کړي. څکه نو د جلال اباد د لارې په اوږدو کې پرې د مجاهدينو يرغلونه پيل شول او ډېر سخت ځاني او مالي زيانونه يې وزغمل. له شپاړس زره پنځه سوه پوځيانو څخه يې يوازې يو کس ډاکتر برايډن په نيم ژواندي حالت کې پېښور ته ورسېد. د لندن په سياسي کړيو کې دې پېښې حيرانوونکي غبرګونونه رامنځ ته کړل. د هند وايسرای (لارډ اکلنډ) تبديل او پر ځای يې (لارد لتن برو) وټاکل شو.

انګرېزان د دې لپاره چې خپل بايللی حيثيت بېرته تر لاسه کړي، خپلې دوه ډلې قواوې يې د افغانستان لوري ته راولېږلې. د جنرال (پالک) په مشرۍ شل زره قواو لومړی له شاه شجاع سره اړيکې ټينګې کړې. څرنګه چې شاه شجاع خپل ځان د مجاهدينو په منځ کې محاصره ليده، نو د مجبوريت له مخې يې د انګرېزانو پر ضد جهاد اعلان کړ، خو له بلې خوا يې ورځيني اطلاعات يې له افغانستان څخه انګليسانو ته ورکول. د جنرال پالک تر رسېدو دمخه خلکو شاه شجاع وواژه او د شاه شجاع زوی (فتح جنګ) واک ته ورسېد خو هغه هم د امير دوست محمد خان د ورونو له مخالفت سره مخامخ شو، انګليسانو ته يې پناه يووړه. تر فتح جنګ وروسته ورور يې شهزاده شاهپور سلطنت ته ورسېد.

د انګليسانو د قواو دويمه ډله د جنرال (ناټ) په مشرۍ کندهار ته ورسېده او په همدې وخت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان له کلکتې څخه کابل ته راغی او د حکومت چارې یې په لاس واخیستې.
انګرېزانو د امیر دولت سمدستي په رسمیت وپېژنده او درې اړخیز (مثلث) تړون، چې د انګرېزانو، شاه شجاع او رنجیت سېنګ تر مینځ لاس لیک شوی و. پخپله له منځه لاړ. د دې سره سره انګلیسانو د افغانستان په چارو کې لاسوهنه کوله او د افغانستان د سیاسي یوالي لپاره یې د پېښور، کندهار او هرات یو ځای کېدل له کابل سره د خپل استعماري سیاست په وړاندې ضد کار ګاڼه.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنی ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیسانو د لومړي یرغل په اړه او دویمه ډله دې د لاهور د معاهدې په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱. د شاه شجاع او انګلیس ترمنځ د معاهدې مواد چې په کندهار کې لاس لیک شوی وه وواياست؟
۲. پر افغانستان باندې د انګلیس یرغل په کوم کال کې وشو؟
۳. د افغان انګلیس د لومړۍ جګړې د مبارزینو نومونه لیست کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د لومړني یرغل په اړه د خپلو ښوونکو په مرسته معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر دوست محمد خان دویمه پاچاهي

امیر دوست محمد خان دوهم ځل خرنګه هیواد ته راستون شو، په کومو کړنو یې لاس پورې کړ او کومه معاهده یې د انګلیسانو سره لاسلیک کړه. په لاندې متن کې به ور سره آشنا شی.

امیر دوست محمد خان په ۱۸۴۳م زکال کې د دویم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. لومړی یې د هېواد د کورنیو اوضاعو په اصلاح لاس پورې کړ، ځکه د ملوك الطوایفی له امله داخلي حالت خراب او بې نظمه شوی و. د سیاسي او مرکزي دولت د ټینګښت لپاره یې ډېرې هلې ځلې وکړې او ځینې هغه سیمې چې له مرکزي دولته، لکه بامیان، مزار شریف او ټول هزاره جات جلا شوې وې، ونیولې او له مرکزي دولت سره یې یو ځای کړې.

د تګاب، نجراب او خوګیاڼیو بغاوتونه غلي کړی شول. اتل غازي محمد اکبرخان د امیر دوست محمد خان زوی د یوه سرښندونکي او وطنپرست په توګه د افغانستان د ملي وحدت لپاره ډېر زیارونه وګالل، خو د ۲۹ کلنی په عمر کې چې یو هندي طبیب یې معالجه کوله، زهرجنې ګولې یې ورکړې او شهید کړای شو چې دحضرت علي(رض) په روضه کې خاورو ته وسپارل شو. امیر دوست محمد خان د پېښور د نیولو ډېره هڅه وکړه، خو بریالی نه شو او نور یې نه غوښتل چې له انګلیسانو سره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکې خرابې شي. خو په داخل کې یې ټولې سیمې د مرکزي حکومت تر ولکې لاندې راوستې. که څه هم د لوی احمد شاه بابا په سرحداتو کې بدلون راغی، خو مرکزي حکومت تر یو وخت وروسته جوړ شو.

امیر دوست محمد خان د خپل دویم ځل په واکمنۍ کې یو شمیر تړونونه لاسلیک کړل چې په لاندې ډول ورڅخه یادونه کیږي:

د جمرود تړونونه:

انګلیسانو د جمرود تر تړونونو وروسته له امیر دوست محمد خان څخه دوه امتیازه غوښتل، لومړی د هغو سیمو په رسمیت پیژندنه چې پخوا د سیکانو تر ولکې لاندې وو، چې وروسته انګلیسانو ونیولې. دویم دا چې روسانو د ایرانیانو په مرسته غوښتل چې د هرات ولایت ونیسي، ځکه نو د روسانو د پرمختګ له امله یې خپلې ګټې په خطر کې لیدلې. نو دا خطر باید رفع شوي وای.

د جمرود لومړی تړون: د هند د ګورنر جنرا ل لارد الهزی په هدایت، د پنجاب والي سرجان لارنس د دې تړون کولو ته موظف شوی و خو خپله امیر دوست محمد خان په دې خبرواترو کې ګډون و نه کړ او په عوض یې سردار غلام حیدر خان په کا ل ۱۸۵۵م د مارچ په **۳۰** مه د جمرود درې فقرۀ یې تړون لاسلیک کړ.

۱- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او ختځ هندي کمپنۍ تر منځ, هغه سیمې چې د ده په کنترول کې دي له هغه وروسته د ده د ورثې او ختیځ هندي کمپنۍ تر منځ به دایمی سوله او دوستي ټینګه وي.

۲- ختیځه هندي کمپنۍ ژمنه کوي هغه سیمې چې اوس د امیر په تصرف کې دي احترام وکړي.

۳- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او هغه سیمې چې دده په واک کې دي د خپل ځان او خپلې ورثې لخوا ژمنه کوي د ختیځې هندي کمپنۍ د سیمو احترام وکړي او هیڅ کله د هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کورنیو چارو کې لاس وهنه و نه کړي. د هندي کمپنۍ د دوستانو سره دوست او د دښمنانو سره دښمن اوسي.

د جمرود دویم تړون:

کله چې انګلیسان د هرات ولایت له تجزیې څخه تیر شول په دې لټه کې شول چې امیر دوست محمد خان سره خبري اترې پیل کړي. امیر خبري اترې په هند کې قبول نه کړې نو دا خبرې اترې په جمرود کې د امیر دوست محمد خان او لارنس تر مینځ وشوې او دغه تړون د محمد اعظم خان له خوا لاسلیک شو. چې مواد یې په لاندې ډول دي.

۱- ایران د خپلو ژمنو بر عکس هرات اشغال کړ او انګلیسان به جګړې ته د ایرانیانو پر خلاف دوام ورکړي تر څو امیر وکولای شي د نورو ولایاتو څخه دفاع وکړي د جګړې تر پای پورې، انګلستان به هره میاشت سل زره روپۍ ((لس زره پونده)) امیر ته ورکوي.

۲- امیر دوست محمد خان به سربیره په اوسني پوځ یو دیارلس زریز سواره او اتلس زریز پلي پوځ مجهز کړي.

۳- د پیسو اخیستنه او لیږدیدنه په امیر دوست محمد خان پورې اړه لري.

٤- د انګلیستان نور استازي به د افغانستان په دریو ولایاتو (کابل، قندهار او بلخ) کې د څارنې او جګړېزو راپورونو چمتو کولو په موخه استوګن شي. دوی به په کورنیو چارو کې د لاس وهنې حق نه لري څو د دوی ساتنه به د امیر دوست محمد خان په غاړه وي.

۵- د کابل یو استازی به په پېښورکې استوګن شي.

٦- د ایران سره د جګړې له پاې وروسته به د لومړۍ مادې مطابق پیسې قطع شي.

۷- د پیسو د قطع کولو وروسته به انګریزي منصبداران له افغانستان څخه ووځي که چیرې غوښتنه وشي یو مسلمان استازی به په کابل کې استوګن شي.

۸- امیر دوست محمد خان به افغانستان ته د انګریزي افسرانو د راتلو او وتلو په وخت کې د پوره ساتوونکو په وسیله د دوی محافظت او ساتنه کوي.

۹- د پیسو ورکول به د جنوري د میاشتې د لومړۍ نیټې څخه پیل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- درې سوه زره روپۍ په قندهار کې او دوه سوه زره روپۍ ورکول په کابل کې له دې تړون څخه جلا دي. هغه د ختیځې کمپنۍ یوه ډالي دی. د شپږ سوه زره روپیو ورکړه په کابل کې د نورو موخو لپاره ده او په بل تړون پوري اړه لري.

۱۱- دغه تړون د مخکیني تړون ناقض نشي کیدلی. امیر دوست محمد خان به د سولې او جګړې په حالت کې د ایران او دهغه د متفیقینو وړاندیزونه انګلیسانو ته رسوي.

۱۲- سربیره پر څلور زره ټوپکو نور څلور زره ټوپکه به د انګلیس د حکومت له خوا د ټل په سیمه کې د امیر دوست محمد خان مامورینو ته ورسپارل شي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د اتل او پیاوړې څیرې وزیر محمد اکبر خان او د هغه ونډه د امیر دوست محمد خان د نظام په ټینګښت کې او دویمه ډله دې د امیر دوست محمد خان د کورني سیاست په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې پرې مباحثه او مشاجره وکړي.

پوښتنې:

۱- د جمرود د لومړي تړون مواد معرفي کړئ.

۲- د جمرود دویم تړون د کومو شخصیتونو تر منځ لاسلیک او د دغه تړون درې مادې بیان کړئ؟

۳- د جمرود د تړونونو لاملونه توضیح کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د مشرانو او فرهنګي څیرو څخه د امیر دوست محمد خان د خدمتونو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې بیان کړي.

د امیر شیر علي خان لومړنی سلطنت (۱۸۶۳ـ۱۸۶۶ میلادي)

امیر شیر علي خان

سردار شیر علی خان څرنګه واک ته ورسید. د کومو مخالفتونو سره مخامخ شو او اداري یې ولې سقوط وکړ. دا هغه مطالب دي چې په دې لوست کی به ورسره آشناشئ.

د افغانستان خلکك د وزیر فتح خان د ورونو د تسلط په دوره کې کابو نیمه پیړۍ له جګړو او ناخوالو سره لاس او ګرېوان وو. ځکه چې په دې بې نظمیو کې د انګلیسانو استعماري سیاست دخیل و. د امیر شیر علي خان له سلطنت څخه مخکې پر امیر دوست محمد خان باندی یو شمیر معاهدې تحمیل شوې، چې دغو معاهدو له مخې ترانزیتي او مواصلاتي لارې د افغانستان د خلکو پر مخ وترل شوې او افغانستان یې په اقتصادي او سیاسي محاصره کې بنکېل کړ.

امیر شیر علي خان د خپل پلار په ژوند کې ولیعهد ټاکل شوی و، چې د پلار له مرګه وروسته یې د ۱۸۶۳ کال د جون په ۱۲مه د ۴۱ کلنی په عمر خپل سلطنت اعلان کړ. ورونو یې ظاهراً هغه ته بیعت وکړ، خو په پټه کې یې د هغه په وړاندې مخالفت پیل کړ.

امیر شیر علي خان د هرات ولایت د تنظیم لپاره خپل زوی شهزاده محمد یعقوب خان پرېښود او پخپله له محمد اعظم خان سره کابل ته روان شو، خو د سبزوار په برخه کې محمد اعظم خان له

امیر څخه جلا شو او د مرکزي سیمو له لارې د خپل سکه ورور سردار محمد حسین خان ته چې د هزاره جاتو حکمران و، ورغی او غوښتل یې چې پر کابل یرغل وکړي، خو د هزاره جاتو خلکو خپله وفاداري له امیر شېر علي خان څخه اعلان کړه. وروسته محمد اعظم خان له خپلو نورو ورونو څخه مرسته وغوښته او د یوې حملې تیاری یې ونیو، خو د امیر شېر علي خان د ځواکونو په وړاندې یې مقاومت ونه شو کړای، د انګلیسانو دولت ته یې پناه یووړه. په یوه بلې جګړې کې سردار عبدالرحمن خان او محمد افضل خان د هندوکش د درې د باجګاه په سیمه کې د امیر شېر علي خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه. محمد افضل خان تسلیم او عبدالرحمن خان بخارا ته تېښته وکړه.

امیر شیر علی خان په ۱۸۶۵ م کال کې د کندهار د تصفیې لپاره د یو شمېر ډېرو قواو سره حرکت وکړ او له سردار محمد امین خان سره یې مقابله پیل کړه، او د هغې جګړې په ترڅ کې چې د دواړو لوریو تر منځ ونښته، د هغه زوی سردار محمد علي خان او تره یې محمد امین خان سره له اتو زرو عسکرو سره ووژل شول. امیر په دې پېښه ډېر غمجن شو. پر روحیاتو یې بده اغېزه وشوه، د اعصابو کنترول یې له لاسه ورکړ او په کندهار کې یې جلا والی غوره کړ. چې دغه انزوا د امیر شیر علی خان د سلطنت د سقوط لامل وګرځیده.

د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸۶۶ـ ۱۸۶۷ زیږدیز)

سردارمحمد افضل خان

د امیر شېر علي خان ګوښه والی د دې سبب شو، چې سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان کابل ونیسي، چې د کابل تر نیولو وروسته محمد افضل خان سلطنت ته ورسېد او څنګه چې انګلیسان په هند کې د امیر محمد افضل خان له پاچاهۍ خبر شول، نو سمدستي یې د هغه سلطنت په رسمیت وپېژانده. وروسته یې خپل سیاسي استازی کابل ته واستاوه، په داسې حال کې چې د افغانستان رسمي پاچا شتون درلود او خلکو یې ملاتړ کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان قواو د محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه او په هرات کې د خپل زوی محمد یعقوب خان سره دېره شو. وروسته د اقچې پخواني حاکم فیض محمد خان امیر شېر علي خان ته خبر واستاوه او د مرستې وړاندیز یې وکړ. امیر شېر علي خان د میمنې او مزار شریف له لارې له هغه سره یو ځای شو. په ۱۸۶۷زیږدیز کا ل کې عبدالرحمن خان د امیر شېر علي خان د قواو مخه د پنجشېر په بازارک کې ونیوله او فیض محمد په جګړه کې ووژل شو او امیر شېر علي خان بیا هرات ته ستون شو. په همدې وخت کې امیر محمد افضل خان د ناروغۍ له امله مړ شو او جسد یې په قلعه حشمت خان کې د شهدا صالحین (ع) سره نږدې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د سلطنت موده ډېره لنډه وه او کوم مهم کار د هغه په وخت کې ونه شو.

د امیر محمد اعظم خان سلطنت (۱۸۶۷ـ ۱۸۶۸ زیږدیز)

سردار محمد اعظم خان

د امیر محمد افضل خان تر مرګ وروسته سردار محمد اعظم خان د عبدالرحمن خان په موافقه سلطنت ته ورسېد. امیر محمد اعظم خان یو نوښتګر سړی و، غوښتل یې چې یو شمېر اصلاحات په افغانستان کې رامنځ ته کړي، خو وخت ورته پیدا نه شو. امیر شېر علي خان له هراته کندهار ته ورسېد او د کندهار خلک چې د امیر محمد اعظم خان د زامنو د ظلم له لاسه ډېر تنګ شوي وو، نو د امیر شېر علي خان هرکلی یې وکړ. په دې وخت کې امیر عبدالرحمن خان د شمالي ولایتونو په ایلولو بوخت و. امیر شېر علي خان د کابل د نیولو تکل وکړ، مخکې له دې چې کابل ته ورسېږي، د کابل خلکو د امیر محمد اعظم خان په وړاندې احتجاج او له امیر شېر علي خان څخه یې ملاتړ وکړ. امیر محمد اعظم خان ولیدل

چې اوضاع د امیر شېر علي خان په ګټه ده، روحیه یې کمزورې شوه او امیر عبدالرحمن خان ته چې په تخار کې و، ورغی. په ۱۸۶۸ زیږدیز کې امیر عبدالرحمن خان او امیر محمد اعظم خان قواوې ترتیب کړې او د غزني د ششګاو په سیمه کې د امیر شېرعلي خان د لښکرو سره مخامخ شول خو ماتې یې وخوړه. او دواړه وتښتېدل. انګلیسانو هغوی ته په هندوستان کې د اوسېدو بلنه ورکړه، خو هغوی تهران ته د سیستان له لارې روان شول، خو امیر محمد اعظم خان د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو او په بسطام کې خښ شو او سردار عبدالرحمن خان بخارا ته پناه یووړه.

په ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شېر علي خان د شخصیت او دویمه ډله دې د امیر د کورنیو اختلافونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ امیر شېر علي خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲ـ د امیر شېر علي خان داخلي ستونزې د هغه د لومړي سلطنت پر وخت ولیکئ.

۳ـ محمد افضل خان څنګه قدرت ته ورسېد؟

۴ـ امیر محمد اعظم خان څنګه واک ته ورسید؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر شېر علي خان د لومړي سلطنت د ماتې د عواملو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان دویمه پاچاهي (۱۸۶۸ـ ۱۸۷۹ دېرديز)

سید جمال الدین افغانی

په کومو برخو کې اصلاحات رامنځ ته شول، پايلې ئې څه وې او د انگلسانو د دویم تیري لاملونه او اړوندې موضوعگانې به په لاندې متن کې ولولئ.

امیر شېر علي خان د ۱۸۶۸ زیږدیز کال په پای کې په ششگاو کې د سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان تر ماتې وروسته کابل ته داخل او د دويم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی مرکزي حکومت ټينگ کړ.

امیر شېر علي خان يو روښانفکره او نوښتگر سړی و. نوموړی په افغانستان کې د نوي تمدن بنسټ ایښودونکی دی. افغانستان ته د نوي تمدن راتگ د اروپا له صنعتي انقلابه پيلېږي. امير شېر علي خان د مشهور فيلسوف او پوه افغان سيد جمال الدين لارښوونې په پام کې ونيولې او په اصلاحاتو کې يې ترې گټه واخيسته.

امير شېر علي خان له روسيې او ايران سره خپلې سياسي اړيکې د دوستۍ پر بنسټ پيل کړې او عطا محمد سدوزی يې د افغانستان د رسميت پېژندلو لپاره برتانوي هند ته واستاوه. وروسته يې پخپله له برتانوي هند څخه ليدنه وکړه. په برتانوي هند کې تکنالوژۍ او تمدن دی يو شمېر اصلاحاتو (Reform) ته وهڅاوه.

الف ـ اداري برخه: حکومت یا اجرایه قوه رامنځ ته شوه. په راس کې يې سید نورمحمد شاه فوشنجي صدراعظم، سپاه سالار حسین علي د دفاع وزیر، ارسلا خان د بهرنیو چارو وزیر، عصمت الله خان د داخلي وزیر، حبیب الله وردک د مالیې وزیر او محمد حسین خان د خزانو وزیر وټاکل شو او کابینه د صدراعظم تر مشرۍ لاندې جوړه او پر دولتي چارو به خبرې او پرېکړې کېدې.

ب ـ پوځي برخه: امیر شېر علي خان د هېواد د خاورې او خپلواکۍ د ساتلو لپاره یو لک کسیز منظم پوځ جوړ کړ د یاد شوي پوځ غړیو ته به تر پوځي زده کړې وروسته د هماغه وخت وسله ورکول کېده او یونیفورم به يې اغوسته او په اتو پوځي مرکزونو کې ځای پر ځای شوي وو.

د وسلو جوړولو صنعت پرمختګ وکړ. توپ، ټوپک، کریچ او باروت تولیدېدل. همدارنګه پوځي اصطلاحات او قوماندې په پښتو ژبه جوړې او په پوځي نظام کې رایجې شوې.

ج ـ اقتصادي برخه: د مالدارۍ او کرنې په برخه کې ډېره پاملرنه وشوه. پخوا مالیات ډېر درانه وو، بزګرانو او مالکانو نه شوی کولای چې هغه ورکړي. هغوی مجبور وو، چې د کال په لومړیو درېو میاشتو کې د حاصلاتو تر اخیستو دمخه د پېشکۍ په توګه ورکړي اصلاحات رامنځ ته شول. هغه صنایع چې خلکو ورته اړتیا درلوده، صنعتګران يې هڅول کېدل، تر څو کیفیت او کمیت يې پورته لاړ شي.

د- فرهنګي برخه: عنعنوي ښوونه او روزنه چې پخوا به په جوماتونو او کورونو کې تر سره کېده، د ښوونځیو په جوړولو سره په عصري ښوونې او روزنې بدله شوه. ملکي او پوځي ښوونځي جوړ شول، په بالاحصار کې مطبعه تاسیس شوه. د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه جریده په میاشت کې په شپاړسو مخونو کې دوه ځلې چاپېده او یو شمېر معلوماتي رسالې او اصولنامې هم چاپېدې. پوستي ټکټ چاپ شو او د پوستي خدمتونو لپاره هر ځای کې پوسته خانې فعالې شوې. د امیر شېر علي خان د وخت اصلاحات د دولتي چارو پر ټینګښت او د اقتصاد په ودې ډېر اغېز وکړ او د خلکو پر ژوند يې د پام وړ تغیر راوست.

مخکې یادونه وشوه چې امېر شیرعلي خان د ځینو دلایلو له مخې په ولایتونو کې د انګلیس دایمي استازی منلی نه وو او تر دې وروسته د انګلیسانو سره په سیاسي اړیکو کې محتاط و، خو د انګلیسانو لپاره د افغانستان او روسیې دوستي ښه پلمه وه، چې پر افغانستان تیری وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربيره پر دې د وليعهد په توګه د شهزاده عبدالله ټاکل، شهزاده محمد يعقوب خان دې ته اړ کړ چې د پلار په مقابل کې بغاوت وکړي، ځکه چې هغه د امير په سلطنت کې مهم رول درلود. بله مهمه موضوع دا وه چې د سيستان (د هلمند د اوبو د وېش) او د افغانستان د شمالي سرحدونو د ټاکلو په برخه کې د انګليسانو قضاوت امير ته د منلو وړ نه و. ځکه نو د امير اړيکې له انګليسانو سره خرابې شوې. د پورته ستونزو سره سره، انګليسانو وغوښتل چې له امير سره خبرې وکړي، خو امير د انګليس استازی ونه مانه، خو وروسته حاضر شو چې له انګليسانو سره خبرې وکړي، خو د وليعهد مړينه او سوګ خبرې وځنډولې، انګليسانو د خبرو ځنډېتيا د روسانو سره د دوستۍ له امله پلمه وګڼله. په همدې وخت کې روسانو (خېوه او مرو) ونيوله او انګليسانو پر بلوچستان حمله وکړه او هغه يې ونيوه. امير شيرعلي خان مجبور شو چې مزار شريف ته لاړ شي، ترڅو له روسانو څخه مرسته واخلي، خو هلته ناروغ او په ۵۸ کلنۍ کې مړ او همالته خښ شو.

پر افغانستان باندې د انګليسانو دويم يرغل (۱۸۷۸ کال نوامبر- ۱۸۸۰ کال اګست)

په هند کې د انګليسانو اوږدې خبرې د افغانستان له استازي صدراعظم سيدنور محمدشاه سره کومې پايلې ته ونه رسيدې، ځکه چې انګليسانو په افغانستان کې پر خپلو تلپاتې استازيو ټينګار کاوه، چې مخکې د امير شيرعلي خان له خوا نه وو منل شوي او ياد شوي صدراعظم هم دا وړانديز ونه مانه، تر دې وروسته انګليسي ځواکونو جلال آباد او کندهار ونيول او امير له ناچارۍ څخه مزارشريف ته ولاړ، تر څو له روسانو څخه مرسته وغواړي. امير محمديعقوب خان د پلار پر ضد د بغاوت له امله چې زندان ته اچول شوی و. امير شير علی خان مزارشريف ته تر تګ دمخه د هغه د خلاصون فرمان صادر کړ. تر څو وکولای شي د هيواد د چارو څخه سرپرستي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان پر فرهنګي شخصیت او دویمه ډله دې د سلطنت د نیولو په اړه د یعقوب خان د ونډې په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

پوښتنې:

۱. د افغان سید جمال الدین اصلاحي برنامه چې امیر شیرعلي خان ته یې وړاندې کړه، کوم مطالب یې درلودل؟

۲. د شمس النهار جریدې څه وخت په خپریدو پیل وکړ؟

۳. دامیر شیرعلي خان پر وخت هغه کوم اساسي او عمده مطالب وو، چې د نوي تمدن استازیتوب یې کاوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر محمد یعقوب خان سلطنت (مارچ - اکتوبر ۱۸۷۹ زېږدیز)

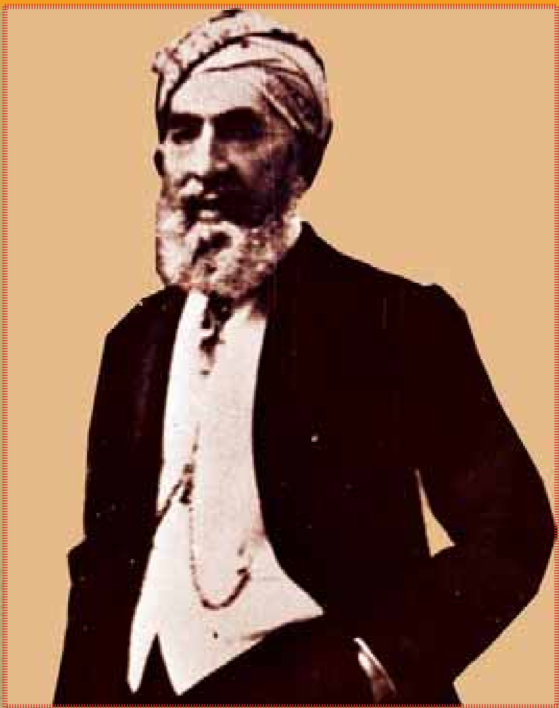
محمد یعقوب خان

شهزاده یعقوب څرنګه واک ته ورسید. د ګندمک تړون کومې پایلې درلودې، په د دې لوست کې به ور سره آشنا شئ.

شهزاده محمد یعقوب خان د خپل پلار د پاچاهۍ پر وخت د نیک نوم خاوند او د پلار د دویمې پاچاهۍ پر وخت د هرات او کندهار په خلاصون کې مهم رول درلود. د افغانستان خلک د هغه په زنداني کېدو او د ولیعهد په توګه د شهزاده عبدالله پر ټاکل کېدو خواشیني وو، ځکه چې شهزاده یعقوب خان یې خوښاوه. سردار محمدیعقوب خان د زندان تر خلاصېدو وروسته په روحي او عصبي ناروغۍ اخته شوی و.

انګلیسانو د افغانستان د نیولو او اشغال لپاره عملاً لاس په کار شوي وو او خلکو یوه پاچا یا مشر ته اړتیا درلوده، ترڅو پر هغه راټول او د انګلیس د یرغلونو مخه ونیسي. ځکه نو امیر محمد یعقوب خان د ۱۸۷۹م کال د مارچ په میاشت کې سلطنت ته ورسید. د سلطنت له پیله یې یوشمیر نومیالي وزیران لکه حبیب الله خان صدراعظم، مرزا محمد خان د بهرنیو چارو وزیر او داود شاه خان

سپه سالار د انگلیسانو د یوشمیر اجیرانو په وسیله تر څارنې لاندې نیول شوي وو.

ولي محمد (لاټي) په کابل کې د امیر پر ضد فعالیت کاوه او غوښتل یې چې افغانستان انگلیسانو ته تسلیم کړي او د انگلیسانو په مرسته سلطنت ته ورسیږي او د کندهار حاکم سردار شیرعلي خان او د جلال آباد حاکم محمدحسین له انگلیسانو سره د دې لپاره چې په قدرت کې پاتې شي، همکاري درلوده.

انگلیسانو له افغانانو سره له جگړې وېره درلوده، غوښتل یې چې له امیر سره خبرې وکړي ځکه یې نو د امیر خسر سردار یحیی خان چې د امیر د بند پر وخت کې یې کشمیر ته تېښته کړې وه، د هندي منشي بختیار سره د خبرو لپاره کابل ته راغی. انگلیسانو له دوو مطلبونو سره علاقه درلوده، یو د درې گونو لارو کنترول (کُرم، بولان، خیبر) او بله دا چې د افغانستان پر بهرني سیاست نفوذ او اغیز ولري. هندي منشي بختیار او امیر ته نږدې یوشمېر سردارانو امیر دې ته اړ کړ چې د تړون د لاسلیک لپاره گندمک ته سفر وکړي.

په ۱۸۷۹ زیږدیز کې د (گندمک) شرموونکې معاهده د انگلیس د استازي(لیوکیوناري) او امیر محمد یعقوب خان ترمنځ لاسلیک شوه. د دې معاهدې پر بنسټ (کُرم، لنډي کوتل تر خیبردرې پورې، سیالکوټ او ځینې نور ځایونه) د برتانوي هند برخه وگرځېدلې او د انگلیس استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول او کیوناري له خپلو ساتونکو سره کابل ته داخل شو. د کابل خلکو یوځل بیا په هیواد کې د پردیو لاسوهنه ولیده. د انگلیسانو پر ضد یې پاڅون خپله دیني او ملي فریضه وگڼله او په ولسي بڼه یې د کیوناري پر کور حمله وکړه او هغه یې وواژه او یوځل بیا د انگلیسانو د مخکې تلنې سیاست (Forward Policy) په افغانستان کې له ناکامی سره مخامخ شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجاهدينو او مبارزينو مشرانو لکه محمد جان خان وردک، ملا دين محمد مشك عالم، صاحب جان تره کې، سردار محمد ايوب خان او محمد عثمان خان صافي په نورو سيمو کې د انگليسانو پر ضد يرغلو نه پيل کړل. د دغو مشهورو جگړو څخه يوه هم په کندهار کې د ميوند جگړه ده، چې د امير شيرعلي خان د زوی سردار غازي محمد ايوب خان په سربښندنه د ۱۹۷۹ز کال د جولايي پر ۲۷مه يکې انگليسانو د ميوند په دښته کې سخته ماتې وخوړه او درانه تلفات يې وليدل، چې زموږ په تاريخ کې د افغانانو د وياړ او انگليسانو د شرمندگی په نامه ثبت شوي ده.

محمد جان خان وردک

ديادوني وړده د افغانستان د تاريخ په اوږدوکي افغانی پيغلو او ښځو په ټولو ټولنيزو چاروکي جوخت له نارينه وو سره سمه ونډه اخستلې ده. څرنگه چې د ځوانې ملالې مشهوره حماسه چې د ميوند په جگړه کې د پام وړ گډون در لود, کله چې د جگړې په ډگر کې افغان بيرغ لرونکی په شهادت ورسيد ملي بيرغ يې په لاس کې ونيو او نه يې پريښوده چې د غازيانو روحيه ضعيفه شي او دا لنډۍ يې په اوچت غږ د جگړې په ډگر کې وويله. چې د غازيانو جنگي روحيې يې پياوړي کړې، جگړې شدت وموند او مجاهدين بريالي شول.

سردار محمد ايوب خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـــال به دیـــار دوینو کیږدم　　　چې شنکی باغ کې ګل ګلاب و شرموینه

که په میوند کې شهید نه شوې　　　خدایږو لالیه بې ننګۍ تـــه دې ســاتینه

همدارنګه د کابل خلکو د انګلیسانو ځواکونه د شیرپور په قرارګاه کې محاصره کړل. ترڅو سردار عبدالرحمن خان له بخارا څخه چاریکارو ته راورسید او انګلیسان په ډېر سخت حالت کې وو. سردار عبدالرحمن خان د خپل سلطنت اعلان وکړ. انګلیسانو د ناچارۍ له مخې د امیر عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت و پیژانده او انګلیسي جنرال (رابرتس) کابل د امیر عبدالرحمن خان لپاره پرېښود او دویم ځل په افغانستان کې یو مقتدر مرکزي دولت جوړ شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان واک ته د رسیدو په برخه کې او دویمه ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. امیر محمدافضل خان څنګه قدرت ته ورسید؟

۲. د امیر شیرعلي خان په دویمه پاچاهۍ کې د هغه د غوره اصلاحاتو څخه یادونه وکړئ؟

۳. د لومړي ځل لپاره کومه جریده چاپ شوه؟

٤. سردار محمد یعقوب خان له انګلیسانو سره کومه معاهده لاسلیک کړه؟

٥. د انګلیس افغان په دویمې جګړې کې د ملي مبارزینو نومونه یاد کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د ګندمک د معاهدې په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرکزي دولت ټینګښت (۱۸۸۰- ۱۹۰۱ زیږدیز)

د سردار عبدالرحمن خان رامینځ ته کیدل، د ملوک الطوایفي له منځه وړل، د نورستان الحاق، د پنجدې نیول، د انګلیسانو تلفات او وتل له افغانستان څخه دا هغه مفاهیم دي چې په دې لوست کې به ور سره اشنا شئ.

امیر عبدالرحمن خان

سردار عبدالرحمن خان د امیر محمد افضل خان زوی او د امیر دوست محمد خان لمسی دی. نوموړی په کال(۱۸۳۰ز) کې زیږیدلی او په پنځوس کلنۍ کې په ۱۸۸۰ز کې سلطنت ته ورسید. سردار عبدالرحمن په (۱۸٦۸ز) کې د کابل او غزني ترمنځ د امیر شیرعلي خان د قواوو په وسیله ماتې وخوړه او بخارا ته ولاړ. په ۱۸۷۹ز کې کله چې انګلیسانو پر افغانستان د دویم ځل لپاره یرغل وکړ، سردار عبدالرحمن خان د انګلیسانو له یرغل څخه خبر شو او افغانستان ته راغی په قطغن او بدخشان کې یې له خلکو سره خبرې وکړې او خلک یې د انګلیسانو پر ضد جهاد ته وهڅول. ولسي لښکر یې جوړ او چاریکارو ته ور داخل شو. هلته یې د سلطنت اعلان وکړ. څرنګه چې انګلیسان د امیر عبدالرحمن خان له پوهې او سیاست څخه خبر وو، نو کله چې عبدالرحمن خان واک ته ورسید، هغوی ته تشویش او ویره پیدا شوه، ځکه یې نو خپل شتون هلته لازم نه ګاڼه په افغانستان، او په ځانګړې توګه په میوند کې د هغوی ماتې مورال کمزوری کړی و. په همدې وخت کې د جنرا ل رابرټس قواوې

په شيرپور کې محاصره وې. د دې لپاره چې هغوی ته د لومړۍ جګړې پېښنه تکرار نه شي، نو يې هڅه کوله چې د ژمي تر رارسيدو دمخه له افغانستان څخه ووځي. ځکه يې نو د عبدالرحمن خان حکومت په رسميت وپېژانده، کابل يې امير ته تسليم او د خپلو قواوو په وتلو يې پيل وکړ.

کله چې امير عبدالرحمن خان په (۱۸۸۰ز) کال کې د دولت چارې ترلاسه کړې، له ډېرو سختو حالاتو سره مخامخ و، ځکه چې د افغانستان خلکو د انګليسانو د حملو له امله ډېر زيانونه ليدلي وو. د بيلګې په توګه په افغانستان کې اداري نظم او مرکزي حکومت له منځه تللی و او ملکي او پوځي جوړښت ويجاړه شوی وو. د افغانستان په مهمو ښارونو کې د صنعت او کسبونو، زراعت او مالدارۍ مرکزونه او د اوبو لګولو سيستم زيانمن شوی و او ملي اقتصاد او فرهنګ په ټوله مانا له منځه تللی او په ټول هيواد کې ملوك الطوايفي رامنځ ته شوې وه. د خانانو او ملاکينو له خوا درنې او ملا ماتوونکې ماليې پر بزګرانو وضع شوې وې، چې بېوزلو خلکو يې د ورکولو توان نه درلود.

امير عبدالرحمن خان د دې لپاره چې پر ټولو ستونزو بريالی شي. دوه پروګرامه يې ترلاس لاندې ونيول، د يوه مرکزي سراسري دولت جوړول او بل په اداري او پوځي برخو کې اصلاحات. امير عبدالرحمن خان د خپلو اصلاحاتو په تطبيق کې دومره جدي و، چې هيڅ ډول خنډ يې د خپلو اصلاحاتو په تطبيق کې په پام کې نه نيوه.

امير عبدالرحمن خان د خپل نوی تشکيل د جوړولو لپاره د امير شيرعلي خان د وخت د کابينې تشکيل ونه مانه، ځکه چې پر هيچا يې باور نه درلود. په دولت کې يې خپلواکې اداري جوړې کړې او په خپله د صدارت، دفاع، داخلې، بهرنيو چارو وزارت او د ټولو وزارتونو په راس کې و. دولتي مامورينو په خپلو چارو کې درانه مسؤليتونه درلودل، ترڅو خپلې دندې ښې ترسره کړي. چې پرته له دې د جدي پوښتنې لاندې نيول کيدل.

امير عبدالرحمن د ۱۸۸۵- ۱۸۸٦ز کلونو تر مينځ په اصلاحاتو لاس پورې کړ. په پوځي برخه کې يې ۹٦ زره کسيز وسله وال منظم پوځ جوړ کړ، چې سپاره او پياده قطعات يې درلودل او د پوځ د سپاهيانو ترڅنګ يې د خانانو له زامنو څخه يو بل ځواک جوړ کړ، چې د شاهي ګارد يا (بای بچه ها) په نامه ياديدل. د مال شمېرنې، پوستې، رهدارۍ (پاسپورت) کوتوالي (امنيه او پوليس) د ماليانو د حصول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاش، سکوکو او په لسګونو نورو فرعي ادارو دفترونه يې جوړ کړل، د نوموړو فعاليتو تر څنګ د امير عبدالرحمن پروګرامونه په لاندي درې برخوکې خلاصه کيږي.

الف- د داخلي شورشونو له منځه وړل: په مخکې لوست کې ياده شوه کله چې امير عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسيد، افغانستان د انګليسانو تر يرغل لاندې و او مرکزي دولت شتون نه درلود. د افغانستان په ډيرو سيمو کې ملوك الطوايفي وه، نو خلك په داسې حالت کې اوسيدل چې په ټولنه کې خونديتوب، قانون او عدالت نه و او خلك له ډيرو ستونزو سره مخ وو. د امير عبدالرحمن خان يوه مهمه موخه دا وه چې يو مرکزي حکومت جوړ کړي، ترڅو قانوني دولت تشکيل او ملوك الطوايفي له منځه يوړل شي، ځکه د داسې حالت دوام خطرناکې پايلې درلودې، حتی د دې ويره وه، چې افغانستان تجزيه شي، ځکه نو امير عبدالرحمن خان دې کار ته جدي پاملرنه وکړه. څرنګه چې سيمه ييزو حکمرانانو خپلې ګټې په خطر کې ليدې، نو ځکه نوی جوړ شوی حکومت په ټول افغانستان کې له يولړ شورشونو او مخالفتونو سره مخامخ شوه. لکه د بلخ، هزاره جاتو، منګلو، بلوڅانو، کروخيلو، پنجشيريانو، نجرابيانو، ځدراڼو، جمشيديانو او د ميمنې د خلکو پاڅونونه او شورشونه چې په يادو شويو ځايونو کې د قوې په استعمال سره له منځه لاړل او ټول ولايتونه د مرکزي حکومت تر کنترول او واك لاندې راغلل.

ب- د نورستان الحاق:نورستان د افغانستان په شمال ختيځ کې يوه صعب العبوره سيمه ده، چې د هندوکش يوه ډيره ګوښه لمنه ده. پخوانی نوم يې (بلور يا بولر) دی، چې پخوا د کافرستان په نامه يادېده. د ډيورنډ تر معاهدې دمخه، چې په وروسته لوست کې به د هغې په اړه معلومات درکړل شي، (چترال) او (ګلګت) له نورستان سره يوځای وو او پراخه سيمه يې تشکيلوله. يوناني سکندر، ګورکاني امير تيمور او ظهيرالدين محمد بابر غوښتل چې دې سيمې ته لار پيدا کړي، خو د سړې هوا، سختو درو او له واورو څخه ډکو غرونو له امله ونه توانېدل چې هلته لاړ شي. د دې ځای خلك بت نمانځونکي وو، د خپلو نيکونو دين او روسوم يې ساتلی او سيمه ييزه خپلواکي يې درلوده.

په ۱۸۹۱ز کال کې امير عبدالرحمن خان دې سيمې ته متوجه شو. سپاه سالار غلام حيدر خان څرخي ته يې چې د ننګرهار او لغمان قوماندان او والي و، هدايت ورکړ چې نورستان ته د تګ يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه جوړه کړي. لومړی غلام حیدر خان څرخي د نورستان د یوځایوالي لپاره د مواصلاتي لارو د جوړولو اقدام وکړ او د نورستان خلکو ته یې ابلاغ کړه چې حکومت ستاسې د یوې سیمې څخه بلې ته تګ راتګ د اسانتیا لپاره د لارو په جوړولو سره ستاسې ستونزې رالږوي. پخوا له دې چې سپهسالار نورستان ته تګ پیل کړي، خپل عسکر یې په بریکوټ کې ځای پر ځای کړل او د نورستان له خلکو سره یې نیکې اړیکې ټینګې کړې. خلکو له هغه سره تګ راتګ پیل کړ او یوشمیر خلک د اسلام په دین مشرف شول. خو د (کافور) او ځینو نورو سیمو خلکو اسلام ونه مانه، خو د دولت تابعیت یې قبول کړ.

په ۱۸۹۶ز کال کې سپهسالار څرخي تر اسمار او د نورستان تر خولې پورې سړک جوړ کړ او بله لاره د نورستان څخه تر بدخشانه پورې بشپړه شوه. د سړک تر جوړېدو وروسته نوموړي خپل عسکر نورستان ته داخل کړل. د عسکرو په رسیدو سره د نورستان خلک دوه ډلې شول. لومړۍ ډلې د سپهسالار اطاعت وکړ او دویمې ډلې په دفاع پیل وکړ او غرونو ته وختل. په هغه سخته جګړه کې چې د نورستان د ساتونکو او دولتي ځواک ترمنځ په (کلوم) کې پیښه شوه، ۲۰۰ کسه دولتي عسکر په کې ووژل شول او (۲۳۰۹) کسه ژوندي ونیول شول چې په عزت سره کابل ته یوړل شول او هغوی ته خوراک، پوښاک او د اوسیدو ځای په پام کې ونیول شو. د دولت قواوو د نورستان ډیر ځایونه ونیول، چې امنیت یې په کې ټینګ کړ. بتخانې ورانې شوې او پر ځای یې د جوماتونو جوړول پیل شول او د ۱۹ په شاو خوا کې د لرګیو مجسمې او یوشمیر غشي او لیندۍ کابل ته راوړل شول. له لوګر، لغمان، پروان او کاپیسا څخه د دیني علومو ښوونکي نورستان ته یوړل شول، ترڅو د نورستان خلکو ته اسلامي زده کړې، زده کړي، د نورستان ټول سفر او فتحې اته میاشتې ونیولې. ځکه چې په لومړیو کې دا فکر کیده چې د نورستان نیول به ډیر وخت وغواړي، خو د سپهسالار غلام حیدر خان د پوهې او تدبیر له امله نورستان له مرکزي حکومت سره یوځای او خلک یې د اسلام په سپیڅلي دین مشرف شول او له کافرستان څخه یې نوم په نورستان بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د پنجدې نیول:

د افغانستان په شمال کې روسي امپراتوری، برتانوي هند په ختیځ او سهیل کې، او ایران په لویدیځ کې موقعیت درلود. امیر عبدالرحمن خان به تل د برتانوي هند او تزاري روسیې له خوا له تهدید سره مخ و.

سردار محمد ایوب خان او سردار محمد اسحق خان د امیر دوه دښمنان چې لومړنی یې انګلیسانو او دویم یې روسانو حمایه کاوه. که څه هم د ایران دولت د امیر لپاره د فشار وسیله نه وه. خو دا یو رواج ګرځیدلی و، چې ناراضي سردارانو به ایران ته پناه وړله. خو امیر له روسیې سره د اړیکو په برخه کې له احتیاط څخه کار اخیسته او هڅه یې کوله چې له روس سره ټکر ونه کړي. د افغانستان دولت د برتانوي هند او تزاري روسیې ترمنځ د بفر (Buffer) یا حایل حیثیت درلود. د مرکزي آسیا د سیمو تر نیولو وروسته به روسانو بهانې جوړولې او غوښتل یې چې د افغانستان سیمو ته مخکې تګ وکړي. د روسانو لومړنی حرکت (مرو) ته د شپږ زره روسانو راوړل وو. د ۱۸۸۵ ز کا ل د مارچ په میاشت کې اوضاع دومره خرابه شوه چې د انګلیسانو ملکې د روس له تزار سره تماس ونیو او له تزار څخه یې وغوښتل چې د افغاني او روسي عسکرو د جګړې مخنیوی وکړي او په انګلیسي حکومت کې مخالفو ګوندونو پر حکومت انتقاد وکړ چې د روسانو د مخکې تګ مخه ولې نه نیسي. په همدې وخت کې روسانو افغاني عسکرو ته اخطار ورکړ چې د (کشک) په سیمه کې خپل سنګرونه پرېږدي. انګلیسانو د روسانو د یرغل په وړاندې ځان بې تفاوته کړ او روسانو پر پنجدې یرغل وکړ. جنرال غوث الدین خان په میړانه وجنګیده، تر هغې چې له خپلې لږې قوې سره ووژل شو او پنجده روسانو ونیوله.

امیر عبدالرحمن تر ۲۱ کالو پاچاهی د ۱۹۰۱ کال د اکتوبر په لومړۍ نیټه د ۷۱ کالو په عمر د نقرس د ناروغی له امله له نړۍ سترګې پټې او د کابل په بوستان سرای اوسني زرنګار پارک کې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د حکومت پر وخت، په خواشینی سره د ښوونې او روزنې، کلتور او صنعت په

برخه کې کوم کار ونه شو. او هغه ملوک الطوايفي چې د مرکزي دولت او اداري نظام له منځه تللو او د انګليسانو د يرغلونو له امله منځ ته راغلې وه، له منځه يووړل شوه، خو په خواشينۍ سره د ډيورنډ د معاهدې د لاسليک له امله افغانستان په ختيځ او سهيل کې د خپلې ځمکې يوه برخه له لاسه ورکړه.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امير عبدالرحمن خان د قدرت ته د رسيدو او دويمه ډله دې د نورستان د يوځايوالي په اړه مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱. روسانو پنجده څنګه ونيوله؟
۲. د بفر (Buffer) پاليسي د کومو هيوادونو له خوا په افغانستان کې عملي شوه؟
۳. امير عبدالرحمن خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسيد؟
٤. د امير عبدالرحمن خان شخصيت په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د امير عبدالرحمن خان د اصلاحاتو او د اداري نظام د ټينګښت په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معاهدو لاسلیک

د امیر عبدالرحمن مجبوریتونه، د ډیورنډ ترون او د هغه پایلې په دې لوست کې څرګندیږي چې ورسره به پیژندګلوی تر لاسه کړئ.

د ډیورنډ معاهده: مخکې له دې څخه چې انګلیسان د ډیورنډ ترون مطرح کړي، د افغانستان په ختیځو او سهیلي پولو کې اوضاع مغشوشه کړه، د قومونو او قبایلو په منځ کې یې روپۍ او وسلې ویشلې خلک به یې په جګړې اچول او بیا به یې په دې بانه چې منځګړیتوب کوي او تشنج له منځه وړي، نو ځان به یې د یوه خیرخواه او مصلح په توګه معرفي کاوه او د امیر عبدالرحمن خان او د افغانستان د دولت د بې اعتباره کولو لپاره به یې له ډول ډول دسیسو او پروپاګنډ څخه کار اخیسته.

په ۱۸۹۳ ز کال کې یو شپږ کسیز هیئت چې مشري یې د بریتانیا د بهرنیو چارو سکرتر (مارتیمر ډیورنډ) کوله او (الیس، ډاکتر فن، سمیت، مکمهان، ډانلډ او کلارک) په کې شامل وو، د خیبر له لارې افغانستان ته راغلل. په داسې حال کې چې انګلیسي قواوې د افغانستان په ختیځو او سهیلي پولو کې ځای پر ځای شوې وې، یاد شوی هیئت له امیر عبدالرحمن خان سره د حشمت خان په باغ کې لندېکتنه وکړه او د خبرو په پیل کې یې پرته له سریزې او په ډېره جدي توګه امیر عبدالرحمن خان ته وویل چې امیر مجبور دی چې ترتیب شوی ترون لاسلیک کړي، په بل صورت کې به د دواړو دولتونو ترمنځ اړیکې پرې او بنایي جګړه پیل شي. امیر په ډېر سخت حالت کې راګیر شو او د امیر تیروتنه دا وه چې د مذاکراتو او د هغه د متن په اړه یې د افغانستان خلکو ته معلومات ورنه کړل او د معمول په څیر پرته د خلکو له رایې او نظره یې یاده شوې معاهده لاسلیک کړه.

د ډیورنډ د کرښې مواد:

۱. د افغانستان ختیځ او سهیلي سرحد له واخان څخه پیل شوی او د ایران تر سرحده دوام پیداکوي، چې په ترتیب شوې نقشه کې ښودل شوی او د نومورې ترون سره ضمیمه ده.

۲. د برتانوي هند دولت په هغو ځمکو کې چې په افغانستان پورې اړه لري، هیڅ وخت لاسوهنه نه

کوي او د افغانستان دولت هم د هندوستان په ځمکو کې لاسوهنه نه کوي.
۳. د (اسمار سیمې او پورته سیمه یې د چنگ تر سیمې پورې) په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان دولت هیڅ وخت د (سوات، باجوړ، چترال او ارنوی سیمه کې) مداخله نه کوي او د (برمل) بشپړ سیمه په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان حکومت د (وزیرو او داوړو) په سیمو ادعا نه شي کولای.
٤. یاده شوې سرحدي لیکه به د بریتانوي او افغاني هیئت په واسطه له نقشې سره سمه په نښه شي.
٥. د چمن په سیمه کې چاونۍ (پوځي مرکز) چې نوی جوړ شوی او د اوبو هغه برخه چې په (سرکي ننګي) کې چې افغانستان مخکې خریداري کړې، له هغې څخه تیر او د بریتانیا دولت ته دې وسپاري. په دې سیمه کې به د جلاوالي لیکه په لاندې ډول وکښل شي، د خواجه عمران د غره د سلسلې له سر څخه (شاه کوتل) ته نږدې چې د انګریز ملکیت دی، داسې امتداد لري چې (مرغه چمن) او (شیراوبه Shiroba) چینه مستقیماً د (نوي چمن کلا) او افغاني تانې چې په (لشکروند) مشهوره ده، په منځ کې تیریږي. وروسته یاده شوې لیکه مستقیماً د (ریل سټیشن او د بلاک د کوڅې په منځ کې تیریږي او بیا د سهیل لوري ته تاویږي چې خواجه عمران د غرونو لړۍ په کې شاملیږي او د (ګواشه Gowasha) تانه د انګریز په ملکیت کې راځي او هغه لاره چې د (شوراوک) په لوري د (ګواشه) سهیل او لویدیځ ته ځي، په افغانستان پورې اړه لري، برتانیه به د دې لارې تر نیمایي پورې مداخله نه کوي.
٦. د دې ژمنلیک شرایط د برتانیې او افغانستان ترمنځ د قبول وړ دي، کله چې پر کومه فقره کوچنی اختلاف پیدا شي، د دوستانه خبرو له لارې به حل او فصل شي.
۷. څرنګه چې د هند برتانوي دولت د جناب امیر صاحب د هغه نیک نیتۍ څخه چې د هند د برتانوي دولت په برخه کې لري پوره ډاډمن دی، نو هیله لري چې افغانستان د خپلواکۍ په حالت کې ووینې او کله چې افغانستان غواړي، چې وسله رانیسي، د برتانیې دولت کوم اعتراض نه لري او هم د دې قرارداد د لاسلیک له امله چې افغانستان ته به هر کال دولس لکه روپۍ ورکول کیږي، د دې تړون له لاسلیک څخه وروسته شپږ لکه نورې اضافه کیږي.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي او د ډیورنډ د معاهدې پر ګټو دې یو له بله سره خبرې او اترې وکړي او پایله دې د ډلو د استازو په واسطه ټولګي کې وړاندې شي.

پوښتنې:

۱. د ډیورنډ معاهده د کومو شخصیتونو ترمنځ لاسلیک شوه؟
۲. د ډیورنډ معاهده په کوم کال ترسره شوه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د ډیورنډ د معاهدې د پایلو په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير حبيب الله خان سلطنت (۱۹۰۱ - ۱۹۱۹ زېږديز)

امير حبيب الله خان

د امير حبيب الله خان واک ته د رسيدو، د نومورې د حکومت مهمې کړنې او د هغه د قتل لاملونه هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

سردار حبيب الله خان د امير عبدالرحمن خان زوی و. کله چې امير عبدالرحمن خان د امير شيرعلي خان له خوا د کابل او غزني ترمنځ په شش ګاو (شپږ قلاع) کې ماتې وخوړه، په بخارا کې يې پناه واخيسته او سردار حبيب الله خان په ۱۸۷۲ ز کال په سمرقند کې وزيږيد. هغه په ۲۸ يا ۲۹ کلنۍ کې په ۱۹۰۱ ز کال د پلار له مړينې وروسته واک ته ورسيد.

امير حبيب الله خان په طبيعي توګه آرام، هوښيار، نوښتګر او د پرمختګ پلوی وه. که څه هم له عيش, عشرت او له مجلل دربار سره يې مينه درلوده. امير حبيب الله خان د واکمنۍ پر وخت په څو خبرو کې خرګند شو. په لومړيو کې يې په خپله وينا کې خلکو ته وويل: افغانستان اسلامي ټولنه ده او اسلامي ارزښتونه دې په کې رعايت شي. لکه څنګه چې يې د کابل د خرابات په سيمه کې د رقاصو په نڅا بنديزو لګاوه او دغه عمل يې غير شرعي وباله او د مجرمينو په جزايي قانون

کې یې هم بدلون راوست. د بیلګې په توګه، د جرم د کولو په صورت کې د بدن د غړیو غوڅول منع شول او په بدل کې ورته مختلف بندیتوبونه وټاکل شول، خو د هغوی د آزادۍ په اړه یې عمل ونه کړ. ړندول، د غلامانو او وینځو پلورل منع شول. له څلورو څخه ډیرې ښځې په نکاح کول یې غیر شرعي اعلام کړل.

امیر حبیب اله خان یو فرهنګي څیره وه. او ټنګار یې کاوه چې ټولنه پرته د ښوونې او روزنې څخه پرمختګ نه شي کولای. هغه کار چې د هغه په وخت کې ترسره شو، د معارف بنسټ ایښودنه او د نوي فرهنګ معرفي وه. په ۱۹۰۳ز کې لومړنی ښوونځی د حبیبیې د لیسې په نامه جوړ شو. چې په دې ښوونځي کې پر دیني مضامینو سربیره نور مضامین لکه تاریخ، جغرافیه، ریاضي، کیمیا، فزیک، هندسه، مثلثات، حکمت او حفظ الصحه تدریسیدله او یو شو نور لومړني ښوونځي د ښار په ځینو برخو کې هم جوړ شول.

په پوځي برخه کې هم د حربي په نامه ښوونځی جوړ شو، چې پر علمي مضامینو سربیره ارکان حرب په کې هم تدریسیده، چې د نومړو مضامینو درس د هندي، ترکي او افغاني استادانو په وسیله ورکول کیده. د لومړي ځل لپاره داسې یوه مطبعه جوړه شوه چې ماشینونو یې د بخار د قوې په وسیله فعالیت کاوه، چې په نومړې مطبعه کې ځینې دولتي لایحې او اخبار چاپیده. دوه اخبارونه د لومړي ځل لپاره د (سراج الاخبار) او (سراج الاطفا ل) په نامه تآسیس شول، چې مسؤل مدیر یې محمود طرزي و او د هغه د نظر لاندې یاد شوي اخبارونه چاپیدل، چې خلکو ته د انګیزې په ورکولو او خپلواکۍ غوښتنې د حس په لوړولو کې یې مهم رول درلود او محمود طرزي ته د افغانستان د مطبوعاتو د پلار لقب ورکړل شو.

د کابل غزني او کابل جلال آباد او لغمان لاره جوړه شوه او د لومړي ځل لپاره یوشمیر موټرې د وړلو راوړلو لپاره له یوې کمپنۍ څخه چې (مدلر) نومیده، له بمبیي څخه دولت خریداري کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هم ځو کسه د موټرو د ترمیم د زده کړې لپاره هندوستان ته واستول شول.

د نساجۍ په برخه کې د وړۍ وبدلو په نامه یوه فابریکه جوړه شوه، چې د بخار د قوې په وسیله یې فعالیت کاوه. په کال کې به یې پنځوس زره عسکرو ته یونیفورم برابراوه او پاتې تولیدات یې بازار ته وړاندې کېدل. د اوبو د برېښنا یوه وړه فابریکه په جبل السراج کې جوړه شوه. د تولید کچه یې لږه وه، چې یوازې ارگ یې روښانه کاوه. وروسته یې توربینونه ډېر شول چې د کابل ښار ته یې برېښنا ورکوله. د کرنې په برخه کې د هغو ځمکو لپاره چې اوبه یې لږې وې، یوشمیر بندونه او نهرونه جوړ شول.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت مهمې پېښې د ځدراڼو، منگلو، احمدزیو او د کندهار د خلکو پاڅونونه وو، چې دا پاڅونونه د دولت په لوړ تدبیر سره غلي شول. نړیواله پېښه چې د امیر حبیب الله د حکومت سره هم مهاله وه لومړۍ نړیواله جگړه وه. د آلمان د حکومت یو هیئت افغانستان ته راغی او د دواړو هېوادونو په دوستۍ یې ټینگار کاوه، ترڅو په دې وسیله افغانستان د (محور) دولتونو یانې له هغو دولتونو سره چې له آلمان سره ملگري وو، یوځای کړي. او انگریزانو له دې څخه ویره درلوده چې افغانستان له محور دولتونو سره یوځای نه شي. ځکه یې نو له روسانو سره معاهده وکړه چې د یادې شوې معاهدې پر بنسټ افغانستان په لومړۍ نړیوالې جگړې کې خپل ناپیلتوب اعلان کړ.

امیر د خپل سلطنت په ورستیو کلونو کې د خلکو، روښانفکرانو او مشروط غوښتونکو کرکه خپل ځان ته را وپاروله. چې په دې توگه د هغه د حکومت د سقوط زمینه برابره شوه.

د ۱۹۱۸ز کال په پای کې امیر د خپلو ټولو درباریانو سره د تفریح لپاره له جلا ل آباد څخه د ماهیانو د ښکار لپاره د لغمان (کله گوش) ته ولاړ او هلته د فبرورۍ د میاشتې په شلمه شپه د یوه نامعلوم کس له خوا د تومانچې په ډز ووژل شو. جسد یې جلال آباد ته یوړل شو او خاورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته وسپارل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړی ډله دې د امیر حبیب الله خان واک ته د رسیدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د نوموړي د شخصیت په اړه خپلو کې خبرې او اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. امیر حبیب الله خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسید؟
۲. لومړنی جریده په کوم نامه او په کوم کال خپره شوه؟
۳. لومړنی د اوبو بریښنایي فابریکه چیرته او په څومره ظرفیت یې په فعالیت پیل وکړ؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر حبیب الله خان د اصلاحاتو په برخه کې له مشرانو او لویانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشروطیت نهضتونه

د مشروطیت خوځښتونه څرنګه را منځ ته شول، موخې یې څه وې او کومې راتلونکې سره مخ شول په دې لوست کې به ورسره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

د امیر حبیب الله د سلطنت په پیل کې د لومړي ځل لپاره معارف تاسیس او نوی فرهنګ پیل شو. یوشمیر محدود ښوونځي جوړ او د نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې دوه ورځپاڼې چاپ او په مطبعه کې د کتابونو چاپول پیل شول.

امیر حبیب الله خان په کال ۱۹۰۵ز کې له انګریزانو سره د ترون تر لاسلیک وروسته خپل ځان ډاډه احساساوه، خو د هغه ترون له مخې چې د لومړۍ نړیوا لې جګړې په پیل کې روس او انګلیس کړی و، انګریزانو دا وېره درلوده چې افغانستان د (محور) د ځواکونو یا د هغو دولتونو سره چې له آلمان سره متحد وو، یوځای نه شي. ځکه نو انګریزانو افغانستان تر خپلې حمایې لاندې راوست، چې له دې سره د افغانستان خپلواکي سلب شوه.

د امیر حبیب الله د سلطنت په لومړیو کې اداري وضع ښه وه او خلکو دا فکر کاوه چې ژر به نوره هم ښه شي. خو وروسته د افغانستان اداري صلاحیتونه د یو څو محدودو کسانو لاسونو ته ورغلل. اداري مراجع ملوثې او اداري فساد خپل اوج ته ورسید او امیر د دربار په عیش و عشرت کې ډوب او د هیواد

له حالته ناخبره و. د ټولنې د پرمختيا ټيټوالی، د خپلواکۍ له منځه تلل، د اداري فساد ډېريدل، بې عدالتۍ او ملاماتوونکو ماليو د خلکو ستونزې لاپسې ډېرې کړې. روښانفکرانو چې به د هيواد بحراني حالت ليده، نو خوابدي به وو د دې ستونزې د حل په لټه کې شول، چې د افغانستان خلکو ته څنګه خلاصون ورکړي. په پای کې يې پريکړه وکړه چې د دولت مطلق العناني په مشروطيت بدله کړي.

روښانفکران د دربار د اصلاح غوښتونکو شا اوخوا راټول شول او په دولت کې د اصلاحاتو غوښتونکي شول. د دربار روښانفکران عبارت وو له، محمد ولي خان بدخشاني، ميرزمان خان، مير ياربيګ خان دروازي، پادشاه ميرخان لوګري، نظام الدين خان ارغنديوال او لعل محمد خان کابلي. وروسته يوه ډله ځوانان لکه جوهرشاه خان، لعل محمد خان، پادشاه ميرخان، نظام الدين خان او ميرزمان خان له دربار څخه بهر د ديموکراتانو له سياسي کړۍ سره يو ځای شول. بهرني کتابونه او جريدې به يې ترلاسه کولې او د کورنيو او بهرنيو سياسي او ټولنيزو مسايلو سره به يې علاقه پيداکوله. د حبيبيې ليسه د روښانفکران په يوه سياسي مرکز بدل شوې وه. د روښانفکرانو په منځ کې د راډيکال ډله، يا افراطيون هم وو، چې د کودتاه غوښتونکي هم وو. بلې ډلې روښانفکرانو په يوازې توګه د دربار او حبيبيې ليسې څخه بهر فعاليت کاوه.

د دربار روشنفکرانو د حبيبيې ليسې څخه بهر، او د حبيبيې ليسې ښوونکو او کارکونکو سره ائتلاف وکړ او يو سياسي ګوند يې د (جمعيت سري ملي) په نامه جوړ کړ، چې د نوموړي ګوند په مرامنامه کې د مطلق العنان حکومت بدلون په مشروطيت، د خپلواکۍ ګټل، متوازن معارف او په افغانستان کې د نوي فرهنګ خپريدل شامل و.

ياد شوی ګوند په يو لس کسيزه ډله دګوند د مؤسس او مشر په وسيله وويشل شو. د دې لپاره چې دګوند فعاليتونه ښکاره نه شي، دګوند غړيو يو بل حتی نه پيژندل. ګوندې جلسې به په ډېره پټه توګه د ميلمستيا په نامه د ډلو د مشرانو له خوا جوړيدې او په جلسو کې به دګوند د چارو په برخه کې پريکړې کېدې. عمومي جلسې به تر اوږدې مودې وروسته کېدې او نوې پريکړې به په کې ترسره کېدې.

دګوند د يوې غوره کړې رئيس تاج محمد خان بلوڅ پغماني و جوهرشاه خان غوربندي او مير سيد قاسم خان لغماني او دګوند د هندي مسلمانانو غړي، چې ټول يې د حبيبيې د ليسې ښوونکي وو، دګوند په يوې جلسې کې يې پريکړه وکړه، مخکې له دې نه چې امير دګوند له شتون څخه خبر شي، بايد هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهڅول شي چې پخپله د فرهنگ په خپریدو او د سرتاسري معارف په خپراوي کې همکاري وکړي. له تاج محمد خان سره د گوند د مرامنامې یوه کاپي وه، چې له نورو اسنادو سره یې په خپل کور کې ساتله. ورور یې محمد شریف چې د سیاسي افکارو د مخالفینو له ډلې او د دولت له پلویانو څخه گڼل کیده، له تاج محمد خان سره په یوځای کې اوسیده. نوموړې هغه مصوبه د تاج محمد خان له اسنادو څخه ترلاسه کړه او هغه یې امیر حبیب الله ته وړاندې کړه.

د ۱۹۰۹ز کال په ژمي کې کله چې امیر په جلال آباد کې په تفریح بوخت و، محمد عظیم خان د حربي فابریکې کارمند او د شهزاده کبیر خان خصوصي ښوونکی ملا منهاج الدین، دگوند د ټولو غړیو فهرست ترتیب او له یو راپور سره یوځای امیر حبیب الله خان ته وړاندې کړ او په راپور کې داسې ویل شوي وو، چې د (حزب سري ملي) هدف د امیر وژنه او د مشروطه حکومت جوړول دي او په کابل کې داسې آوازه خپره شوې وه چې دا هرڅه د هغو هندیانو په وسیله رامنځ ته شول چې د گوند په دننه کې وو. خلکو دا استدلال کاوه چې د گوند هندي غړیو غوښتل چې لومړی د مشروطیت او خپلواکۍ غوښتنې نهضت له منځه یوسي او بیا افغانستان د انگلیسانو په گټه وروسته پاتې کړي او امیر د معارف د تأسیس او د نوي فرهنگ د خپریدو څخه زړه ماتی کړي. او په یاد شوي فهرست کې هغه مشروطه غوښتونکي چې د افغانستان په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره راښکاره او څلویښت کسه وو، په خواشینی سره اعدام او بندیال شول. وروسته له څه وخته ځینې یې آزاد شول، خو مشروطه غوښتونکي په ټوله مانا ونه ټکول شول، بیا یې وړې ډلې جوړې کړې، چې په پټه یې فعالیت کاوه.

په (۱۹۱۸ز) کې د مشروطه غوښتونکو تر ټکولو وروسته (عبدالرحمن لودین) د سراج الاخبار محرر او دگوند غړي چې راډیکال یا افراطي شخص و، د امیر حبیب الله خان د کلیزې په شپه په شوربازار کې د قاضي کوڅې د یوه دوکان په بام له تومانچې سره کمین نیولی و او د امیر د سپرلۍ موټر ته یې انتظار کاوه (په هغه وخت کې شاه معمولاً د جشن او د کابل په چراغان شپو کې د ارگ له بازارونو او د شوربازار له چوک څخه تیریده) همدا چې د امیر موټر د دې دوکان تر څنگ راورسید، عبدالرحمن د امیر په موټر ډز وکړ، خو کارتوس د موټر په پورته ځای ولگید او موټر په چټکۍ تیر شو او امیر وژغورل شو. په سبا شپه عبدالرحمن لودین امنیتي قواوو ونیو او په ارگ کې زنداني شو. امیر د هغه او د ملگرو د اعدام مسؤولیت په غاړه وانه خیست او د ۱۹۱۹ز کال په سیاسي اوښتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې عبدالرحمن لودين له نورو روښانفکرانو سره یوځای له زندان څخه آزاد شول او د امانیه دورې په مامورینو کې مقرر شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د مشروطیت د زمینو د رامنځ ته کېدو او دویمه ډله دې د دې نهضت د موخو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي او پایله دې یې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱. د مشروطیت نهضت چا رهبري کاوه؟

۲. د دې نهضت مشهور غړي څوک وو؟

۳. امیر حبیب الله خان د دې نهضت له موخې څنګه خبر شو؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو ته په لاس رسي سره د نهضت د ناوړه ټکوني په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړۍ څپرکي ارزونه

له یوې اوږدې مودې وروسته افغانستان د بهرنیانو د لاسوهنو له امله تجزیه او وویشل شو. خو په ۱۷۴۷ز کال کې د افغانستان د دولت مؤسس احمدشاه بابا په وسیله جوړ شو. کرنه او مالداري چې د افغانستان د اقتصادي منابعو څخه وه، ډېره زیانمن شوې وه، چې د مرکزي دولت تر جوړښت وروسته یې یوځل بیا وده وکړه او دودیزو صنایعو چې د خلکو ورځنۍ اړتیاوې یې پوره کولې، یوځل بیا په فعالیت پیل وکړ. سوداګري رامنځ ته شوه او اقتصادي وضع ښه شوه. عنعنوي ښوونه او روزنه په مدرسو او جوماتونو کې ترسره کېده، چې یوشمیر مدرسې په ټول افغانستان کې جوړې شوې او (۴۵) کاله یې د احمدشاه بابا او د هغه د زوی تیمورشاه د سلطنت په دوران کې په ټول افغانستان کې رواج درلود. خود نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې د ابدالیانو د سلطنت تر پایه کوم ګام وانه خیستل شو.

له ۱۸۳۹- ۱۸۴۲ زکاله پورې افغانستان د انګریزانو تر یرغل لاندې راغی او بیا په افغانستان کې د انګریزانو تر ماتې وروسته د وزیر فتح خان د ورونو د بې اتفاقۍ له امله د امیر شیرعلي خان د سلطنت تر پایه پورې په هیواد کې ګډوډي او ملوك الطوایفي حاکمه شوه. خو د امیر شیرعلي خان د سلطنت په وخت کې مرکزي دولت جوړ او اجرائیه قوه چې صدراعظم، کابینه او نورې دولتي اداري یې درلودې منځ ته راغله. د زراعت، مالدارۍ، صنایعو او کلتور په برخه کې اصلاحات رامنځ ته شول. عنعنوي معارف په عصري معارف بدل شو. یوځ جوړ شو او اقتصادي حالت وده وکړه. د امیر محمدیعقوب خان د سلطنت په وخت کې انګریزانو د دویم ځل لپاره پر افغانستان یرغل وکړ او د امیر شیرعلي خان د وخت اداره او اصلاحات له منځه لاړل. ملوك الطوایفي رامنځ ته شوه. د بې نظمۍ له امله اقتصادي منابعو زیان ولید او خلك له ډېرو ستونزو سره مخامخ شول.

په ۱۸۸۰ز کې امیر عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسید. هغه لومړی سل زره کسیز پوځ جوړ کړ او د یو قوي مرکزي دولت بنسټ یې کېښود او ټول افغانستان یې د مرکزي دولت تر ولکې لاندې راوست. انګریزانو امیر او د افغانستان دولت ته ډېرې دسیسې جوړولې، ترڅو په پای کې یې پر امیر د ډیورند کرښه تحمیل او لاسلیك کړه، چې د هغې له امله د افغانستان له بدن څخه ځینې برخې جلا شوې.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت په موده کې تر یوې کچې پورې معارف او د نوي کلتور خپریدو ته پاملرنه وشوه. اقتصاد پر مختګ وکړ مواصلاتي لارې، بندونه او نهرونه جوړ شول. د وړلو راوړلو لپاره یوشمیر موټر له یوې انګلیسي کمپنۍ څخه خریداري شول او د کابل جلا ل آباد او لغمان ترمنځ تیلیفون جوړ شو. د نساجۍ فابریکې د بخار د قوې په وسیله په کار پیل وکړ. د جبل السراج بند د کابل د ښار د روښانه کولو لپاره په کار پیل وکړ. یوه مطبعه جوړه شوه چې دوه ورځپاڼې او کتابونه په کې چاپیدل او روښانفکران په دربار او د حبیبیې په ښوونځي کې راڅرګند شول چې موخه یې د دیموکراسۍ او د مشروطیت رامنځ ته کول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوريت د نظام تر پايه پورې

۱۹۱۹- ۱۹۷۸ زېږديز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

۱- د استعمار په وړاندې د ملي پاڅونونو او خپلواکۍ د لاسه ته راوړلو له مفاهیمو سره آشنا کېدل
۲- د نظامنامو او اصولنامو له ماهیت سره پېژندګلوي.
۳- د خپلواکۍ په لاس ته راوړلو کې د شاه امان الله خان دونده سره پېژندګلوي.
٤- پر افغانستان باندې د دویمې نړیوالې جګړې د ناوړه اغېزو سره پېژندګلوي.
۵- د سردار محمد داؤد خان د صدارت په وخت کې د رغاونې له پلانو سره پېژندګلوي.
٦- د دیموکراسۍ د لسیزې او دهغې د لاسته راوړنې سره پېژندګلوي
۷- په جمهوریت باندې د سلطنت بدلیدل او په اړه یې معلومات.
۸- د استعمار د سیاست د ماهیت په تحلیل پوهیدل.
۹- د نقشې له مخې هغه ځایونه چې انګریزان په لومړۍ جګړه کې هلته مشیت ول د نښه کولو مهارت.
۱۰ د تاریخي نقشو او اطلسونو څخه دګټه پورته کولو مهارت.
۱۱-د اصولنامې او قوانینو تحلیل او تفسیر.
۱۲ د سیاسي بدلونونو په لاملونو باندې پوهیدل او درک کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹ - جنوري ۱۹۲۹ زېږدیز)

شاه امان الله غازي

د امان الله خان شخصیت، واک ته د رسیدو څرنګوالی، د خپلواکۍ په تر لاسه کولو کې د هغه ونډه او هغه تړونونه چې له انګریزانو سره لاسلیک شول چې د هغه له امله د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپیژندل شوه په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د ۱۹۱۹ زیږدیز کال د فبروری په ۲۱ مه امیر حبیب الله خان د لغمان د کله‌ګوش په ښکار ځای کې ووژل شو او د وژلو پر دویمه ورځ وروریې نصر الله خان په جلا ل آباد او زوي یې امان الله خان په کابل کې د پاچاهۍ اعلان وکړ. په دې توګه په یو وخت هېواد کې دوه حکومتونه منځ ته راغلل. څرنګه چې له امان الله خان سره د خلکو او در باریانو مینه او ملاتړ زیات و، نو د نصرالله خان په پرتله یې د هغه موقف پیاوړی کړ، ځکه نو نصرالله خان د پاچاهۍ له ادعا لاس واخیست امان الله خان د چاپ شویو اعلامیو له لارې خپله پاچاهي او د هیواد د خپلواکي په اړه خپلی موخې او تګلارې د افغانستان خلکو ته داسې څرګندې کړې:

«ای د افغانستان معظم ملته! د پلار د شهادت پر وخت په کابل کې د سلطنت وکیل وم او اوس مې د خدای (ج) په توکل او د هغه پر رسۍ باندې د منګولو لګولو له کبله د امانت دروند پیټی په غاړه واخیست. کله چې زما لوی ملت د شاهي تاج زما پر سر کېښود، نو ژمنه مې وکړه، چې باید د افغانستان دولت د نړۍ د نورو خپلواکو هېوادونو په څېر په دننه او بهر کې یو خپلواک هېواد وي. د افغانستان ملت

د هېواد په داخل کې بشپړه خپلواکي ولري او له هر ډول ظلم او تيرى څخه خوندي او خلك بايد يوازې د قانون منونكي وي او بس. بيگار او اجباري كارونه په ټولو برخو كې منع او لغوه دي، زموږ حكومت به داسې اصلاحات پلي كړي چې ملت او هېواد مو وكړاى شي چې د نړۍ د پرمختللو هېوادونو په منځ كې مناسب ځاى او خپل مقام تر لاسه كړي. زه به د هېواد د چارو د سرته رسولو په برخه كې مشوره د شا ورهم في الامر د حكم په اساس خپله لار ښود وگرځوم». اى گرانه ملته او تميز لرونكي قومه! د خپل دين، دولت او ملت په ساتنه كې ويښ او د هېواد د ناموس په ساتنه كې هوښيار اوسئ. زه له خداي(ج) څخه ستاسې، اهل اسلام او ټولو انسانانو لپاره خير او نېكمرغي غواړم.»

مخكې له دې چې امان الله خان واك ته ورسېږي، لومړى يې د هېواد له ډېر شمېر با رسوخو او روښان فكرو سره اړيكې ټينگې كړې او دويمه دا چې امان الله خان پخپله د اصلاحاتو او نوښتونو مينه وا ل و. دريېم دا چې مخكې له دې چې واك ته ورسېږي، د پلار د واكمنۍ پر وخت يې د سياسي او ټولنيزو اړيكو لپاره لازم امكانات درلودل.

په بهرني سياست كې امير امان الله له پرديو څخه د هېواد د خپلواكۍ او د ځمكنۍ بشپړتيا د ساتنې غوښتونكى و. هغه د خلكو لويې غونډې ته چې د كابل خلك او د پلازمېنې پوځيان په كې وو، پر آس سپور پرته له ساتونكو مرادخانۍ ته راغى د خلكو غونډې ته داخل شو. په داسې حال كې چې بې تيكې توره يې تر ملا ځړېدله، خپله مشهوره تاريخي وينا يې واوروله. په دې وينا كې له ډول ډول مسائلو څخه يادونه وشوه، د بېلگې په توگه، د افغانستان بهرنۍ خپلواكي او په داخل كې فردي آزادي، مساوات، وروروليې او برابري، د ملت آزادي او د عدالت او صداقت په څېر مهم مسائل يې د نوي دولت په كړنلاره كې مطرح كړل. د وينا پر مهال د خوشالۍ او شاباسي چغې پورته او په دې توگه نوى دولت منځ ته راغى، چې په لسو ورځو كې د هېواد د ټولو ولايتونو د خلكو ملاتړ يې تر لاسه كړ.

د امان الله خان د مرام اعلان بزگران، مالداران، سوداگران او روښان فكران د نوي حكومت پلوي كړل ، ځكه د هغه مرام توكو د خلكو له غوښتنو سره سمون درلود.

د يوه كس پوځي تنخواه چې ۱۲ روپۍ وه وروسته له دې ۲۰ روپۍ اعلان شوه. دولت د پوځيانو د آرامۍ او اړتياو ډېوره كولو لپاره چې د خپلواكۍ ساتونكي وو، ډېره پاملرنه وكړه. همدا وه، چې د افغانستان شپېته زره كسيز پوځ په ټول هېواد كې له نوي دولت څخه ملاتړ وكړ. كله چې امان الله خان د خپلواكۍ د گټلو لپاره جهاد اعلان كړ، د هېواد مختلفې طبقې متحدې او د ۱۹۱۹ زېږديز كال د اپريل په ديارلسمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خپلواکۍ اعلان وکړ.

امان الله خان انګلیسانو ته د افغانستان د خپلواکۍ خبر ورکړ، دا چې د برتانیې دولت دې ته حاضر نه و، چې له خپل استعماري نفوذ څخه تېر شي او د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپېژني، په ځواب کې یې یوازې د پلار د مړینې تسلیت ور ولېږه او د خپلواکۍ هیڅ یادونه یې ونه کړه.

امان الله خان د دې لپاره چې د افغانستان د خپلواکي د رسمیت پیژندنې موضوع پلې کړي، افغاني پوځیان یې د برتانوي هند د پولې مختلفو برخو ته ولېږل او ځای پر ځای یې کړل او د افغانستان د سیاسي خپلواکۍ لپاره د افغان او انګلیس دریېمه جګړه پیل کړه. د افغاني قواو سوقیات د هېواد په دریو جبهو (خیبر، پکتیا او کندهار) کې پیل شول.

د دارالامان ماڼۍ

الف: د راولپنډۍ د سولې مذاکره د اګست ۱۸ - ۱۹۱۹ز کال:

له افغانستان سره د جګړې وروسته انګلیسانو دا غوره وګڼله، چې د افغانستان دولت سره خپلې اړیکې ښې کړي او مسئلې دخبرواترو له لارې حل کړي، ځکه نو د حکومتونو ترمنځ تر یو شمېر لیکونو وروسته د سولې یو هیئت د علي احمد خان په مشرۍ راولپنډۍ ته روان شو او د برېتانیې د هیئت له رئیس سرګرانټ Sir Grant سره یې په کنفرانس کې ولیدل او وروسته له څو غونډو په پای کې د دواړو دولتونو له خوا د سولې پنځه ماده ییزه معاهده لاسلیک شوه. علي احمد خان په دغه لاسلیک کې تېروته او د سولې تړون د انګلیسانو په ګټه او د افغانستان په زیان لاسلیک شو.

ب: د مونسوري مذاکره ۱۹۲۰ زیږدیز کال:

څرنګه چې د راولپنډۍ د سولې کنفرانس د افغانستان په زیان لاسلیک شوی و، د افغانستان حکومت د برتانیې له حکومت سره د دویم ځل لپاره د مساوي حقوقو پر بنسټ د یوې معاهدې غوښتنه وکړه، په پای کې د ۱۹۲۰ز کال د مارچ په ۹ مه انګلیسي دولت له امیر څخه غوښتنه وکړه چې یو افغاني هیئت منسوري ته راولېږي. افغاني هیئت د محمود طرزی په ریاست د افغانستان د بهرنیو چارو وزیر، او د برېتانیې د استازې سره خپلې غونډې پیل کړې، نوموړي کنفرانس څه کم درې میاشتې دوام وکړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله یې ور نه کړه او افغاني هیئت تر سترو او اوږدو مذاکراتو وروسته بې له دې چې قرارداد لاسلیک کړي وي، کابل ته راستون شو.

انګلیسانو ولیدل، چې افغانستان له نورو هېوادونو سره دیپلوماتیکې اړیکې پیل کړې دي، ددې په لټه کې شو تر څو افغانستان ته هیئت ولېږي او خبرې بیا پیل کړي.

ج: د کابل معاهده د نوامبر ۲۲ز- ۱۹۲۱ زیږدیز کال:

برتانوي هیئت د سرهزي دابس په مشرۍ کابل ته راغی او خپلې خبرې یې د افغانستان د بهرنیو چارو له وزیر محمود طرزي سره پیل کړې. خبرې څه کم یو ولس میاشتې اوږدې شوې، څرنګه چې د دواړو خواو غوښتنې یو له بل سره په تقابل کې وې، نږدې و، چې یوولس میاشتنی اوږدې خبرې قطع شي. په پای کې د کابل معاهده د نوامبر په ۲۲ مه په ۱۹۲۱ز کال کې لاسلیک شوه او د انګلیس دولت د افغانستان خپلواکي تصدیق او په رسمیت وپیژندله. دواړو دولتونو یو بل ته د سفیرانو په لېږلو کابل او لندن ته موافقه وکړه.

په افغانستان کې د یوه خپلواکه دولت جوړیدل په بهرنۍ سیاست کې د انګلیسانو په استعماری موضوع باندی په منځنۍ او نږدې ختیځ کې مرګونی ګوزارو او د آسیا استعماري ضد روند کې ډېر ژور اثرات درلودل.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان د اعلامیو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان د خپلواکۍ د بیا تر لاسه کولو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- امیر حبیب الله خان څه وخت او چیرته ووژل شو؟

۲- کوم علتونه وو، چې نصرالله خان یې د سلطنت له ادعا څخه لاس په سر کړ او شاه امان الله خان ته یې د قدرت رسیدو لار هواره کړه؟

۳- د شاه امان الله خان د اعلامیو په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو ښوونکو په مرسته د امان الله خان دشخصیت په اړه معلومات تر لاسه او هغه دې په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد د خپلواکۍ درې ګوني مورچلونه

په دی لوست کې به د افغانستان د خپلواکي د بیالاسته راوړنی، ددریوګونو مورچلونو ارزښت چې د انګلیسانو د ماتی او متارکې لامل شو پیژندګلوي ترلاسه کړي.

مخکې تر دې چې د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ د جګړې د دریو لویو مورچلونو یادونه وکړو، د یوه مطلب څرګندونه اړینه ده او هغه دا چې، د هیواد خپلواکي یوازې د خپلواکۍ د جګړې په همدې دریو مورچلونو پورې راالنډه نه کړو، د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ جګړې لپاره د هیواد هره سیمه د خپلواکۍ ساتلو سنګراو د دفاع مورچل جوړ شوی و. د هیواد هره برخه او هر ګوټ د انګریزانو په وړاندې د هغوی د ځپلو سنګر ګرځیدلی و. خو بر بنده ماته او پریکنده ګوزار د هغو افغان شازلمو په توره وشو چې د اماني دولت له خوا یې په دریو مورچلونو کې ځارنه او پالنه کوله.

اماني دولت د خپلې واکمنۍ له پیله په هند کې انګریزي واکمنانو ته وښوده چې د افغانستان نوی دولت د پخوانیو ترونونو لاندې د اړیکو دوام نه غواړي او په ځانګړې توګه د اعلیحضرت امان ا لله خان له خوا د مارچ د میاشتې په دریمه نیټه په هند کې انګلیسي نائیب الحکومه لارد چلسفورد ته یو لیک ولیږل شو او په لیک کې غوښتنه و شوه چې د د دواړو هیوادونو تر منځ د ۱۹۰۵ زیږدیز کال پر ترون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بايد له سره غور وشي او د افغانستان خپلواکي د انګليسانو له خوا ومنل شي . اماني دولت بې له دې چې د انګليسي لوري ځواب ته انتظار وباسي، ورسره سم يې د نړۍ د يوشمير هيوادونو او له هغې ډلې هيوادونو څخه د نوي جوړ شوي شوروي دولت سره د ديپلوماتيکو اړيکو لپاره او هم يې د شوروي له لارې ديو شمير اروپايې هيوادونو سره د اړيکو دتا مين هڅې پيل کړې. د دې تر څنګ يې د انګليسانو سره د خپلواکۍ جګړې لپاره تيارۍ او چمتووالی ونيوه . په دې ترڅ کې د هيواد څخه د دفاع شورا جوړه او پر دښمن يې د غوڅو بريدونو لپاره يې درې ستر مورچلونه (د هيواد څخه د دفاع ختيځ، سهيلی او سهيل لويديځ مورچل) جوړ او د همدې مورچلونو د لارښونې لپاره يې دولتي کسان وګمارل.

لومړی: د اماني دولت د واکمنۍ د پيل سره جوخت د هيواد د خپلواکي تر لاسه کولو لپاره هڅو جريان درلود، خو د اپريل په مياشت کي د افغاني ځواکونو منظمي او پر له پسې هڅي غښتلي او ګړندۍ شوې. د افغاني ځواکونو لومړنی خوځښت د هيواد د ختيځ مورچل په لور هلته تر سره شو. چې سپهسالار صالح محمد خان چې د خپلو منظمو ځواکونو سره جـلال آباد ته ورسيد ورسره سم د سيمې ولسي ځواکونه او د خپلواکۍ جګړې لپاره سر سپارونکو زلمو د انګليسانو په وړاندې جګړې ته خپل تياری څرګنده کړ.

د هيواد په ختيځ مورچل کې جګړه د می مياشتې په دريمه نيټه د افغاني ځواکونو په يوه ناڅاپي يرغل پيل شوه. دا بريد دومره ځواکمن اوګړندۍ و چې د انګليسي لښکرو په منځ کي يې د ويرې او ډار فضا واکمنه کړه. افغاني ځواکونو د يوې اونۍ جګړو په ترڅ کې انګليسي پوځيان د ننګرهار د څنډونه تر پيښوره داسې وځپل چې د بيا راګرځيدلو توان يکې پاتې نه شو. په ډهلي او لندن کې د انګليس نظاميانو او سياسيونو د افغانانو دا ناڅاپي بريد او پرله پسې برى په اسيا کې خپلو ګټو ته ستر تهديد او ماتې وګڼله، نو ځکه يې په متقابل بريد لاس پورې کړ او په خپل ټول توان يې د هوايي او ځمکنيو ځواکونو څخه ګټه واخستله او پرله پسې درنې هوايې بمبارۍ يې تر سره کړې، له يوې خوايې د خپلو ماتې خوړلو ځواکونو مورال لوړ کړ او له بلې خوا يې د افغاني ځواکونو د پر له پسې بريدونو مخه په درنو بمباريو سره ونيوله او د تورخم تر پولې شاتګ ته اړويستل چې له يوې خوا يې د لوژستيکي اړينو توکو د رسيدو مخه ونيول شوه او له بلې خوايې د کابل او جلال اباد ښارونه تر داسي هوايې بمباريو لاندې راوستل چې بې شميره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي خلک سپین ږیري او ماشومان په شهادت ورسول . دا هوایي حملې دومره زیاتې پر له پسې او درنې وې چې د اماني دولت یوشمیر لوړ پوړو کسانو له کابل څخه یوه مصؤن ځای ته د مرکز د لیږلو غوښتنه وکړه، خو اعلیحضرت امان الله خان دا وړاندیز ونه مانه او د جګړې لارښونه یې له همدې کابل ښار څخه د بري تر ورستېو شیبو په غاړه واخسته.

دوهم: د اماني دولت د پریکړې سره سم سپه سالار محمد نادرخان د خپلو منظمو ځواکونو سره د اپریل پر ۲٤ مه نیټه ګردیز ته ورسید. په ګردیزکې داوطلب ځوانان د نادر خان له ځواکونو سره یو ځای شول. محمد نادر خان په ګردیز کې د ځواکونو د تنظیم او تر تیب په نیت د دو اونیو لپاره پاتې شو. دمی میاشتې په ۱٤ مې نېټې په ټوله پکتیا کې د خپلواکۍ اخیستلو نغاره ووهل شوه او افغاني قوتونو د انګریز لښکرو ته داسې پرله پسې ماتې ورکړه چې انګریزانو یو په بل پسې خپل عسکر کوټونه له لاسه ورکول. افغاني ځواکونه د ټل او وانې تر سیمو پورې د انګریزانو ټولې تانې تر لاسه کړې ، خو هغه غوڅ او هر اړخیزه برید چې د مې میاشتې په ۲٦ مه نیټه تر سره شو، نور نو غلیم ته توان پاتې نه شواو ناهیلي شو ، ځکه یې د جون میاشتې په دریمه نیټه د اماني دولت سره د متارکې او اور بند غوښتنه وکړه .

دریم: د هیواد د خپلواکۍ سهیل لویدیځ مورچل چاري د سردار عبدالقدوس خان اعتماد الدوله په مشرۍ په مخ تللې. د سهیل لویدیځې حوزې د بیلا بیلو سیمو اوسیدونکي د تیارۍ په حال کې د مرکز امر ته سترګې په لار ولاړوو. اعتمادالدوله له کابل څخه د کندهار په لور، د وتلو پر مهال یو څو د ګوتو په شمار کسان ورسره ملګري وو، خو د وردګو، میدان او غزني تر سیمو پورې د اعتمادالدوله د لښکرو شمیر تر زرګونو کسانو زیات شو. کله چې اعتمادالدوله کندهار ته ورسید په زرګونو داوطلبو ځوانانو په ګډون سره یې شمیر لسګونوزروکسانو ته ورسید.

په کندهار کې د ځواکونو ترتیب او تیارۍ لا نه وه بشپړه شوې چې د انګریزي پوځیانو له لوري په یوه ناځاپي برید کې د سپین بولدک او پښین یو شمیر افغاني ساتندویان تر حملې لاندې راغلل او په یوه نابرابره جګړه کې افغاني ساتندویان په شهادت ورسیدل، د دې خبر په خپریدو سره د کندهار اوسیدونکو پر انګریزانو د برید چارې دومره ګړندۍ شوې چې سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله ته یې د ځواکونو د سمون او تنظیم وخت ورنه کړ او بې له ځنډه یې د مې میاشتې په ۲٦ مه نیټه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگریزانو پر لښکرو برید پیل کړ خو انګریزي پوځیانو پخوا تر دې چې د افغانانو د توري شرنګ ته ځانونه ټینګ کړي لا یې پخوا پښې د خپلو عسکرکوټونو ځخه سپکې کړې وې ، افغاني ځواکونو د انګریزانو پاخه سنګرونه یوپه بل پسې تر خپل واک لاندې راوستل او تر کویټې ښاره یې سیمه د غلیم له واک او ځواکه پاکه کړه . کله چې افغانان کویټې ښار ته ورسیدل نو انګریزانو اماني دولت ته د متارکې او اور بندخواست وکړ او د دولتونو تر منځ د جون د میاشتې پر دریمه نیټه داوربند خبر خپور شو، چې ورسره سم د انګریزانو له خوا د افغانستان د خپلواکۍ د منلو ډیپلوماتیک بهیر پیل شو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ویشل شي، لومړنۍ ډله دې د درې ګونو مورچلونو په اړه او دویمه ډله دې د انګریزانو پالیسي د افغانستان په اړوند بیان کړي.

پوښتنې

۱- د محمد نادر خان ونډه د پکتیا په محاذ کې څرنګه ارزوئ.

۲- صالح محمد خان په کوم مورچل کې ګمارل شوی و، او څه لاسته راوړنې یې درلودې؟

۳- د ټل کلا څرنګه فتح شوه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو په لرلو سره د دریو ګونو مورچلونو د پایلو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاحات ۱۹۲۱ - ۱۹۲۸ زیږدیز

محمود طرزي

اصلاحات او هغه ستري کړنې چې د امیر امان الله خان دولت تر سره کړې په دې لوست کې به ور سره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

په ۱۹۱۹ز کال کې چې د ۱۲۹۸ لمریز سره سمون لري د یوې لویې تاریخي پیښې په توګه د افغانستان د سیاسي خپلواکۍ لاس ته راوړنې د هیواد په وروستیو ټولنیزو او اقتصادي پروسو کې ژوري اغیزې درلودې. افغانستان یوې نوې مرحلې ته داخل شو، له دې امله چې شاه امان الله د خلکو په منځ کې محبوبیت درلود، د هغوی په ملاتړ یې ډېر مهم بدلونونه رامنځ ته کړل. دغه اصلاحات او بدلونونه په دوو مرحلو کې ترسره شول. لومړنۍ مرحله چې له ۱۹۱۹- ۱۹۲٤ز کلونو پورې یې دوام وکړ. د افغانستان خلک چې د پرمختګ غوښتونکي وو. له دولت سره ودریدل او ټولو نویو اصلاحاتو ته یې هرکلي ووایه. د اصلاحاتو دویمه مرحله چې له ۱۹۲٤ کال څخه پیل شوه چې د اماني دولت تر پایه یې دوام وکړ خو د یوشمیر کورنیو او بهرنیو عواملو له امله یې عملي بڼه پیدا نه کړه. شاه امان الله خان غوښتل چې ډېر ژر د خپلو تګ لارو او اصلاحي پروګرامونو له لارې د ښکلو، قصرونو، مجللو او زړه راښکونکو ودانیو، پارکونو، تفریح ځایونو، لویو فابریکو په جوړولو لاس پورې کړې، او صحتمنده وګړي ولري چې له نوي فرهنګ او تمدن سره آشنایي ولري، په همدغه هیله یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دغو کارونو سره ډېره مينه درلوده، پرته له دې چې د ټولنې فرهنګي حالت په پام کې ونيسي، د دغو کارونو په ترسره کولو کې يې له بيړې کار واخيست چې په پای کې يې ناوړې پايلې له ځانه سره درلودې.

د لومړۍ دورې له مهمو اصلاحاتو څخه يو هم د افغانستان د اساسي قانون تصويب و چې د ۱۹۲۳ز کال د لويې جرګې په ترڅ کې چې په جلال آباد کې جوړه شوې وه، او ۸۸۲ کسو په کې ګډون کړی وو، چې وروسته دا قانون د پغمان په لويه جرګه کې د ۱۹۲٤ز کال د چنګابن په مياشت کې تائيد او توشيح شو. اساسي قانون چې د امان الله خان په اصلاحاتو کې لومړنی ګام ګڼل کيږي، د ډېرو ځمکو لرونکو له ګټو سره په ټکر کې و. شاهي مشروطه نظام يې تثبيت کړ. ډېر مهم اصلاحات يې په اقتصادي برخه کې رامينځته کړل څرنګه چې له انګليسانو سره د ۱۹۱۹ز کال د خپلواکۍ په جګړې کې د هيواد پانګه په بشپړه توګه تشه شوې وه، اړينه وه چې د روپيو زيرمې چې پرته له هغې په هيواد کې يو بدلون هم ناشونی و، رامنځ ته شي. له همدې امله شاه امان الله خان د مالي او اداري اصلاحاتو چارې پيل کړې.

مالي او اقتصادي چارې:

شاه امان الله خان د اصلاحاتو د تطبيق په لومړي پړاو کې له ستونزو سره مخامخ نشو. نوموړي پر خلکو د ماليات‌و فشار رالږ کړ. له ځمکې څخه د جنس ماليه يې په نقدې ماليه بدله کړه. او ټولو خلکو پرته د خان او ملک له سپارښتنې نيغ په نيغه له مالي دفترو سره اړيکې پيدا کړې. د څارويو د ماليې د ورکړې لپاره د څارويو محصول په نامه قانون رامنځ ته شو. د مالي ادارو د تنظيم لپاره په کابل کې د (دفتري اصولو) په نامه ښوونځی جوړ شو، چې فارغان يې د ماليې د مامورينو په توګه په هيواد کې مقرر شول او د دولت زړې حسابي چارې يې په عصري سيستم بدلې کړې. د حاکمانو په نامه ښوونځی په مرکز کې جوړ او فارغان يې په سيمه ييزو حکومتونو کې پر دندو وګومارل شول. سوداګري هم پراخه شوه. د داخلي ګمرکي تعرفو ډېروالی لغو شو او د دې اصلاحاتو د پايلو له امله پانګې وده وکړه. د سوداګريزو معاملاتو شرعي محاکم رامنځ ته شول او د سوداګرۍ، سوداګريز شرکتونه په کابل کې جوړ شول. امانيه دولت د فابريکو او اوسپنو د پټليو جوړولو په هڅه کې شو او له دوو جرمني او فرانسوي شرکتونو سره قرارداد وشو، چې له مخې يې په لسو کلونو کې له سهيله د افغانستان شمال ته د اوسپنې پټلۍ جوړيده. له مرکزه ولايتونو ته د تيليګراف او د تيليفون د لينونو د غځولو کار پيل شو. په پغمان، جلال آباد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار کې د سټېشنونو د جوړولو کار پيل شو. د موټر او بيارغاولو، صابون او عطرو، ټوکر جوړونې، پنبې او غوړ ايستلو، نجارۍ، فابريکې په کندهار، هرات او مزارشريف کې جوړې شوې. د کابل، مزارشريف، شوروي، ايران او ترکيې ترمنځ هوايي پوستې په پام کې ونيول شوې. د غازي او سراج بند په غزني کې بشپړ شول. د بدخشان د لاجوردو او هرات د نفتو په برخه کې يوه فابريکه او د اوسپنې د ويلې کولو، گوگړو، سربو، ابرک، تباشيرو او نورو په برخه کې پروگرامونه په پام کې ونيول شول. د دغو اصلاحاتو په پايله کې د دولت عايدات د تير په پرتله له دوه چنده پورته شول او په کال کې له ۸۰ ميليون روپيو څخه ۱۸۰ ميليون روپيو ته ورسيدل. د وزنونو لپاره ميټريک سيستم رامنځ ته شو. افغاني پولي واحد له روپۍ څخه په افغانۍ ونومول شو.

اداره:

دولت له هرڅه نه ډيره د افغانستان ملي وحدت او ثبات ته پاملرنه وکړه. او دغه ملي وحدت وروروليۍ د افغانستان د خلکو پر مساوي حقوقو ولاړه وه. د اساسي قانون د اتمي مادې سره سم ټول هغه خلک چې په افغانستان کې ژوند کوي، پرته له ديني او مذهبي مسايلو د افغانستان تبعه گڼل کيږي په مذهبي او ديني چاروکې، د دولت سياسي نظام مکلف و چې دوگړو د شخصي آزديو څخه پالنه وکړي او هيڅوک هم پرته له شرعي مجوز قانون څخه توقيف او مجازات کيدای نه شي، د تبعيض او تفريق مسئله د(مذهب، توکم او قبيله) له نظره له مينځ ويوړل شوه او ټول ملت ته برابر حقوق ورکول شول. د دولت دستگاه هم پر دريو اجرائيه، مقننه او قضائيه قواوو باندې ودريده. اماني دولت د هيواد د حريم د ژغورنې لپاره هوايي ځواک جوړ کړ چې (۱۱) الوتکې يې درلودې او ٦۵ کسه زده کوونکي د دغې څانگې د زده کړې لپاره روسيې، فرانسې او ايتاليې ته واستول شول. يوشمير نور د پوځي زده کړو لپاره روسيې او ترکيې ته وليږل شول. د کابل حربيه فابريکه پياوړې شوه. جگړييز مهمات لکه دافع هوا توپونه او زري پوش موټرې په پوځ کې داخلې شوې. په کابل کې د راديو اداره جوړه شوه او ښار په بريښنا روښانه شو. د روغتيا په برخه کې په کابل او ولايتونو کې ملکي او پوځي روغتونونه جوړ او په مرکز کې د ښځو روغتون او په پغمان کې سناتوريم جوړ شو. د اکسرې ماشينونه کابل ته وارد شول او د دارالمجانين او دارالايتام د جوړلو کار پيل شو.

کلتوري چارې:

د اساسي قانون له ٦۸ مې مادې سره سم د ليک لوست زده کړې وړيا او اجباري شوې. ډير شمير ښوونځي په مرکز او ولايتونو کې جوړ شول. په پايتخت کې د حبيبيې پر ليسې سربيره امانيه ليسه

جوړه شوه. لومړنی د فرانسويانو او دويمه يې د جرمنيانو په مرسته منځ ته راغله.

همدارنګه په مرکز او ولايتونو کې ۳۲۲ ښوونځي، او يو دارالمعلمين په هرات کې جوړ شو، چې تر ۱۹۲۷ کال پورې يې د زده کوونکو شمير ۵۱ زرو کسو ته ورسيد. په ثانوي او مسلکي برخو کې درې زره زده کوونکو زده کړه کوله. په سلګونو محصلين شوروي اتحاد، جرمني، فرانسې، ايټاليې او ترکيې ته د زده کړو لپاره واستول شول. همدارنګه يوه ملي کتابخانه جوړه شوه، چې نن ورځ په عامه کتابتون يادېږي. د دې کارونو ترڅنګ يوه سينماد کابل په ښار او يو تياتر په پغمان کې جوړ شو او ديارلس مجلې او جريدې د دولت په لګښت په کابل او ولايتونو کې نشر شوې، لکه ارشاد النسوان، اتحاد مشرقي، روزنامه افغان، معارف مجله، امان افغان، بيداري، د حقيقت ورځپانه او نور... مطبوعات او داخلي ورځپاڼې آزادې شوې او د شخصي جريدو او ورځپاڼو د چاپ لپاره زمينه برابره شوه، چې د بېلګې په توګه کولای شو چې انيس، نسيم سحر او د نورو نومونه ياد کړو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنی ډله دې د شاه امان الله خان د مالي او اقتصادي اصلاحاتو په اړه او دويمه ډله دې د نوموړي د اداري اصلاحاتو په اړه په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د امان الله خان اصلاحاتو څو مرحلې درلودې؟ هره مرحله يې د سنې په يادونې سره وواياست.
۲. د افغانستان لومړنی اساسي قانون په کوم کال او چېرته تصويب شو؟
۳. شاه امان الله خان د کومې موخې لپاره اصلاحات پيل کړل؟
٤. د اداري جوړښت له مخې اماني دولت پر کومو قواو ولاړ و؟
۵. امان الله خان د معارف په برخه کې کوم کارونه ترسره کړل، لنډ يې وواياست.

د ټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د شاه امان الله خان د کلتوري اصلاحاتو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغازي شاه امان الله خان اروپايي سفر(۱۹۲۷ و - ۱۳۰۶ لمريز)

د شاه امان الله خان د سفر ضرورت، د سفر پايلې، د سفر په وړاندي غبرګونونه او د يو شمير فرصت طلبو کړيوګټه اخستنه د شاه له اوږد غيابت څخه، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به ورسره آشناشئ.

غازي امان الله خان په (۱۳۰۵ لمريز) کال د وزيرانو د شورا په عالي مجلس کې د افغانستان د پرمختګ لپاره د نويو آلاتو او وسايلو کمی تر بحث لاندې ونيوه او ويې ويل چې بايد د ښوونې او روزنې، مطبوعاتو، رغونې، د نويو مخابراتو، صنعت او د افغانستان د کرنې پرمختګ په برخه کې له اروپايي هېوادونو څخه ډېر لوی سامان آلات خريداري او تهيه کړای شي. او ددې کار لپاره بايد مسلکي او کارپوه خلک انتخاب او په مناسب وخت کې اروپا ته ولېږل شي. د وزيرانو مجلس دا تصويب کړه چې ددغو ټولو علمي او فني موخو د لاس ته راوړلو لپاره دې پخپله غازي پاچا ددغه هيئت مشري پر غاړه واخلي، ځکه چې هغه پخپله د پوهنې او روښانفکرۍ ډېر لوی غوښتونکی و او هم ځرنګه چې له (۱۳۰۱ لمريز) کال څخه وروسته د ځينو هېوادونو له خوا ځيني رسمي بلنليکونه راغلي وو، چې پاچا دې د هغوی له هېوادونو څخه ليدنه وکړي، همدا و، چې امان الله خان د ملکې ثريا او د دولت د عالي رتبه غړيو سره اروپا ته روان شو او د ۱۹۲۷ زيږديز کال د (۱۳۰۶لمريز) کال مطابق د ليندۍ د مياشتې په لومړيو کې په کابل کې تر خداى پاماني وروسته يې د کندهار لوري ته حرکت وکړ او په کندهار کې يې د

خلکو تر تاوده هرکلي وروسته د چمن لوري ته مخه وکړه او وروسته د کوټې له لارې کراچۍ ته ورسېد او په نوموړو ښارونو کې يې تر تودو هر کليو ورسته د هوايي ډګر او د الوتکو د ترميم د فابريکې تر ليدلو بيا د رسمي پروګرام سره سم د بمبي بندر ته روان شو. که څه هم پخپله له ترکي او فرانسوي ژبو سره بلد و، سره له دې هم يو شمېر ژباړونکي ور سره وو او همدارنګه په بهر کې د ټاکلي پروګرام د لرلو له امله افغاني سفيرانو او استازيو ته کومه ستونزه پيدا نه شوه. بمبي ته په رسېدو افغانان او هندوانو د هغه د هر کلي لپاره د سړک دواړو لوريو ته کتارونه جوړ کړي وو او له تودو ولولو سره چې (ژوندی دې وي غازي پاچا) استقبال شو. خلکو داسې احساسات ښودل، چې انګليسان يې سخت ووېرول او دا له دې امله چې امان الله خان په اسلامي نړۍ کې له څومره ګرانښت څخه برخمن دی او غازي پاچا هم په خپلوټولو ويناوکې د هند او نورو محرومو ملتونو د خپلواکۍ خبرې کولې. په هند کې د خپلې پاتې کېدنې پر وخت د هغه هېواد خلکو ته داسې وويل: »خپلواکي نه ورکول کېږي، بلکې د تورې په زور تر لاسه کېږي« د هند د مشرانو او ټولنو تر ليدلو وروسته، امان الله خان عدن او له هغه ځايه مصر ته سفر وکړ، چې د مصر د پاچا لومړني فواد او خلکو له خوا يې هر کلي وشو، د هغه هېواد د تاريخي آبداتو تر ليدنې وروسته اسکندريې ته ولاړ او د مديترانيې د بحيرې له لارې ايټاليې ته روان شو. په ايټاليې کې د پاچا ويکتور امانويل، ملکې او وليعهد له خوا يې تود هر کلي وشو. د ايټاليې پاچا په خپلې وينا کې د امان الله خان نه سترې کېدونکي کارونو سرته رسول وستايل او له افغانستان سره د ښو اړيکو غوښتونکی شو، شاه او هئيت له ايټاليا څخه فرانسې ته مخه وکړه. په فرانسې کې يې جمهور رئيس يې تود هر کلي وکړ او په هغه ځای کې د خوښې وړ موضوعګانو لکه د الوتکو، ټوپکو، مهماتو، په فرانسه کې د افغاني زده کوونکو د تحصيل، د استقلال لېسې ته د فرانسوي لايقو ښوونکو د راتګ د لرغون پوهنې په برخه کې د فرانسې همکارۍ او په نورو علمي او تخنيکي اړتياو خبرې اترې او توافق وشو او هم د فرانسې له دولت څخه غوښتنه وشوه تر څو په کابل کې يو موزيم په فرانسوي سليقه جوړ شي. په فرانسه کې تر ټولو لوی وياړ چې امان الله خان تر لاسه کړ دا و، چې د پاريس ښاروال د هغه په برخه کې وويل »ستاسې له شان سره سمه ډالۍ نه لرو، چې تاسې ته يې وړاندې کړو، د پاريس ښار ستاسې چوپړ ته وړاندې کوم« او بله دا چې د ناپيليون چپرکټ يې د امان الله خان د استراحت لپاره ورکړ. امان الله خان له هغه ځايه بروکسل، بلژيک او سويس ته سفر وکړ او وروسته آلمان ته روان شو، او هلته يې د آلمان جمهور رئيس(فون هنون بورګ) او دولتي چارواکو هر کلي وکړ او همدارنګه په آلمان کې د افغانستان د خپلواکۍ لسمه کاليزه ونماځل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يو څرخي الوتکه د آلمان د دولت له خوا امان الله خان ته ډالۍ شوه. د آلمان تر سفر وروسته امان الله خان انګلستان ته ولاړ او هلته يې د انګليستان د پاچا (پنځم جارج) او ملکې له خوا هرکلی وشو، هلته يې د هغه ځای هوايي ځواک وليد، همدارنګه يې د آکسفورډ له پوهنتون او ځينو نورو ځايونو څخه ليدنه وکړه. د آکسفورډ پوهنتون له خوا ورته د حقوقو افتخاري دکتورا ورکړل شوه. دا لومړنی افغاني شخصيت و، چې د حقوقو په افتخاري دکتورا وياړل شو. د انګلستان تر سفر وروسته امان الله خان شوروي روسيې ته سفر وکړ او انګليستان د امان الله خان له دې سفر سره مخالف وو، ددې لپاره چې امان الله خان له روسيې سره دوستانه اړيکې ونلري. شاه امان الله خان ته په وروسيه کې د جمهور رئيس (کالينن) او نورو لوړو دولتي چارواکو له خوا تو د هرکلی وشو او دا لومړنی افغاني اتل و، چې په شوروي روسيه کې يې ښه هرکلي وشو. دغه سفر په پايله کې يو لړ سياسي، کلتوري او اقتصادي معاهدې لاسليک شول.

وروسته امان الله خان ترکيې ته روان شو ، په ترکيه کې د ترکيې د جمهور رئيس مصطفی کما ل (اتاترک) او د ترکيې د صدراعظم عصمت انيونو او نورو دولتي غړيو له خوا يې هرکلی وشو په دې سفر کر دواړه هېوادونه د دوستۍ د ټينګښت، سياسي، سوداګريز او کلتوري اړيکو غوښتونکي شول. امان الله خان د آسيايي او اروپايي يوو لسو هېوادونو تر ليدنې وروسته ايران ته مخه وکړه او هلته يې د رضا شاه پهلوي له خوا تود هرکلی وشو. شاه او د ايران ملت د امان الله خان هغو کارنامو ته چې د ۹ کالو واکمنۍ په موده کې يې تر سره کړي وې، په درنه سترګه کتل، هلته د دواړو هېوادونو ترمنځ معاهدې لاسليک شوې. همدارنګه هغه سرحدي ستونزې چې د ترکيې او ايران ترمنځ وې، د هغه په زيار او هڅه حل شوې، پاچا د ايران تر سفر وروسته افغانستان ته راستون شو.

د افغانستان لپاره د امان الله خان د دوو اسلامي هېوادونو (ايران او ترکيې) او اروپايي هېوادونو څخه ليدنې ډېر اهميت درلود. په پايله کې دافغانستان موقف ټينګ او نړيوا ل اعتماد يې لوړ شو. د اروپايي او آسيايي هېوادونو له مشرانو سره د هغه اړيکې ددې ښکارندوۍ وې، چې افغانستان د يو خپلواک هيواد په توګه کولای شي، چې د نړۍ له ټولو هېوادونو سره د برابرۍ او متقابل احترام پر بنسټ اړيکې ټينګې کړي.

له شوروي اتحاد څخه د امان الله خان ليدنې او له ترکيې او ايران سره تړونونو دا ښکاره کړه، چې په افغانستان کې دا نګليسانو بيا اغېز له خاورو سره خاورې شو، هغه په دې سفر کې په دې بريالی شو، چې له افغانستان سره د ځينو اروپايي هېوادونو پراخه اقتصادي مرستې را جلب کړي.

ملکه ثریا د امیر امان الله خان میرمن او د هیواد د نامتو ښځو ځخه په دې سفر کې له امان الله خان سره ګډون درلود. ملکه ثریا د محمود طرزي دریمه لور وه چې یوه پوهه، عالمه، فاضله او د علم پلوې میرمن وه. دغې نامتو میرمنې په کا ل **۱۲۹۳**لمریز کا ل د شهزاده امان الله خان سره واده وکړ. ملکه ثریا د امیر امان الله خان له مشوقینو ځخه د نوي فرهنګ او تمدن په خپریدو، د ښځو د حقوقو د تامینولو او د هیواد د ترقی او پرمختګ په برخه کې ؤه. یوه فرانسوی خبرنګاره او د هوهلو مجلې استازي د امیر امان الله خان د اقامت په وخت په فرانسې کې د ملکې ثریا سره مرکه او لیدنه وکړه او ددې په اړوند یې داسې ولیکل:)) ماد نړۍ د ډیرو ملکو او لومړۍ درجو ښځو سره مرکې کړې خو په دې متانت، ذهانت د ملکې ثریا غوندې ښځې مې لږې لیدلې دي. د دې مرکې ځخه ماته ثابته شوه چې د افغانستان خاوره چې داسې ملکه روزلی شي، ډیر ژر ترقي، وده او د نړۍ له نورو هیوادونو سره سیالي کولی شي)).

د شاه امان الله خان سفر شپږ میاشتې اوږد شو، دې سفر له یوې خوا ښې پایلې درلودې، خو له بل لوري یې د پاچا د اوږد مهاله نه شتون له امله د هېواد امنیت او اداره د ګډوډولو لوري ته نږدې کړه او د دښمن د پلانونو د تطبیق لپاره یې زمینه مساعده کړه، همدا علت و، چې دغه کار ناوړه او ډیرې زیانمنوونکې پایلې له ځان سره راوړې.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې اروپا ته د امان الله خان د سفر پر علتونو او دویمه ډله دې د سفر په لاس ته راوړنو یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- د شاه امان الله خان اروپایي سفر څو میاشتې او کومو هیوادونو ته وه؟

۲- په هند کې د امان الله خان د هرکلي په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د شاه امان اله خان په وړاندې د دسیسو او توطیو علت څه و؟

د ټولګي ځخه باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د شاه امان اله خان د اروپایي سفر په اړوند معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصلاحاتو پر وړاندې غبرګون

ولي اصلاحات له غبرګونونو سره مخامخ شول، کورني او بهرني لاملونو پکې څومره ونډه در لوده. په دي لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د هېواد خپلواکۍ تر ګټنې وروسته، چې د غازي امان الله خان په مشرۍ، د خلکو د قربانۍ په پایله کې حاصله شوه، د انګلیسي استعمارچیانو پر وړاندې ستر بریالیتوب و. افغانان و توانېدل چې د افغانستان خوان او خپلواک دولت جوړ کړي. زموږ هېواد چې د استعمار له جغ څخه خپلواکه شوې و، په (اقتصادي، ټولنیزو کلتوري او نورو) برخو کې اصلاحاتو او بدلونو ته یې اړتیا درلوده . نو کله چې امان الله خان د هېواد چارې په لاس کې واخیستې، په اصلاحاتو یې لاس پورې کړ، تر څو وکړای شي هېواد د پرمختللو هېوادونو په کتار کې ودروي. اصلاحات او ریفورمونه پیل شول. او ډېروافغانانو یې ملاتړ وکړ، خو ځینو خلکو د انګریزانو په مرسته د اصلاحاتو په وړاندې منفي غبرګونونه وښودل. ځکه انګلیسانو غوښتل چې د داخلي اړو دوړ په پیداکولو سره د افغانستان ځوان

دولت کمزوری او له منځه یوسي.

انګرېزانو له دې سیاست څخه چې (تفرقه واچه وه او حکومت وکړه) کار واخیست او په ځینو ځایونو کې یې جاسوسي دستګاوو او شبکو کار وکړ. د جزا له قانون سره د منګلو خلکو مخالفت څرګند کړ. د نوي قانون په وړاندې مذهبي کړیو غبرګونونه وښودل. له دې امله یو شمېر روحانیونو په پکتیا کې مخالفت څرګند کړ، په ۱۳۰٤ لمریز چې د ۱۹۲٦ زکال سره سمون لري، امان الله خان هڅه وکړه چې د خبرو له لارې موضوع حل کړي هیئتونه او د جوماتونو ملا امامان یې پکتیا ته ولېږل، تر څو د هغه ځای روحانیون قانع کړي. خو هغوي ونه منله، هماغه و، چې د ملا عبدالله په مشرۍ په پکتیا کې مخالفت پیل شو او تر لوګره راورسېد. دولت د هغوی په وړاندې مقاومت وکړ او مخالفین یې غلی کړل.

شاه امان الله خان د افغانستان د پېژندنې او د مرستو د راجلبولو لپاره آسیا او اروپا ته اوږد سفر وکړ، چې د هغه د اوږدې مودې د نه شتون څخه بهرني دښمن ګټه واخیسته او د شومو پلانونو لپاره یې ډېره ښه زمینه برابره شوه. کله چې امان الله خان له اروپا څخه راستون شو، له اصلاحاتو او پرمختګ سره یې مینه ډېره شوه او د اصلاحاتو او ریفورمونو عملیه یې چټکه کړه امان الله خان له یوې خوا د نړۍ پرمختللې هېوادو نه لیدلي وو نو غوښتل یې چې افغانستان داسې پرمختګ او پراختیا وکړي او د نورو هېوادونو له احتیاجه خلاص شي او له بل لوري وروسته پاتې کړیو له بهرني لوی دښمن (انګلیس) سره یو ځای ددغو بدلونونو د تطبیق مخه نیوله.

د اماني خپلواکه دولت پر ضد لویه توطئه جوړه شوه. د مخالفینو خواره واره ګروپونو سمون پیدا کړ او نظامي عملیات یې پیل کړل او دښمن په دوو جبهو (ختیځ او شمال) کې په فعالیتونو مصروف شول. ددې پلان طرحې داسې وې، چې اغتشاش لومړی له ختیځ څخه پیل، تر څو دولت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مجبور شي چې پوځیان هلته ولېږي او پایتخت له پوځیانو تش شي او له دې وروسته دې د شمال جبهې (کوهدامن او کوهستان ، شورشیان کابل ته داخل شي او په چټکۍ سره دې دولت له منځه یوسي ، او همدارنګه د امان الله خان د دولت یو شمېر دولتي عالي رتبه مامورینو یې هم په پټه د دوی مرسته کوله.

په هغو ورځو کې چې په ختیځ کې د شینوارو بغاوت پیل شوی و په شمال کې د کابل لاره د کلکاني حبیب الله لخوا چې د سقاو د زوي په نامه مشهور و وتړل شوه.

کلکاني حبیب اله خپلي اړیکي د کابل والي علي احمد خان سره چې د هغه وخت د دولت لخوا کوهدامن ته د ستونزو د حل لپاره مامور شوی ؤ ټینګي کړې. علي احمد خان ددې پر ځای چې د دولت په ګټه کار وکړي، د خپلو شخصي ګټو د ساتلو لپاره یې له کلکاني ګروپ سره اړیکې ټینګې کړې، همدارنګه نورو فرصت طلبو کسانو له کلکاني حبیب الله سره مرسته وکړه.

کلکاني حبیب الله د ځینو لوړ رتبه دولتي مامورینو په مرسته د دولت پر ضد شورش وکړ، د هغوي په همکارۍ د ۱۹۲۹ زیږدیز کال د ډسمبر په آخره پر کابل یرغل وکړ. څرنګه چې امان الله خان نه غوښتل چې ویني توی شي، په ۱۹۲۹ کا ل د جنوري په لومړیو کې یې له پاچاهۍ څخه استعفا وکړه او کندهار ته ولاړ، له هغه ځایه یې ایټالیې ته مخه وکړه او د ژوند تر پایه هورې دیره شو. ورور یې سردار عنایت الله خان درې ورځې اقتدار په لاس کې ونیو او وروسته حبیب الله د سقاو زوی ارګ محاصره کړ او سردار عنایت الله خان کندهار ته شاتګ وکړ او په دې توګه پرکابل واکمن شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان په وړاندې د غبرګونونو د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان پر ضد د انګریزانو د تحریکاتو او دسیسو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

١- کوم علتونه ددې سبب شول چې یو شمېر خلک د اماني دولت له اصلاحاتو څخه ناراضه شول؟

٢- د دولت پر ضد لومړنی بلوا چېرته پیدا شوه. پایله یې څه شوه، په لنډ ډول یې ووایاست؟

٣- د حبیب الله کلکاني د شخصیت په اړه څه پوهېږئ، معلومات وړاندې کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او له هغو سرچینو چې ور سره شته، د اماني اصلاحاتو پر وړاندې د یو شمېر خلکو د ضدیت پر لاملونو یوه لکینه تیاره او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحران پای او د قدرت ټينګښت (۱۹۲۹ز - ۱۳۰۸ لمريز)

محمد نادر شاه

نادر شاه څرنګه واک ته ورسيد.
په کومو اصلاحاتو يې لاسی پورې
کړ، شورشونه يې څرنګه غلی کړل.
په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د کلکاني حبيب الله ۹ مياشتنی واکمنی کابل له هر پلوه خراب او زيانمن کړ. هيواد ۹ مياشتي په اړو دوړکي تيرې کړې نو ځکه د افغانستان خلک له دې نظام څخه ناراضه وو، د يوه مثبت بدلون لپاره تيار وو. هماغه و چې محمد نادرخان د جنوبي جبهې يو له فاتحينو او د اماني دورې سپاه سالار د خلکو په مرسته او همکارۍ د اکتوبر په ۱۵ (۱۹۲۹) زيږديز کال کې کابل ته راننوت او د سلام خانې ماڼۍ ته ولاړ. هلته يو شمېر د کابل معززين، مشران او قبايلو استازي موجود وو، محمد نادرخان په يوه وينا کې هغوی ته داسې وويل: «د خدای په فضل زه خپل آرمان ته ورسيدم. زما هيله د هېواد خلاصون و او دا دی نن ورځ زما هيله تر سره شوه، زه د قدرت هيله من نه يم. يوه لويه جرګه جوړوم، تر څو هغوی خپل مشر وټاکي» په دې وخت کې حاضرينو په يوه غږ وويل، چې لويې جرګې ته اړتيا نشته تاسې زموږ پاچا ياست او د مجلس غړيو وويل

چې:» په دې غونډه کې د پخوانۍ لويې جرګې ډېر غړي شته ځرنګه چې هغوی له سپاه سالار څخه غواړي چې د پاچاهۍ تکليف قبول کړي. په دې وخت کې حضرت مجددی (نورالمشايخ) د نادرخان پر سر پټکی د تاج او جوغې په ډول کېښود او محمد نادرخان د افغانستان پاچا شو.

محمد نادرخان خپله پاچاهي پر وران او خراب کابل پيل کړه، له دې کبله چې نوموړی له جدي ننګونو سره مخامخ و، مجبور و، چې هر قدم په احتياط واخلي . د امان الله خان د پلويانو مخالفت له يو لوري او هم د انګريزانو لاسوهنې په هېواد کې، همدارنګه د حبيب الله کلکانی پاتي شوني د دې لامل شو تر ځو دولتي او حکومتي اداري وېجاړې اکثر نهادونه لوټ شوې و. د کابل ښار او دولتي دفترونه چې په نهه مياشتو حکومت کې زيانمن شوي وو، د پادشاه او د نوي دولت اراکينو پاملرنه يې ځان ته ورواړوله تر ځو پادشاه سره د خپلې کورنۍ په ارګ کې استوګن شي.

د محمد نادرشاه د پاچاهۍ دوره د (امان الله خان او کلکاني حبيب الله) له دواړو پخوانيو دورو سره توپير درلود. دا دوره نه د امان الله خان د دورې د لوېديز د ژوند او تهذيب په څېر او نه هم د کلکاني حبيب الله د دورې په شکل، د مدنيت دښمنه وه چې ماليات او دولتي عايدات يې خلکو او بيت المال يې سپاهيانو ته ورکاوه.

محمد نادرشاه چې يو هوښيار، با تدبيره او آګاه شخصيت و د افغانستان د دولت په سر کې ودريده. د هغه ورور محمد هاشم خان چې يو ډېر با انضباطه شخص و، د صدراعظم په توګه توظيف شو. د دولت نور غړي د تدبير خاوندان وو، چې په خپل چوکاټ کې يې ځانګړې صلاحيتونه درلودل. که څه هم هغه خپل حکومت د خپل ورور محمد هاشم خان په صدارت سره جوړ کړ، خو د اساسي کارونو کيلي يې له ځان سره ساتلې وه. د نادر شاه د پاچاهۍ پر وخت زير بنايي اصلاحات رامنځ ته شول. د کابل پوهنتون جوړ شو، د ملي بانک بنسټ کېښودل شو ، ادبي انجمن رامنځ ته شو، کلنۍ(سالنامه) چې د پاچا له نوښتونو څخه وه، چاپ شوه او پخپله پاچا به د مطبعې له کارونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه ځارنه کوله او په دې توګه په هغه وخت کې ډېر زېربنايي کارونه تر سره شول. د امنيت له پلوه د نادرخان په دوره کې ډېرې ستونزې وې، دا ځکه چې د کلکاني حبيب الله تر ماتې وروسته موضوع په دومره سادګۍ سره پای ته ونه رسېده، بلکې غبرګون يې درلود. لکه چې د ۱۹۳۰ زېږديز کا ل د جون په مياشت کې د شمال هغه شمېر قومونه چې د کلکاني حبيب الله د پاچاهۍ پر وخت يې ګټې تامين شوې وې، په يوه ډېر لوی قوت سره يې شورش وکړ، چې په لومړي ځل کې د نادرخان له خوا ورته توصيه وشوه ، چې له شورش ځخه لاس واخلي ، خو هغوی ونه منله. وروسته محمد نادرخان مجبور شو چې اقدام وکړي او امنيت يې ټينګ کړ.

په ۱۹۳۲ زېږديز کال کې ملاليوني د حکومت پر ضد بغاوت وکړ او نادرخان يې په چټکۍ سره مخه ونيوله، له بل لوري د اماني دورې يو شمېر پلويانو د نوي حکومت لپاره ستونزې رامنځ ته کولې خو نادر خان د دولتي حاکميت او ټينګيښت لپاره شورشونه غلي او مخالف کسان يې له صحنې ځخه وويستل.

محمد نادرشاه او صدراعظم محمد هاشم خان له هر ځه نه مخکې دې ته متوجه وو، چې له ديني علماو سره نېکې اړيکې ولري، ځکه هغوی پوهېدل چې له ديني عالمانو سره منفي چلند د ځان د له منځه وړلو حکم لري. نادرشاه يو باکلتوره شخص و، په همدې توګه يې وغوښتل تر ځو هغه زيانونه چې په مخکينۍ دوره کې کلتور ته رسېدلي وو، جبيره کړي او په دې برخه کې يې دقدر وړ خدمتونه وکړل. د هغه له کلتوري کارونو ځخه يو هم دا دی، چې پخپله به يې د زده کوونکو په سينه مډال لګاوه.

محمدنادر شاه د خپلې پاچاهۍ په ٤ کالو کې وکړای شول چې هغه بحران چې په ټول افغانستان کې را منځ ته شوی و، پای ته ورسوي او دولتي واک ټينګ او واحد مرکزيت رامنځ ته کړي.

محمد نادرشاه د ۱۹۳۳ کال د نوامبر د مياشتې په ۸ مه زده کوونکو ته د دلکشا په چمن کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړالونه ورکول چې د عبدالخالق نومي محصل د تومانچې په ډزو سره ووژل شو. چې په همدې توگه د هغه څلور کلنه دوره پای ته ورسېده.

په ټولگي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د نادرشاه د شخصیت او د هغه د قدرت ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د هغه د کارنامو په برخه کې پخپلو کې بحث وکړي.

د ټولگي دننه فعالیت:

۱- کله چې محمد نادرشاه واک ته ورسېد، له کومو ننگوونو سره مخ و؟

۲- د نادر شاه د سلطنت مهمې کړنې بیان کړئ؟

۳- محمد نادر شاه له څو کالو پاچاهۍ وروسته او په څه ډول ووژل شو؟

دټولگي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې په دولتي چارو کې، د محمد نادر شاه د سیاست او پالیسۍ په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته، یو مطلب ولیکي او په ټولگي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصولنامې ترتیب او تدوین

سردار محمد هاشم خان

د اصولنامو ضرورت د هغوی ترتیب او تدوین، اقتصادي کړکیچونو او د هغه له منځه وړل هغه مطالب دی چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

کله چې محمد نادرشاه د هېواد واک يې په لاس کې واخیست، نو هېواد بحراني او داسې حالت درلود چې قانون په کې نافذ نه و، هماغه و، چې د هېواد د قانونيت په فکر کې شو. محمد نادرشاه په دې پوهېده چې تر هغه چې يو هېواد د قانون پر بنسټ ولاړ نه وي، هغه دولت نه يوازې دا چې پايښت نه لري، بلکې د هېواد شتون له خطر سره مخامخ کېږي. هغه دا درک کړې وه، چې د اماني دولت له حساسیت سره مخامخ و او په همدې توګه منظم پلانونه مطرح شوي وو تر څو د محمد نادر خان دولت له ريښې څخه راوباسي بهرنيو لاسونو او داخلي اجيرانو کار کاوه، تر څو چې بحران رامنځ ته کړي. نادرخان په هوښیارۍ سره هماغه قوانين چې د امان الله خان په دوره کې د نظامنامې په نامه یادېدل، په لږ تفسیر سره د اصولنامې په نامه نافذ کړل. محمد نادرشاه د يوه با صلاحيته هئيت په واسطه اصولنامه (اساسي قانون) تدوين کړ. دا هماغه اساسي نظامنامه

وه، چې د قوانينو د مور حيثيت يې درلود. په اساسي اصولنامه کې د شاه د حقوقو فصل تعديل او د امان الله خان د نامه پر ځای د نادرخان نوم راوړل شو.

د دولتي شورا پر ځای ملي شورا او داعيانو مجلس په اصولنامه کې داخل شو. همدارنګه اصولنامې د ملي شورا انتخابات ترتيب او دا دواړه د لويې جرګې غونډې ته د ۱۳۰۹ هـ کا ل د سنبلې په ۲۸ مه وړاندې او تصويب شول. د همدې قانون پر بنسټ د ملي شورا انتخابات په ۱۳۱۰لمريز کال د چنګاښ په ۱٤ مه په سلام خانه کې د پاچا له خوا افتتاح شو او هېواد يو قانوني پړاو ته داخل شو. دا اساسي اصولنامه تر ۱۳٤۳ لمريز کاله پورې نافذه وه او له هغې سره په مطابقت ډېرې اصولنامې جوړې او تطبيق شوې. د قوانينو تطبيق د صدراعظمانو او وزيرانو په لاس کې وي. محمد هاشم خان چې ۱۸ کاله د افغانستان صدراعظم و، د شوراګانو په جوړښت کې يې ډېره ونده درلوده. عبدالاحد مايار وردګ له ۱۹۳۲ ز څخه تر ۱۹٤٦ز کاله پورې چې د محمد هاشم خان د ماموريت وروستی کا ل و، په پر له پسې توګه د شورا رئيس و څکه چې دا د صدراعظم د باور وړ سړی و او د ښې پوهې په درلودو سره يې شورا ښه اداره کوله.

له هغه ځايه چې نادر شاه د ديني عالمانو سره د نيکو اړيکو غوښتونکي و، نو غوښتل يې چې د ديني عالمانو موقف ته عزت وکړي. په دې توګه يې امر وکړ چې د ټولو اصولنامو په تدوين کې له علماو څخه مشوره واخيستل شي، تر څو قوانين له شريعت سره سم تدوين شي. په دې برخه کې له هغوی سره له مخکې مشوره کېده.

د ديني چارو د لاښه پرمخ بيولو لپاره يې د(جمعيت العلما) مجلس جوړ کړ. له شاهي خزانې څخه ديني علماوته يو شمير امتيازات ورکول کيدل. وريسې يې په کابل کې عربي دارالعلوم جوړ کړ، چې تجربه لرونکي ملايان يې د مدرسينو په توګه په کې مقرر کړل او سردار عبدالرحمن خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د رئيس په توګه ورته توظيف کړ.

څرنګه چې محمد نادرخان په يوه ډېر اساس وخت کې د افغانستان چارې په لاس کې واخيستې، ۱۹۲۹ ز او ۱۹۳۰ز کلونه د اقتصادي بحران کلونه وو، او ټول لوی شرکتونه په اروپا, آسيا او حتی امريکا کې له رکود سره مخامخ شول، يوه لويه بېوزلي په نړۍ کې خپره شوه. دا وضع چې د نړېوالې جګړې له پايلې څخه را پيدا شوې وه، په هر لور کې يې تباهي خپره کړه او افغانستان هم په غير مستقيمه توګه له دې بحران څخه بې برخې پاتې نه شو. سر بېره پر دې يو بل آفت (کورنی جګړه وه چې د افغانستان اقتصاد يې ځپلی وه او د کابل خزانه تالا شوي وه، محمد نادرشاه غوښتل چې په اقتصادي برخه کې يو قانوني سيستم پلی کړي، چې د هغې په اساس يو شمېر خبير او پوه خلک چې کافي او مسلکي تجربې ولري، په دولت کې ونډه واخلي، د کابل، مزارشريف، هرات او کندهار لوې لارې جوړې کړې ځينو شرکتونو ته د فعاليت اجازه ورکړل شوه.

پانګوالو پر دولت اعتماد وکړ، په همدې توګه راکد شوې پيسې يې راويستې او په کار ولوېدې، چې په دې کار کې د عبدالمجيد زابلي دنده د يادولو وړ ده چې، په همدې توګه يې د محمد ظاهر شاه په دوره کې زياتره د سوداګرۍ او اقتصاد د وزير په توګه دنده سرته رسولې وه. همدارنګه يې د هېواد په صنعتي کېدو کې فعال او مهم نقش درلود، نوموړې ډېرې فابريکې جوړې کړې او د افغانستان لپاره يې ډېر خدمتونه تر سره کړې دي. د محمدنادرخان او محمد هاشم خان په ډېرې پاملرنې سره د هېواد ډېرې ويجاړې ترميم او د هېواد اقتصاد پراختيا وکړه.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د اصولنامې پر تدوين او دويمه ډله دې د محمد نادرخان پراقتصادي پروګرامونو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- د محمدنادرشاه د وخت اصولنامه په لنډه توګه توضيح کړئ؟

۲- د محمد نادر شاه اړيکې له ديني عالمانو سره څه ډول وې، شرح يې کړئ.

۳- محمد نادر شاه په اقتصادي برخه کې کوم کارونه وکړل، په لنډه توګه يې معرفي کړئ؟

دټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د اصولنامې او د محمدنادرشاه د دورې د قوانينو په برخه کې له مشرانو او پوهانو څخه پوښتنې وکړي او يو مطلب دې ترتيب او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه سلطنت او دویمه نړیواله جګړه

شهزاده محمد ظاهر څنګه واک ته ورسید، د دویمې نړیوالې جګړې د بحران کلونه او اغیزې یې پر افغانستان باندې، د صدر اعظم محمد هاشم خان ونډه د دې بحران په له منځه وړلو کې. دا هغه مطالب دي چې ورسره به په دې لوست کې آشنا شئ.

د محمد نادرشاه تر وژلو وروسته کورنۍ شورا جوړه او د اساسي اصولو د (۵) مادې سره سم محمد ظاهر شاه د محمد نادر شاه زوی چې **۱۹** کلن و، پاچاهۍ ته وټاکل شو. د اساسي اصولنامې سره سم ټول ملت یې تابعیت وکړ. نوم یې په خطبه کې ولوستل شو او په نامه یې سکه ووهل شوه او د شورا د مصلحت له مخې د المتوکل علی الله لقب هم ورکړل شو، چې **۴۰** کاله یې له نامه سره یو ځای و.

دا چې د محمد ظاهر عمر لږ او د کار تجربه یې نه درلوده، نو ټول کارونه یې د مشر تره محمد هاشم خان په غاړه وو. کله چې محمد ظاهر شاه پاچا شو، نو ډېر ژر یې خپل تره محمد هاشم خان پخوانۍ صدراعظم یو ځل بیا د کابینې مسوول وټاکه او هغه هم خپله کابینه پاچا ته معرفي او په کار یې پیل وکړ.

د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په لومړيو کلونو کې دويمه نړيواله جگړه پېښه شوه دويمه نړيواله جگړه په **۱۹۳۹** زکې پيل او په **۱۹۴۵** زکې پای ته ورسېده. د دې جگړې لمبې چې له اروپا څخه راپورته شوې وې، ډېر ژر اسيا او د نړۍ نورو برخو ته ورسېدې.

د دې جگړې گډون کوونکي (المان، ايټاليا، جاپان او د ختيځې اروپا کوچني هېوادونه) د محور په نامه او (انگلستان، فرانسه، شوروي اتحاد، د امريکا متحده ايالات او يو شمېر اروپايي هېوادونه) د متفقينو په نامه يادېدل، وو.

هغه هيوادونه چې په مستقيمه توگه په دويمه نړيواله جگړه کې ښکيل ول له مالي او ځاني پلوه ډېر زيانمن شول او همدا رنگه ناوړه اثرات يې ډېر وو. ټول هيوادونه يې متاثره کړل، ددې جگړې په وخت کې روسيه په شمال، ايران په لويديځ او برتانيوي هند د افغانستان په سهيل کې زيانمن شول.

محمد ظاهر شاه او د وخت صدر اعظم محمد هاشم خان د يوې جرگې په جوړېدو د يوه فرمان له مخې افغانستان ناپېيلی اعلان کړ.

محمد هاشم خان د ښه تدبير په درلودو سره نه يوازې دا چې افغانستان د جگړې له لمبو او زيانه وژغوره، بلکې له اقتصادي احتمالي ستونزو څخه يې هم وژغوره. د اقتصادي ستونزو سره سره يې ډېر اسعار ذخيره کړل، چې وروسته ترې په پرمختيايي پروژو کې گټه واخيستل شوه.

کله چې جگړه ډېره سخته شوه، د محور ځواکونه د ختيځې اروپا له لارې د روسيې خاورې ته داخل شول. په افغانستان کې يو شمېر الماني او ايټالوي انجينرانو په ځينو پروژو کې کار کاوه، نو شوروي اتحاد او برتانوي هند يې په اړه اندېښنه کوله او افغانستان ته يې يادگېرنې ورکړې، تر څو المانيان او ايټالويان له خپلې خاورې وباسي. افغانستان د دغو وراندیزونو ځينې برخې ومنلې او ياد شوي کارکوونکي يې په درنښت له هېواده بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د هغه وخت مدبر صدراعظم محمد هاشم خان وتوانېد چې د افغانستان اوضاع نورماله وساتي. د جګړې دروندوالي پر افغانستان هم اغېز درلود او يو شمېر امنيتي ستونزې يې رامنځ ته کړې، چې د هغه وخت له حالاتو، او د محمد هاشم خان له تدبير سره سم دا ستونزې لرې شوې.

ځکه نو ويلای شو، چې د افغانستان د ناپيلتوب پاليله دا شوه چې امپرياليستي قواو نه شو کولای چې پرې تېری وکړي، چې دا کار د افغانستان د خپلواکۍ په ټينګښت، په منځني او نږدې ختيځ کې د امنيت په پياوړتيا کې مرستندوی ثابت شو.

دويمې نړېوالې جګړې له اقتصادي پلوه هم پر افغانستان منفي اغېزه وکړه. پر شوروي اتحاد د المان يرغلونه او د بحرالکاهل پر سيمې د جاپان د يرغلونو په پايله کې د افغانستان سوداګريزې اړيکې د محور، اروپايي او اسيايي هېوادونو سره چې د جګړې په ساحه کې وې، قطع شوې. د افغانستان او شوروي اتحاد سوداګري ټيټې کچې ته ورسېده او يواځې له هندوستان (برتانوي هند) سره سوداګرۍ دوام درلود. د وارداتي توکو اوشيانو د کمي له امله د خوراکي توکو بيې لوړې شوې، په ځانګړې توګه په (**۱۹۳۹-۱۹۴۴**ز) کلونو کې بيې له ځلورو څخه تر پنځه چنده پورې لوړې شوې. دولتي چارواکو د خوراکي او صنعتي توکو د ګرانۍ د مخنيوي او د بيو د تنظيم لپاره کلک تدبيرونه تر سره کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې د دویمې نړیوالې جګړې او د افغانستان د ناپیيلتوب د پالیلو په اړه، یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د محمد ظاهر شاه د واک ته د رسیدو د څرنګوالي په اړه معلومات ورکړئ؟

۲ـ په دویمه نړیواله جګړه کې جنګي قوتونه په کوم ترتیب سره وېشل شوي وو؟

۳ـ د وخت صدراعظم محمد هاشم خان د دویمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان د سوکالۍ لپاره کومې چارې سر ته ورسولې؟

۴ـ په دویمې نړیوالې جګړې کې د افغانستان ناپیيلتوب په سیاسي برخه کې کوم رول تر سره کړای شو؟

دټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د محمد ظاهر شاه د شخصیت په اړه یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶ زیږدیز) ۱۳۳۵ لمریز

سردار محمد داؤد خان

د لومړني پنځه کلن پلان ضرورت، د سردار محمد داود خان ونډه د دې پلان په تکمیل او پلي کولوکې، دا هغه مفاهیم دي چې په دې لوست کې به یې ولولئ.

د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت په لومړي وخت کې محمد هاشم خان د صدارت چارې پر غاړه لرلې او د خپلې غوښتنې له مخې یې له دغه مقام څخه استعفا ورکړه. له هغې وروسته یې کشری ورور سپهسالار شاه محمود خان صدارت ته غوره شو. هغه اوه کاله وروسته د ناروغۍ له امله استعفا ورکړه. له دې وروسته د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه له خوا یې د تره زوی سردار محمد داود خان د سردار محمد عزیز خان زوی د صدارت مقام ته وټاکل شو.

محمد داود خان غوښتل چې افغانستان د سیاسي، اقتصادي او اجتماعي پلوه پر خپلو پښو ولاړ یو هېواد اوسي. او د منظمو اقتصادي پلانونو په جوړولو سره یې د ودې پړاو نه پیل کړل.

هغه په لومړي سر کې کابینه له تعلیمیافته او پوهو کسانو څخه جوړه کړه. په بهرنی سیاست کې یې د افغانستان مثبت ناپیلتوب ځان ته غوره کړ، چې بنسټ یې په ملي ګټو او د افغانستان د خلکو پرآزاد قضاوت ولاړ وو او دا کار د دې سبب شو، چې د نړۍ هېوادونه دې ته حاضر شول، چې پرته له قید او شرطه له افغانستان سره مرسته وکړي. دا یو له ډېرو غوره کارونو څخه پدې وخت کې و، ځکه چې امریکې د متحده ایالاتو او شوروي اتحاد تر منځ سیاسي موازنه یې ښه وساتله.

سردار محمد داود خان یو مترقي او هیواد پال شخصیت و. هغه په دې ښه پوهېده چې یو هېواد په کومو وسایلو سره پر ستونزو بریالی کېدای شي. هغه د تولیدي او اقتصادي موسسو د پراختیا او پرمختیا په

برخه کې ډېره هڅه کوله. هغه و، چې خپل کارونه يې په يوه چوکاټ کې منظم کړل. لومړنی پنځه کلن پلان يې په ۱۹۵۶ ز کې پيل او په ښه توګه يې سرته ورساوه او دويم پلان يې په ۱۹۶۱ ز کې تر لاس لاندې ونيو. په لومړي اقتصادي پلان کې پرمختيايي بودجه په بنسټيزو کارونو کې ولګول شوه، چې د هغې په وسيله د سړکونو جوړول او د برېښنا د توليد کار ډېر ښه مخکې لاړ. په دې موده کې د کابل - کندهار او سپين بولدک تر منځ سرک، کابل - تورخم - قزل قلعه - د سالنګ تونل - کندهار - هرات او کشک نخود سړکونه اعمار شول.

همدارنګه د برېښنا په برخه کې د نغلو برېښنا د ۶۶ زره، ماهيپر د ۱۰ زره او د درونټې بند د ۱۱ زرو او د مزار شريف برېښنا ۱۰ زره کيلو واټو ته يې ظرفيت لوړ شو.

د نفتو او ګازو د منابعو استخراج د هېواد په شمال کې پيل شو. د ډېرو سکاره په پوره اندازه توليد شول.

د صنايعو په برخه کې د مزار شريف د سرې د فابريکې توليدات په کال کې ۱۰۰ زرو ټنو ته ورسېدل، د غوري سمنټو فابريکه، او د موټرو د ترميم ډېر شمېر دستګاه ګانې د هېواد په مختلفو برخو کې جوړې شوې. د دې تر څنګ د کابل د جنګلک فابريکه داسې کمپلېکس شوه، چې نه يواځې وروسته يې لوی ماشينونه ترميمول، بلکې د نصبولو چارې يې هم سر ته رسولې.

همدارنګه د ننګرهار پروژې ته زياته پاملرنه وشوه تر څو د هغې د توليداتو کچه جګه شي، چې په ټول ژمي کې به يې د هېواد اکثرو سيمو ته مېوې او سابه ورکول.

د محمد داود خان دويم اقتصادي پلان د وخت د کموالي او د ځينو نورو ستونزو له امله پلی نشو چې وروسته محمد داود خان مستعفي او په دې توګه د هغه د صدارت دوره پای ته ورسيده.

په ټولګی کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د محمد داود خان پر شخصيت او بهرني سياست او دويمه ډله دې د هغه د پنځه کلن پلان په اړه يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- سردار محمد داودخان څرنګه د صدارت دنده تر لاسه کړه؟

۲- د محمد داود خان بهرنی سياست په لنډه توګه معرفي کړئ.

۳- په لومړي پنځه کلن پلان کې کوم بنسټيز کارونه تر سره شول، هغه ووایاست؟

۴- د سردار محمد داود خان دويم پنځه کلن پلان ولې پلی نشو؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د محمد داود خان د شخصيت او پنځه کلن پلان په برخه کې له منابعو، مشرانو او پوهانو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېموکراسۍ لسیزه (۱۳٤۲ - ۱۳٥۲ لمریز)

داکتر محمد یوسف

آیا پوهېږئ د دیموکراسۍ د لسیزې اساسي قانون څه پایلې درلودلې، په دې متن کې به ورسره آشنا شئ.

د ظاهر شاه د سلطنت وروستي لس کلونه د ډېموکراسۍ د لسیزې (اساسي قانون) یا د مشروطې شاهۍ په نامه یادوي. په افغانستان کې د ډېموکراسۍ دوره د سردار محمد داودخان تر استعفا یا د ۱۳٤۳ لمریز کال د اساسي قانون تر انفاذ وروسته پیل او تر لسو کلونو پورې یې دوام وکړ. تر دې دمخه د شاه محمود خان د صدارت په دوره کې هم هېواد ته د ډېموکراسۍ زمینې رامنځ ته شوې وې.

په نوي اساسي قانون کې پرېکړه وشوه، چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي گوندونو کې برخه نشي اخستی او لاندې دندې او مسوولیتونه تر سره کولای نشي:

۱ـ د صدارت مقام. ۲ـ په شورا کې غړیتوب. ۳ـ په ستره محکمه کې غړیتوب، چې د همدې پرېکړې له امله د ډېموکراسۍ په لسیزه کې پنځه صدراعظمان چې د شاهي کورنۍ غړي نه وو

(ډاکټر محمد یوسف، محمد هاشم میوندوال، نور احمد اعتمادي، ډاکټر عبدالظاهر، محمد موسی شفیق) دندې تر سره کړې. کله چې سردار محمد داود خان د صدارت له مقامه استعفا ورکړه، محمد ظاهر شاه ډاکټر محمد یوسف د صدارت پر مقام مامور کړ، هغه هم ومنله او خپله کابینه یې د ۱۹۶۳ ز کال د مارچ په ۱۳مه جوړه کړه.

ډاکتر محمد یوسف په المان کې د فزیک په رشته کې زده کړه کړې وه. هغه په یوې منځنۍ کورنۍ پورې اړه درلوده. د ډاکټر محمد یوسف د حکومت غوره او اساسي دنده د اساسي قانون تدوین او د هغه د قانوني مراحلو سر ته رسول وو، چې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه لویه جرګه راوغوښته، اساسي قانون تدوین او هغه یې تایید او تصدیق کړ. ډاکتر محمد یوسف د دریم اساسي قانون په تدوین پیل وکړ. د دیموکراسۍ دغه نوی نهضت په افغاني ټولنه کې د ډول ډول غبرګونونو سره مخامخ شو. ډېرو افغانانو، په ځانګړې توګه ځوانانو یې تود هرکلی وکړ، خو د هېواد په لویو ښارونو کې سختې مظاهرې رامنځ ته شوې.

د دیموکراسۍ په لسیزه کې د مطبوعاتو قانون د تقنیني فرمان په وسیله نافذ شو او د دې قانون پر بنسټ په کابل کې ډېرش جریدې نشر شوې، چې د بېلګې په توګه مشهورې ورځپاڼې او جریدې یې په لاندې ډول وې:

افغان، مساوات، روزګار، افغان ملت، ملت، کاروان ورځپاڼه، خلق، پرچم، شعله جاوید، ګهیځ، ترجمان، مردم او داسې نور...

په دې دوره کې د احزابو قانون د اساسي قانون په شورا کې پاس او د توشېح لپاره د شاه حضور ته واستول شو، خو شاه دا قانون وځنډاوه او د خپلې پاچاهۍ تر پایه یې توشېح نه کړ، خو له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هم روشنفکرانو په ښکاره ډول خپل سیاسي فعالیتونه پیل کړل او هر سیاسي جریان د ځان لپاره یو نشراتي ارګان درلود، چې خپلې اعلامیې به یې په کې خپرولې. دغو ډلو د دیموکراسي په لسیزه کې د خپلو فکري کړنلارو له امله په بېلا بېلو کېنو ګروپو وېشل شوي وو، چې عبارت وو، له:

۱ـ د خلق دېموکراتیک ګوند، چې وروسته په دوو ډلو، خلق او پرچم ووېشل شول.

۲ـ اسلامي نهضت یا د مسلمان ځوانانو جریان.

۳ـ د شعله جاوېد ګوند.

۴ـ مترقي دېموکرات ګوند.

۵ـ د افغان ملت ګوند.

۶ـ د ستم ملي ګوند.

۷ـ د اتحاد ملي ګوند.

همدارنګه نورې لویې او وړې ډلې هم وې، چې په سیاسی فعالیتونو بوختې وې. په عمومي توګه د دېموکراسی په لسیزه کې سیاسي ډلو د دېموکراسی له نامه څخه په ګټې اخیستنې سره په سیاسي فعالیتونو لاس پوري کړ.

په فرهنګي او عمراني برخو کې هم کار وشو. د اساسي قانون په لسیزه کې چې پنځه صدراعظمانو دنده تر سره کړه، په ملکي او نظامي برخو کې تر یوې کچې کار وشو. د دغو فعالیتونو ځینې بنسټونه، چې د داود خان د صدارت په وخت کې اېښودل شوي وو، د دېموکراسی په لسیزه کې پای ته ورسېدل.

د دېموکراسی (اساسي قانون) په لسیزه کې د قواو تفکیک هم رامنځ ته شو او دولت پر درېو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

قواوو(اجرایه، مقننه او قضایه) وویشل شو او د شورا د دولسمې او دیارلسمې دورې لپاره په هېواد کې آزادې ټاکنې وشوې، چې د افغانستان خلکو خپل استازي شورا ته واستول. په دې دوره کې پنځو حکومتونو له اولسي جرگې څخه د باور رایه واخیسته.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، لومړنۍ ډله دې د دېموکراسۍ د لسیزې د احزابو د قانون په اړه او دویمه ډله دې د دېموکراسۍ په لسیزه کې د قواوو د تفکیک په برخه کې یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د دېموکراسۍ لسیزه په افغانستان کې په کوم ډول منځ ته راغله؟

۲ـ کومو صدراعظمانو د دېموکراسۍ په لسیزه کې دندې تر سره کړې؟

۳ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې کومې ورځپاڼې او جریدې خپرې شوې، نومونه یې وواياست؟

۴ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې دولت پر کومو قواوو وویشل شو؟

دټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د هغو کارونو او برنامو په هکله چې د دېموکراسۍ په لسیزه کې تر سره شوي دي یو مطلب جوړ او خپلو نورو ټولګیوالو ته دې ووایي.

په جمهوریت باندې د سلطنتي رژیم د بدلیدو لاملونه

جمهور رییس محمد داود خان د کابینې له غړو سره

ولې سلطنت((مشروطه شاهی)) په جمهوریت بدله شوه، کومو شخصیتونو پکې لویه ونډه درلوده، له دې سره به آشنا شئ.

مشروطه شاهي رژیم په ۱۳۵۲ هـ. ش کال د چنگاښ په ۲۶ نیټه د یوې سپینې کودتا په ترځ کې د سردار محمد داؤد خان تر مشر لاندې نسکور او پر ځای جمهوري نظام اعلان شو.

سردار محمد داود خان چې په خپله خوښه د صدارت مقام پرېښود، غوښتل یې چې خپلې شخصي او ملي موخې په خپلواکه توګه پر مخ یوسي هیله یې درلوده، چې په سیاست کې بیا برخه واخلي او د هېواد په سیاسي او اداري برخلیک کې اغېزمنه ونډه ولري.

د ډاکټر محمد یوسف د صدارت په دوره کې د ۱۳۴۳ لمریز کال د اساسي قانون انفاذ د مشروطه شاهي نظام اساسات رامنځ ته کړل، نو دغې موخې محمد ظاهر شاه ته دا انګېرنه ورکړه، چې محمد داود باید د صدارت له مقامه لرې او سیاسي ډګر ته یې بیا راتګ د تل لپاره ناشونی شي. د همدې اساسي قانون په یوې مادې کې لیکل شوي و، چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې غړیتوب نه شي اخیستی. پورتنۍ محدودیت چې نیغ په نیغه محمد داود خان ته متوجه و، وروسته یې د هغه د ټولو سیاسي هلو ځلو لارې بندې کړې.

له بل لوري وروستني حکومتونه چې یو په بل پسې ناکامېدل، د هېواد د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په برخه کې یې د خلکو باور له لاسه ورکاوه. له دې امله د شاهي نظام له اداري څخه د خلکو ناهیلي

او کرکه ورځ په ورځ ډېرېدله.

محمد داود خان دا پرېکړه کړې وه په هر ډول چې امکان ولري د هیواد په سیاسي جوړښت کې بدلون راوړي، تر څو له یوې خوا د بحران خطر له منځه یوسي او له بل پلوه د خلکو غوښتنې د افغانستان د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په اړوند پوره کړي. له دې امله محمد داود خان یو ځل بیا په سیاسي فعالیت لاس پورې او له شخصیتونو، سیاسي ګوندونو او د هېواد د مختلفو ډلو سره یې اړیکې ټینګې کړې.

محمد داود خپل پلان داسې جوړ کړ چې د خپلو پلویانو د جلب و جذب دایره پراخه کړي او د سیاسي قدرت د لاس ته راوړنې اصلي کیلي، چې پوځ و،ملاترېې تر لاسه کړي. نو په دې وخت کې چې سلطنتي نظام خپل محبوبیت په ټولنه کې تر یو حده پورې له لاسه ورکړي و خلك دې ته حاضر وو، چې د ټولنې په سیاسي جوړښت کې یو ژور بدلون ومنې او هغوی ورته هرکلی ووایې. محمد داود او ملګرو یې وکړای شول، چې له همدې حالت څخه په ګټې اخستنې سره د خپل نفوذ حلقه په پوځ کې جوړه او د پوځي کودتا لپاره زمینه برابره کړي.

په دې وخت کې محمد ظاهر شاه د سترګې د علاج لپاره اروپا ته تللی و. دکودتا مقدمات له مخکې جوړ شوي و. نو په دې توګه د **۱۳۵۲ لمریز** کال د چنګاښ په **۲۶**مه د محمد داود په مشرۍ او د پوځ د افسرانو په مرسته د شاهي نظام په رنګولو لومړنی جمهوریت بریالیتوب ته ورسېد او د هېواد د تاریخ نوی څپرکی پرانیستل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنی ډله دې له سلطنته څخه په جمهوریت د بدلېدلو پر لاملونو او دویمه ډله دې د شاهي او جمهوري نظام تر منځ د توپیر په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د **۱۳۵۲** کال د چنګاښ پر **۲۶**مه کومه پېښه رامنځ ته شوه؟

۲ـ هغه کوم لاملونه وو، چې سردار محمد داود یې دې ته اړ کړ، چې کودتاه وکړي؟

۳ـ سردار محمد داود خان د کودتا پلان څنګه طرح کړ؟

دټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د محمد داود خان د کودتا په اړه چې په **۱۳۵۲** لمریز کال کې رامنځ ته شوه، د پوهانو او منابعو په مرسته یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳۵۲ لمریز کال د چنګاښ د ۲۶مې کودتاه

په تیر لوست کې د کودتاه دلاملونو سره آشنا شوئ، په دې لوست کې به د کودتا د سرته رسیدونکو، د نوی دولت دسیاست او د کودتا پایلو سره پیژندګلوي تر لاسه کړئ.

سردار محمد داؤد خان چې کله د صدارت له مقام څخه استعفاء وکړه، او لس کاله یې په ګوښه والي کې تیر کړل، د خپل صدارت په موده کې یې د هیواد د پرمختګ لپاره ډیرې هڅې کړې وې. د خپلې لس کلنې ګوښه والي په موده کې یې هم علاقه درلوده چې هیواد د پرمختللو هیوادونو په کتار کې ودروي.

همدا وه چې د ۱۹۷۳ز کال د جولای په ۱۷مه چې د ۱۳۵۲ لمریز کال د چنګاښ له ۲۶مې سره برابره وه، کودتا وکړه، چې په دې توګه افغانستان کې شاهي نظام ملغا او جمهوریت اعلان شو.

د چنګاښ د ۲۶مې کودتاه د ۱۹۶۳ز کال د اساسي قانون لسیزې ته د پای ټکی کیښود. که څه هم هغو پنځو حکومتونو د دیموکراسۍ دعوه کوله، خو په حقیقت کې پرې انارشیستي خصلت غالب و.

د داود خان کودتاه دې ګډ وډیو ته خاتمه ورکړه او پر ځای یې سردار محمد داوود خان د یوه ملي رهبر په توګه راڅرګند شو.

د شخصیت له پلوه هغه ډیر پاك، د اخلاقي سجایاو خاوند او پر هیواد مین انسان و.

د کودتاه تر پایلې وروسته یې خپله تاریخي بیانیه (خلکو ته خطاب) په نامه اعلان کړه چې د نوي دولت کړنلاره په کې وه.

داؤد خان افغانستان د ګاونډیو هیوادونو سره د دوستۍ لیوا ل، د غیر منسلك هېوادونو غړې وباله او د ملګرو ملتونو ټولنې له منشور څخه یې خپل ملاتړ اعلان کړ، یوازې د پښتونستان مسئله یې له پاکستان سره د اختلاف د ټکي په توګه یاده کړه او د سولې له لارې یې د هغې د حل غوښتنه وکړه.

د نوي دولت د کړنلارې څخه د هیواد خلکو په ولایتونو او مرکز کې تود هر کلی وکړ. محمدظاهر شاه چې د ایټالیا د ناپل په ښار کې په استراحت بوخت و، په کابل کې د خپلې پاچاهی د له منځه تللو څخه خبر شو. سمدستي روم ته لاړ او خپله استعفا یې د افغانستان د سفارت له لارې د افغانستان د جمهوریت د مؤسس په نامه کابل ته را ولیږله. د استعفا نامې په رسیدلو سره چې د شاهي کورنۍ غړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندیان وو له بنده آزاد او ایټالیې ته ولاړل.

یوه ورځ وروسته د نوي نظام د مرکزي کمیټې لومړۍ جلسه جوړه شوه. مرکزي کمیټې محمد داود خان د دولت د جمهور رئیس، صدراعظم د بهرنیو چارو او د دفاع د وزیر په توګه وټاکه او نوموړي نوې کابینه معرفي کړه. د محمدداود خان د فرمان په اساس د ۱۳۴۳ لمریز کال اساسي قانون لغو شو او د نوي اساسي قانون د تصویب لپاره لویه جرګه چې ۳٤۹ کسه غړي یې درلودل د عزیزالله واصفي په مشرۍ راوغوښتل شوه او د ۱۹۷۷ز کال د مارچ په ۱٤مه نوی اساسي قانون تدوین او د محمد داود خان له خوا توشیح او نافذ شو.

په ټولنیزه او اقتصادي برخه کې هم یولړ اقدامات وشول، چې پر بنسټ یې د ځمکو اصلاحاتو ته پاملرنه وشوه، د ځمکې د اراضی قانون ((مترقي مالیات)) تصویب شو او له هغې سره سم د مالکانو اضافي ځمکې هغه بزګرانو ته چې لږ یا هیڅ ځمکه یې نه درلوده ورکړل شوه. د دولت له خوا د جزا او مدني قانون تصویب شو. ملي سرود منځ ته راغی، د بیرغ په نښان کې هم بدلونونه راغلل.

د افغانستان د جمهوري دولت له ډیرو مهمو کارونو څخه یو هم د اووه کلن اقتصادي پلان جوړول و. دا پلان په ۱۹۷۶ز کې پیل او په ۱۹۸۳ز کې باید پای ته رسیدلي وای.

د جمهوریت په موده کې په ټول هیواد کې د سړکونو د ښارنې او ترمیم کار پیل شو. د اوسپنې پټلۍ له هراته د کندهار تر سپین بولدک، د لوګر د عینکو د مسو د کان او د حاجي ګګ د سروې کار تر لاسه لاندې ونیول شو.

د محمد داود خان پلانونه او پروګرامونه ډیر زیات پراخ بنسټه وو، چې ټول یې عملي نه شول، او د ۱۳۵۷ لمریز کال د غویي پر اوومه د یوې پوځي کودتاه په وسیله د محمد داود خان جمهوري نظام ړنګ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د محمد داود خان د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د هغه د اقتصادي پلانونو په برخه کې په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. محمد داود خان په کوم کال کې کودتاه وکړه؟

۲. کومو خلکو د محمد داود خان په کودتاه کې زیاته ونډه درلوده؟

۳. د ۱۳۴۳ لمریز کال اساسي قانون په برخه کې کوم اقدامات وشول؟ په لنډه توګه یې ووائي.

٤. په اوه کلن اقتصادي پلان کې کوم کارونه تر سره شول؟

دټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د جمهوریت د دورې د څرنګوالي په اړه مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څېرکي ارزونه

د نړۍ د شلمې پيړۍ ټولنيز، سياسي او اقتصادي حالت د رنسانس د دورې د ۱۵ مې پيړۍ د دويمې نيمايي څخه تر ۱۸مې زيږديز پيړۍ پورې د مستقيمو اندونو او نظريو، د فرانسې د لوی انقلاب د بنسټيزو اغيزو او د ۱۹مې پيړۍ د يوشمير فيلسوفانو د افکارو او نظريو محصول ګڼل کيږي. د دغو ټولو سيستمونو او سياسي مکتبونو لوړوالی په دې تاريخي مرحله کې داسې انګازې رامنځ ته کړې چې بشريت يې په تيرو دورونو کې ډيره لږه بيلګه ليدلې وه. او دا څکه چې د اقتصادي ګټو او د مخالفو لوريو اختلاف د خپلو تضادونو تر ټولو لوړې کچې ته ورسيد او په نړۍ کې ډيرو لويو ورانونکو پېښو ته لاره هواره کړه.

په همدغې دورې کې د دوو نړيوالو جګړو په لړ کې نړۍ په دوو دښمنو قطبونو (ختيځ او لويديځ) وويشل شوه. د امريکا متحده ايالاتو په نړيواله برخه کې د بريتانيا ځای ونيو. چين د خپل مستقل سياسي خط په لرلو سره د نړۍ د دريم ځواک په توګه څرګند شو. اتومي، بيولوژيکي او کيمياوي وسلې د نړيوالې سيالۍ د پرمخ وړلو وسيله شوه، اقتصادي سيالۍ خپل وروستی پوړ ته ورسيدې او سړې جګړې چټک دوام پيدا کړ.

که څه هم د شلمې پيړۍ نړۍ ډيره متشنجه او بې ثباته وه، خو پرله پسې سياليو د انسان د ژوندانه په څرنګوالي کې ستر نقش ولوباوه او د پرمختلنې سبب شو. خو دغو پرمختګونو ټولنيزه جنبه نه درلوده او د بشريت لويه برخه په ځانګړې توګه د افريقا او آسيا په لويو وچو کې له دې اسانتياو بې برخې پاتې شول. په دغو ټولنو کې يو هم افغانستان و، چې تر ټولو وروسته او د نوي تمدن له امکاناتو او وسايلو څخه بې برخې پاتې شو.

د افغانستان د وروسته پاتې والي لوی لامل دا و چې په شلمه پيړۍ کې دا هيواد د سيمې د هيوادو د ستراتيژيو د تقاطع ټکی شو او د نړيوالو سياليو په پايله کې يې ډير زيان وليد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکي

د افغانستان ګاونډي هېوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېيم څپرکي موخې

۱- د پاکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۲- د ايران د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۳- د چين د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٤- د تاجکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٥- د ازبکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٦- د ترکمنستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه د ګټې پورته کولو مهارت.

د پاکستان اسلامي جمهوریت

د نهم ټولګی په تاریخ کې تاسې د پاکستان د موقعیت، نفوس او کلتوري ارزښتونو په اړه بلد شوئ. په دې درس کې تاسې ته د هند د نیمې وچې د خپلواکی، له هند څخه د پاکستان او له پاکستان څخه د بنګله دېش د بېلتون په هکله معلومات وراندې کېږي.

د پاکستان تاریخ د هغه د جوړښت څخه وړاندې قسماً د افغانستان اویا د هند د شبې قارې په تاریخ مطالعه کیدای شي. اسلام د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې د هند نیمې وچې ته ورسېد. پوځیان او مسلمان مهاجرین چې له لوېدیځ څخه راغلي وو، د سند د سیند او پنجاب په سیمه کې چې د پاکستان د ځمکې لویه برخه جوړوي، میشت شول. څو پېړۍ مخکې د هند په نیمه لویه وچه کې مسلمانان د دوه لویو ټولنو په توګه د هند په ختیځ او لوېدیځ څنډو کې رامنځ ته شول د هند د بومي خلقو لیوالتیا د اسلام د مقدس دین سره د مسلمانانو په شمیر کې زیاتوالی راوست.

د بریتانیا د واکمنی پر وخت د هند د نیمې وچې په ډېرو برخو کې د مسلمانانو شمېر زیات وو، سره له دې هم هندوانو په هغو ځایونو کې چې د مسلمانانو شمېر په کې ډېر هم و، په دولتي چارو کې پر هغوی غلبه درلوده. ځکه نو مسلمانانو ددې لپاره چې ښه ژوند ولري، او داسې هیواد چې دوبې خپل وګڼي، په هغه کې خپل مشران ټاکلي و شي او خپل اسلامي کلتور ته وده ورکړي مینه درلوده.

د هند د نیمې لویې وچې او پاکستان له مهمو تاریخي پېښنو څخه یوه هم د مسلمانانو راتګ و، له آشوکا وروسته سیاسي یووالی تر ډېره وخته پاتې نه شو. او په منځنیو پېړیو کې د کوچنیو پاچاهانو په لاس سره وېشلي و.

کله چې د بوډا دین مخ پر زوال شو، د هند سیال پاچاهان یو له بل سره په جګړې اخته شول. او دې کار مسلمانانو ته چې د اسلام د بیرغ وړونکي وو، مناسب فرصت په لاس ورکړ.
د هند نیمه لویه وچه د مغلو پر وخت د مسلمانانو تر واکمنۍ لاندې متحده شوه، خو ډېرو هندو شاهانو د مسلمانانو د واکمنۍ پر وړاندې مخالفت وکړ او د هغوی پر وړاندې یې مبارزه پیل کړه. د غزنویانو، غوریانو اسلامي سلسلو د هند پر نیمې لویې وچې واکمنۍ وکړه او د سختو مخالفتونو سره سره دغه نوې اسلامي ټولنې د هندوانو د پخوانۍ ټولنې ترخنګ کرار کرار ساه اخیسته. د نوموړې ټولنې پادشاهانو به خپل پوځیان هڅول چې له هندو ښځو سره ودونه وکړي. د هندوانو د ټیټې پوړۍ ډېر کسان د اسلام د جاذبې او نیاو له امله مسلمانان شول.

محمد علی جناح

په ۱۸۸۵م کال کې هندوانو ددې لپاره چې د یوه بومي پارلمان د جوړولو بنسټ کېږدي، د هند ملي کنګره یې جوړه کړه. یو شمېر مسلمانان له کنګرې سره یو ځای شول، خو لږ وروسته څرګنده شوه، چې مسلمانان په کې لږ دي او ښایي ګټې یې په پام کې ونه نیول شي. په ۱۹۰۶ زیږدیز کال کې مسلمانان له کنګرې څخه جلا شول او خلکو ته یې ددې بلنه ورکړه چې په جلا ټولټاکنو کې مسلمانان خپل استازي وټاکي. په همدې ترخ کې یې د هند د ټولو مسلمانانو انجمن (مسلم لیګ) د هندوانو د کنګرې د رقیب په توګه تاسیس کړ. د ۱۹۴۵ز کال تر ټولټاکنو وروسته د مسلمانانو د یوه ملي دولت غوښتنه لاپیاوړې شوه، که څېرته تجزیه منځ ته راغلې نه وای، جګړه پیلېده، خو په پایله کې دا دواړه پېښې شول.
په ۱۹۳۸ز کال کې جناح د مسلم لیک د پیاوړتیا لپاره د (دوو ملتونو) نظریه وړاندې کړه او د یوه جلا اسلامي هېواد د جوړولو غوښتنه یې وکړه، چې په ۱۹۴۰ز کا ل کې مسلم لیک د یوه پرېکړه لیک په ترځ کې د پاکستان د جوړولو غوښتونکی شو.
په ۱۹۴٦م کې کنګرې او هم مسلم لیګ د بریتانیې د فدرالي حکومت د جوړولو طرح رد کړه او کنګره هم د ۱۹۴۷ ز کال پورې د تجزیې منلو ته تیاره شوې وه او یوازې د سرحدونو ټاکل پاتې وو. د ۱۹۴۷ز کال د آګست په ۱٤ مه پاکستان جوړ شو. تر ټولو لوی د اسلامي او ملي وحدت آزموینه هغه وخت را ورسېده، چې کله بریتانیا دا ومنله، چې د هند نیمه لویه وچه دې د هند او پاکستان په هېوادونو تجزیه کړي، یوازې هغو سیمو ته چې ډېر مسلمانان په کې اوسېدل دا اجازه ورکړل شوه چې له پاکستان سره دې یو ځای شي، خو بیا هم د کشمیر د ډېره میشتې مسلمانې سیمې پر سر خبرې او لانجې روانې وې.
د هند د نیمې لوې وچې تر تجزیې وروسته هندوان هند ته وتښتېدل او مسلمانانو هندي سیمې پرېښودې ، په لکونو انسانان په فرقه ییزو نښتو کې ووژل شول. لږ وخت وروسته دواړه ملتونه د کشمیر پر سر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگړه اخته شول، هند کشمیر په دې بانه چې حاکم یې هندو دی، نیولی و، خو د مسلمانانو په دې دلیل، چې ډېری اوسېدونکې یې مسلمانان دي، باید کشمیر د پاکستان یوه برخه وي. د پاکستان اصلي ستونزه د ملي هویت جوړونه د سیاسي پولو ټاکل د واقعیت پربنسټ او باثباته او د منلو وړ رژیم د خلکو لپاره د توکمي، ژبني، عقیدتي او مذهبي توپیر په لرو سره ؤ.

خان عبدالغفار افغانستان ته په سفر کې

د یوه مستقل هېواد په توګه د پاکستان په منځ ته راتګ کې ځینو رهبرانو لکه فیلسوف او شاعر اقبال لاهوري، حقوقپوه محمد علي جناح ستر رول لوبولي دي. خان عبدالغفار خان د پښتونخوا د سترو او ملی څېرو څخه دي چې د انګلیس د استعمار او استبداد په وړاندې پاځون وکړ او د خپل ژوند ډیري شیبې یې په دې لاړ کې تیرې کړي دي.

کله چې مهتماګاندي په ۱۹۳۸ز کال کې د پښتونخوا څخه لیدنه کوله، نو له نږدې څخه یې پاچاخان، د هغه مبارزې، او د خلکو اخلاص ولید نو هغه ته یې داسي وویل: »زما دعا داده، چې پښتانه نه یوازې دا چې هندوستان خپلواک کړي، بلکې د همدې خپلواکۍ په برکت ټولې نړۍ ته د نه تاوتریخوالي اصول وروپیژني«.

د پاکستان تر خپلواکۍ وروسته د اسلام د رول پر سر یو شمیر قانوني مصالحې وشي. د ۱۹۵٦ز کال اساسي قانون پاکستان یو اسلامي هېواد اعلان کړ او هم یې پارلماني قوانین د اسلامي تحقیقاتو د انستیتوت (Islamic Research Institute) د بیاکتنې تابع کړل. په ۱۹۵۸ز کال کې دا قانون منسوخ شو او د پاکستان جمهوري د اعلان سره هڅه وشوه، د اسلامي رهبري څواکمنتیا محاره کړي د هڅو په پایله کې په ۱۹٦۳ز کال کې بیا د ۱۹۵٦ ز کال اسلامي شرایط څه نا څه اعاده شول.

د بنګله دېش جلاوالی:

پاکستان ددې فکر پر بنسټ جوړ شو، چې د هند مسلمانان داسې یو ملت جوړ کړي، چې د هیواد په لرلو سره ځانګړې سیمې او قلمرو ولري. پاکستان د سند، بلوچیستان پنجاب او د پښتونخوا له ایالاتونو څخه ملت نه جوړاوه او د دوی ترمنځ ژور قومي او ژبني توپیرونه موجود وو. د پاکستان بنسټ ایښودونکو ددې نوي هېواد لپاره د لویدیځ او ختیځ پاکستان د وحدت لپاره د اسلام دین اصلي عامل ګاڼه. ژبنیو توپیرونو، ټولنیزو ځانګړتیاو، فرهنګي میراث او اقتصادي شرایطو مسئلې رامنځ ته کړې. ددغه هېواد دوو لویو ډلو تر اتلس کلونو پورې هڅه وکړه، چې یو ځای ژوند سره وکړي او ګټور اتحاد رامنځ ته کړي. خو همدې موخې ته ونه رسېدل.

د لویدیځ او ختیځ پاکستان فرقه ییزه اختلافات او سیالی د دولت د کمزورولو اصلي سرچینه وه، چې د ژبنیو اختلاف ، په ځانګړې توګه په لویدیځ کې او په ختیځ کې لږه صنعتي پرمختیا هغه څه وو، چې د اختلافاتو لړۍ یې راخپرې کړې. په ختیځ پاکستان کې یو بل سیاسي سیال را پیدا شو. د ۱۹٦۸ز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دوبي کې مجیب الرحمن د عوامي لیګ (خلک ګوند) مشر د ۳۵ بنګالیانو په ګډون له پاکستان څخه د جلاوالي مسؤول وګڼل شو. دغه اختلاف دې ته ورسېد چې په ۱۹۷۱ ز کال کې د ختیځ او لوېدیځ پاکستان ترمنځ کورنۍ جګړه پیل شوه.

تر یوه خونړۍ جګړې وروسته، ختیځې برخې له مرکزي دولت سره خپلې اړیکې پرې کړې او د بنګله دېش په نامه یو جلا هېواد رامنځ ته شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دربو بېلابېلو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د هند په نیمه وچه کې د رهبرانو او ملي شخصیتونو د نقش او د پاکستان د خپلواکۍ په هکله او دویمه ډله دې د پاکستان پر تېر تاریخ او دریمه ډله دې له پاکستان څخه د بنګله دېش د جلاوالي په هکله یو له بله څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

١- مسلمانان کوم وخت د هند په نیمه وچه کې استوګن شول؟
٢- د مسلم لیګ ګوند په کوم کال کې جوړ شو؟
٣- پاکستان په کوم کال کې منځ ته راغی؟
٤- بنګله دیش ولې له پاکستان څخه جلا شو؟
٥- بنګه دیش په کوم کال کې د خپلواکۍ اعلام وکړ؟

دټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د مشرانو، فرهنګي شخصیتونو او منابعو په مرسته د نه تاوتریخوالي د نهضت په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایران اسلامي جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د ایران د موقعیت، ژبې او نفوس په اړه معلومات حاصل کړي وو، په دې لوست کې به د پهلوي دورې د قدرت، مهمو پېښو او د اسلامي انقلاب د لاملونو په هکله معلومات وړاندې شي.

اقتصادی، سیاسي، فرهنګي او ټولنیز حالات د قاجاري دورې په پایله کې مخ په ورانۍ وو چې د یو لړ تحولاتو او بدلونونو لپاره په ایران کې لاره پرانیستله په ایران کې د وروستیو کلونو پېښې له دوو خواوو، کورني او بهرني حالاتو څخه متاثره وې. په بهرنۍ برخه کې باید وویل شي چې استعماري هېوادونو لکه د روس او انګلیس اغېزه او په قاجاریه دوره کې د ایران د اقتصادي توان په کمزورۍ کې مهم رول درلود. له اروپایي هېوادونو سره د ایران اقتصادي اړیکې له صفوي دورې پیل شوې وې او نسبي انډول یې درلود، خو د قاجاریانو د دورې په وروستیو وختونو کې دغه انډول د اروپایي هېوادونو په ګټه او د ایران په زیان تمام شو. د ایران داخلي محصولاتو له بهرنیو تولیداتو سره سیالي نه شوه کولای، نو ځکه داخلي تولیدات مخ په کښته روان شول او ځای یې بهرنیو تولیداتو ونیو. د ایران په مختلفو ښارونو کې د صنایعو او کسبونو خاوندانو په کرار کرار خپلې دندې له لاسه ورکړې، اوزګار شول او هوسایني خپل ځای بېکارۍ، او بېوزلۍ ته پرېښود.

عدالت غوښتونکو استبدادي ضد جنبشونو په ایران کې او ورسره د اسلامی تعلیماتو یو برخې د خپلواکۍ تر لاسه کولو او د عدالت د راستولو لپاره اغېزمن نقش ولوباوه، چې د مطلقې واکمنۍ، استبداد، ظلم او ناروا او د ځان غوښتونکو واکمنانو پر ضد خلک یې مبارزې ته رابلل، چې کولای شو دغه اغېزې په

قاجاریه دوره کې د مشروطیت په نهضت کې ووینو. نړېوالو پېښو او واقعاتو هم پر سیاسي او ټولنیزو بدلونو اغېزي وکړي، د لومړۍ نړېوا لې جګړې څخه یو کال مخکې احمد شاه قاجار چې ځوان شوي و، ناصر الملك یې د سلطنت له مرستیالۍ لیرې کړ او د ملي شورا د مجلس جوړونې لپاره یې د ټاکونو امر صادر کړ، خو یو کال وروسته د لومړۍ نړېوالې جګړې په پیل سره د پردېو د تېرېو د ډېرېدو له امله مجلس وځنډېد. ایران له ناپیيلتوب سره سره، د پردیو له تیري او د جګړې د ناوړه پایلو سره مخامخ شو.

پهلوي دوره:

تر لومړۍ نړېوالې جګړې وروسته په ایران کې سیاسي، اقتصادي او اداري ګډوډۍ، په روسیه کې د سوسیالیستي نظام راتګ او ګاونډیو هېوادونو ته یې د خپراوي شتون، او په ایران کې د حاکمه وضعي څخه د بیلابیلو پاڅونو رامنځ ته کیدل او د ملت سرتاسری ناخوښي، د هېواد په شاو خوا کې، د سوداګریز لارو بندیزونه او له احمد شاه قاجار څخه د ملي او هېواد پالو محافلو ناهیلي او نا خوښي هغه څه وو، چې د کب د میاشتې د دریمې نېټې د کودتاه لپاره یې لاره برابره کړه، د کودتا مشر رضا خان وو.

رضاشاه

نوموړي د تهران له نیولو وروسته هغه د سید ضیاالدین طباطباني په مشرۍ مستقله کابینه جوړه کړه او لږ وروسته رضاخان د دفاع وزیر شو. ضیاالدین له ایران څخه تبعید شو او وروسته د قوام السلطنه په کابینه کې د دفاع د وزارت چارې او د ایران د پوځي قواوو مشري هم د رضاخان په لاس کې پاتې شوه. په داسي وضعیت کې په سیاسي مجلسونو، غونډو او مطبوعاتو کې د احمدشاه قاجار پرضد د مخالفت خبرې پیل شوې.

د رضاشاه د قدرت وړ خدمتونه، پوځي ځواکمنتیا، ښه سیاست او قاطع تدبیر ددې لامل شو چې قاجاري سلطنت راو پرزوي. رضاخان د شاه په غیاب کې چې په اروپا کې اوسېده، خپله ځواکمني ورځ په ورځ ټینګوله او همدارنګه یې دا هڅه کوله چې په پراخو تبلیغاتو سره دا وښیي چې احمد شاه د هېواد د برخلیك په اړه کومه پروا نه لري.

په پایله کې د ملي شورا مجلس د ۱۳۰٤ لمریز کال د عقرب په میاشت کې د قاجاري سلطنت رنګیدل او موقت حکومت یې د پوځ د مشر رضا شاه تر مشرۍ لاندې اعلان کړ. د ملي شورا د غوښتنې سره سم د هماغه کا ل د لیندۍ په میاشت کې د مؤسیسان مجلس جوړ کړ او نوموړي مجلس سلطنت رضاشاه پهلوي ته تفویض کړ او د قانون هغه مواد چې سلطنت یې د قاجاریه کورنی مختص ګاڼه لغو او پرنوی موادو کې سلطنت د پهلوي کورنی ته ځانګړي کړ.

دویمه نړېواله جګړه چې له ۱۹۳۹ – ۱۹٤٥ز کال پورې یې دوام وکړ، د ۱۳۲۰لمریز کال د سمبلې میاشتې په ۲۵ مه د شوروي اتحاد او انګلسي قواو له څو لوریو په ایران یرغل وکړ.

رضا خان په همدې میاشت کې سلطنت پرېښود او د هېواد چارې یې خپل مشر زوی او دسلطنت ولیعهد ته وسپارلې او پخپله جنوبي افریقې ته لاړ. نوموړی له هېواد څخه بهر له دوه کاله او لس میاشتو او نهه ورځو وروسته د زړه د درېدو له امله وفات شو.

رضا خان د خپل سلطنت د واکمنۍ پر وخت لاندې مهمې چارې سرته ورسولې:

د منظم پوځ جوړول، د محاکمو د جوړښت نوي کول، د مدني او جزایي قوانینو د مجموعي تدوین، د وګړو د شمیرنې د اداري جوړول، د پېژندنې کارتونه یا تذکرې، د املاکو د اداري رامنځ ته کول ، د سرتاسري ریل ګاډي پټلۍ جوړول، د ملي بانک جوړول، د روپو چاپول، د ګمرکي تعرفو وضع کول، د ښارونو جوړول، د فرهنګ پراخول، د شرکتونو رامنځ ته کول، د پوهنتون جوړول، د ټولنیزو اصلاحاتو رامنځ ته کول، او ولایتونو ته د هغو تعمیمول.

محمد رضا شاه پهلوي:

محمد رضا شاه پهلوي د رضا شاه پهلوي زوی او د پهلوي کورنۍ دویم پاچا و. هغه د ۱۲۹۸لمریز کال د عقرب په میاشت کې په تهران کې زېږېدلی، لومړنۍ زده کړې یې په پوځي ښوونځي کې او لوړې زده کړې په سویس کې بشپړې کړې. د ۱۳۲۰لمریز کا ل د وږي (سنبلې) په میاشت کې په ایران باندې د پخوانۍ شوروي اتحاد او انګلیسانو د حملې له امله رضا شاه سلطنت پرېښود او محمد رضا شاه چې د سلطنت ولیعهد و، د سلطنت واک یې تر لاسه کړ. د وږی په ۲۵ مه یې د شورا په مجلس کې د وفادارۍ لوړه وکړه. په دې توګه په داسې تورو ورځو کې چې له یوې خوا نړېوالې جګړې نړۍ نیولې وه او له بله لورې د ایران هېواد د روس او انګلیس تر اشغال لاندې و، سلطنت ته ورسېد. د محمد رضا شاه د سلطنت د لومړنیو کلونو ورځې ډېرې بدې وې، ځکه چې د هېواد خپلواکي له ګواښ سره مخامخ وه او هم یې د ځینو برخو د تجزیې لپاره

محمد رضا شاه پهلوی

دسیسې جوړېدلې، د تهران د کنفرانس د اعلامیې په خپرولو سره چې د انګلیس، روس او امریکا مشرانو په کې ګډون درلود، تر یو حده دا پلان له منځه لاړ، چې له امله یې تر دویمې نړېوالې جګړې وروسته اشغالي قواو ایران پرېښود. د محمد رضاشاه د سلطنت له مهمو کارونو څخه یو هم د ایران د نفتو ملي کول دي، چې د ډاکټر محمد مصدق په مشرۍ تر سره شو.

د محمد رضا شاه د حکمرانۍ د دورې له مهمو کارونو څخه دا دي چې ایران یې د ملګرو ملتونو د ټولنې سره یو ځای کړ، د تهران د تاریخي کنفرانس جوړول چې له امله یې د ایران ځمکنۍ بشپړتیا او خپلواکي تر لاسه شوه، د بغداد په نظامي تړون (سنتو) کې د ایران داخلېدل، د لومړي ځل لپاره د تلویزیون د دستګاه رامنځ ته کول، د مرکزي بانک جوړول ، د نالوستي پر وړاندې مبارزه، د سنا او شورا په مجلسونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د انتخاب حق، د لویو سړکونو جوړول، د سیاسي ګوندونو رامنځ ته کول، د موټر جوړولو کارخانې، دارو ګاړو نوې پټلی، د ایران او روس تر منځ د ګاز د نل لیکې غزول، د نړۍ له هېوادونو سره د سیاسي اړیکو ټینګول، د نفتي فابریکو جوړول، له عراق سره د اوبو د سرحدونو ټاکل، د فرانسې او آلمان په مرسته د هستوي انرژۍ د مرکز جوړول هغه څه دي چې یادولی یې شو.

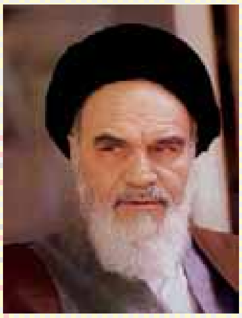
آیت الله سید روح الله خمینی

محمد رضا شاه د ۱۳۵۷ لمریز کال د مرغومي په میاشت کې د ایران د اسلامي انقلاب او پاڅون له امله د خپلې کورنۍ له ټولو غړو سره مصر ته ولاړ او تر ۱۸ میاشتو سرګردانۍ وروسته په ۱۳۵۹ کال کې د سرطان د ناروغۍ له امله په مصر کې مړ او هورې خاورو ته وسپارل شو.

د ایران اوضاع له ۱۳۵٦ لمریز کاله را وروسته له ډېرو چټکو بدلونونو سره مخ شوه او هغه نهضت چې امام خمیني له ۱۳٤۱ لمریز کال څخه پیل کړی و، پراخې کچې ته ورسېد او په انقلاب واوښت، چې په پایله کې د ۱۳۵۷ لمریز کا ل د سلواغې د میاشتې په ۲۲ مه نېټه بریالیتوب ته ورسېد. مصر ته د شاه له تښتې وروسته هغه نظام چې ۳۷ کاله پر هېواد حاکم و، له منځه ولاړ.

په پای کې د سلواغې د میاشتې په دولسمه امام خمیني ایران ته راوګرځېد او خلکو یې تود هرکلی وکړ. نوی دولت په ۱۳۵۷/۱۱/۱۵ نېټه د امام خمیني په حکم د مهندس بازرګان په صدارت رسمیت پیدا کړ، بازرګان ته دنده ورکړل شوه چې سربېره د هېواد پر اداره کولو ددې لپاره چې سیاسي نظام په اسلامي جمهوریت بدل شي، ټول پوښتنې وکړي او په دې توګه د ایران د تاریخ نوی څپرکی پیل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیتونه:

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د قاجاري حکومت د سقوط د لاملونو او دویمه ډله دې د پهلوي کورنۍ په برخه کې یو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د محمدشاه قاجار د سلطنت د ړنګېدو لاملونه په ګوته کړئ.
۲- د تهران کنفرانس په کوم کال او چیرې جوړ شو؟
۳- د رضاشاه د سلطنت مهمې پېښې په ګوته کړئ.
٤- د ایران اسلامي انقلاب په کوم کال او د چا تر مشرۍ لاندې بریالی شو؟

دټولګي څخه د باندې فعالیتونه:

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته د دویمې نړیوالې جګړې د لاملونو او پر ایران باندې د هغه د اغېزو په اړه معلومات تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین د خلکو جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د چین دنفوس او ملي لرهکیو په برخه کې آشنایي تر لاسه کړې وه، په دې لوست کې د چین د تاریخي سوابقو او همدارنګه د ۱۹۴۹ زېږدیز کال د پېښو په هکله معلومات وړاندې شي.

له دې کبله چې چین د درېو لویو وچو اروپا ، آسیا او افریقا د تقاطع په محل کې موقعیت لري، نو په سیمه کې نړیوال او د لویو قدرتونو په منځ کې له استراتېژیک اهمیت څخه برخمند دی. چین په شمالي نیمه کره، د آسیا په ختیځه برخه او د آرام سمندر په لوېدیځ ساحل کې پروت دی، چې د ۹,۶ میلیونه کیلومتره مربع مساحت په لرلو د نړۍ درېیم لوی هېواد دی.

د چین د خلکو د جمهوریت پلازمېنه د پیکن(بی جینګ) ښار دی، چې له ډېرو پخوانیو مرکزونو څخه ګڼل کېږي او تاریخي سابقه یې ۳۰۰۰ کاله مخکې ته رسېږي. یاد شوی ښار ۱۰۰۰ کاله مخکې جوړ شوی او وروسته تر ټولو پخوا قوبلای خان (بېجېنګ) خپل دایمي پایتخت وټاکه او تر اوسه پرته له ۱۹۲۸-۱۹۴۹ ز کلونو ګومین تانګ چې پایتخت یې نن جینګ ته انتقا ل کړ، بېجېنګ د چین پلازمېنه ده.

د چین ډېرى اوسېدونکي د خان (هان) له نژاده څخه دي، چې د مختلفو پېړیو را په دېخوا په همدې ځای کې د ۲۰۶ ق- ز – ۲۲۰ ز کلونو تر منځ اوسیدلي دي، چې د امپراتور هان له نوم څخه اقتباس شوي دي. د بني امیه د حکومت پر وخت د منځني ختیځ او له سند څخه د مدیترانې تر سهیل او د افریقې تر شماله پورې سیمې د اسلام تر واحد بیرغ لاندې راغلې، خو څرنګه چې هغه وخت د اسلامي نړۍ په ځینو ځایونو کې کورنۍ جګړې رامنځ ته شوې، نو له چین سره د اړیکو د پراختیا په برخه کې پر مختګ ونشو.

د عباسي اميرانو پر وخت، په ځانګړې توګه هغه وخت چې د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته يو وړل شو، د اتمې زيږديزې پېړۍ په نيمايي کې، د تزيني شيانو د غوښتني له کبله ددې اړتيا پيدا شوه چې د سيمې د هېوادونو په سوداګرۍ کې په ځانګړې توګه له چين سره د مرکزي آسيا د هېوادونو د څمکې له لارې نوی والی راشي. خو د فارس خليج، د عربستان له جنوب ، د افريقا له ختيځ، هند، د آسيا له جنوب ختيځ تر چين پورې د اوبو له لارې راکړه ورکړه د ډېر اهميت څخه برخمنه ؤه. په دې دوره کې يو قوي مرکزي دولت پراسلامي نړۍ حکومت کاوه او له چين سره د پراخو سوداګريزو اړيکو مدافع و. په چين کې هم د تانګ سلسله د سوداګريزې لارې د امنيت ضمانت کړی و.

له شپاړلسمې زيږديز پېړۍ څخه وروسته پرتګاليانو او هالنډيانو کله چې هرمز په ايران، ګوا په هند او د چين په جنوب کې د ماکائو پر بحري او سوداګريزو لارو تسلط وموند، نو د چين اړيکي د ختيځ آسيا له نورو هېوادونو سره سمې کمزورې شوې.

سون يات سن

د ديارلسمې ميلادي پېړۍ په لومړيو کې د مغلو د يرغل له امله تر چينه پورې د سيمې هېوادونه او هم د منځني ختيځ سيمې په ورته برخليک اخته شوې. په ۶۲۷ هـ يا ۱۲۳۰ زيږديز کې اوکتای قا آن له خپلو دوو ورونو جغتای او تولي او له خپلو زامنو سره د هوانګ هو د جلګې پر لوري حرکت وکړ او تر ۶۳۱ هـ يا ۱۲۳٤ زيږديز کال پورې يې د کای فنګ ښار ونيو.

په معاصرو پيړو کې د منچو دولت خپل سوداګري د انګليس سره محدود او تر څارني لاندي ونيوله او د سوداګرۍ د اړيکو د کره کتنې غوښتونکي شول. انګليسانو هڅه کوله چې د هند له لارې د نړۍ سره خپلې سوداګريزې اړيکي وساتي. د انګليسانو اساسي موخې د چين سره د ترياکو سوداګري وه چې دغو اړيکو ناوړه پايلې درلودې چې د ترياکو د جګړې ۱۸۴۱- ۱۸۶۰زيږديز لامل وګرځيده.

په شلمه ميلادي پېړۍ کې لومړی د امپراتوري حکومتونه او وروسته د چين ملي جمهوريت منځ ته راغی. ډاکتر سون يات سن چې د چين د مدرن پلار په نامه مشهوردی، د ۱۹۱۱ ميلادي کال د انقلاب مشر د چين لومړنی جمهور رئيس هم و، چې ګومين تانګ د ګوند مشري تر ۱۹۲۱زيږديز کاله پورې پر غاړه وه. د بهرنيو قدرتونو پر وړاندې د کمزورۍ او د کورنۍ جګړې له امله چين ددې وخت نه درلود چې د سيمې هېوادونو ته پاملرنه وکړي. ددې سيمې ستراتيژيک اهميت انقلابي کمونيستانو ته چې د مائوتسه تونګ په مشرۍ د (ين آن)په غرنيو مرکزونو کې جنګيدل، ښکاره و. او خپلو فعاليتونو ته يې شدت ورکړ.

چين د ۱۹۴۹ زيږديز کال په انقلاب کې:

د ۱۹۲۸ زيږديز کال په پسرلي کې د مائو په مشرۍ هغه پاتې شونې ماتې خوړونکې شورشيان (فضل خزان) او هغو پوځيانو چې د نانچانګ په شورش کې يې برخه اخيستې وه، ژوندوي پاتې شوي وو، د جوده په قوماندې يو له بله سره يو ځای شول. ددغه ناکام شورش دواړو مشرانو د کمونېست ګوند قواوې له منځه وړلو څخه وژغورلې او دا پرېکړه يې وکړه، چې پاتې قواوې د چين په سره پوځ کې تنظيم کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړنی پایګاه چې کمونېست ګوند د چین د سره پوځ د تېنګښت لپاره جوړه کړه (چنګ کانګ شن) وه. همدارنګه مائو د ۱۹۳۱ میلادي کا ل په وروستیو کې د چین لومړنی شورایي جمهوري د ګیانګسي په سیمه کې اعلام کړ. د دویم نړیوال جنګ په پای کې په عملي توګه دوه چینه شتون درلود. یو هغه قلمرو و، چې د ګومینډان تر نظارت لاندې و او بل هغه آزادي سیمې وې، چې د چین کمونېست ګوند رهبري کولې. ګومینډان سره د امریکې د متحده ایالاتو له خوا د وسلې او مهماتو، د پوځیانو د زده کړې او لیږد یې ختیځو برخو ته، د ارتباطي لارو جوړونه او ساتنه، نظامي او دیپلوماتیک ملاتړ کېده. د چین دېموکراتیک قواوې له پوځي، اقتصادي اړیکو له پلوه د چانګکای شیک رژیم په پرتله وروسته پاتې و، خو د خلکو ملاتړ او ملګرتیا یې لرله.

مائو

د چین کمونېست ګوند د مقاومت لپاره اغېزمنه تیاري نیولې وه. په اقتصادي برخه کې د ۱۹٤٦ز د مې د میاشتې د ٤ مې نېټې په مصوبه کې د چین د کمونېست ګوند مرکزي کمېټې دا پتېیلې وه، چې د لویو ملاکانو ځمکې مصادره کړي. ددې تر څنګ یې د پوځي احضاراتو او جلب لپاره تدابیر نیولي وو. کمونېست ګوند وتوانېد چې د مختلفو مبارزو او نظامي لارې خلک د ګومینډان د حملو پر وړاندې چمتو کړي.

د ۱۹٤۸ز کال په اوړي او منی کې آزادي غوښتونکې پوځ په کلکو او بریالیو عملیاتو لاس پورې کړ. د ګومېندان پوځیان د چین په شمال ختیځ ښارونو کې محاصره، بندیان یا تسلیم شول، د چین ډېره مهمه صنعتي سیمه، چې د فلزاتو د ویلې کېدو کار خانې، د ډبرو د سکرو د استخراج، ماشین جوړونې ، د انرژۍ یا د حمل و نقل پرمختللې شبکې پکې وې کمونېستي قواوو ونیولې.

د ۱۹٤۸ز کال په پای کې کمونېست ګوند پر ټول شمالي او شمال ختیځ چین واکمن شو. همدارنګه په ۱۹٤۹ زیږدیز کال کې بیجینګ پرته له مقاومته سقوط وکړ او د کمونېست ګوند قواوو لاسته ولوېد او د همغه کال د نوامبر او اپریل د میاشتو ترمنځ د چین ښارونه یې له وینې تویونې د کمونېستانو لاسونو ته ولوېدل. چیکا یچېنګ د خپلو پوځیانو له کوچنۍ ډلې سره تایوان ته تښته وکړه. د پیکن تر نیولو او د چانګکای شیک د قواو تر ماتولو وروسته کمونېست ګوند بشپړ بریالتوب ته ورسېد او مائو د ۱۹٤۹ز کال د اکتوبر د میاشتې په لومړۍ ورځ د پکن د سولې په میدان کې د چین د خلکو جمهوریت اعلام کړ.

څرنګه چې د چین بهرنی سیاست له ۱۹٤۹ز کال څخه وروسته د مائو پر عقاید ولاړ و، نو د هغه افکارو او غبرګونونو پر بهرنیو او کورنیو مسائلو بشپړ اغېز درلود، ځکه نو د هغه هېواد بهرني سیاست د ۵۰ مې لسیزې څخه وروسته د چین پر کورني لوړو ژورو او نړېوالو پېښو کې اغېز درلود.

مائو د انقلابي جګړو پر وخت او د قدرت د لاس ته راوړنې مخکې او وروسته هیڅ کله له یوې ثابتې الګو د خپل د سیاستونو د اجراکولو لپاره کار نه اخیسته، بلکې د چین د اقتصادي، سیاسي، پوځي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فني او نړیوالې اوضاع او استراتېژیکي اصولو په پام کې نیولو سره به یې له انعطاف څخه کار اخیسته.
له ۱۹۸۰ز کلونو را په دې خوا د چین سیاستونو د سیمې له هېوادونو او نړۍ سره د پام وړ وده وکړه او له دې امله چین د منطقې په سیاستونو کې د پام وړ ارزښت لري چې په اوس وخت کې په سیمه کې د چین فعاله سیاسي ونډه ډېر د اهمیت وړ ده. پخوا چین په نړیوالو اړیکو او په ځانګړې توګه د مرستو په برخه کې اعتقادي (ایډیالوژیکه) بڼه درلوده او د بېجېنګ له پالیسی سره سم د سوسیالیزم او د استعماري ضد نهضتونو په پراختیا کې چې د نړۍ په مختلفو ځایونو کې تر سره کیدل له ۸۰ لسیزې راپدې خوا د دې په کچه او اندازې کې بدلون راغې.
د چین نوی سیاست او پالیسي اوس د نړیوالو مناسباتو د برابرۍ، متقابلې ګټې، د همکاریو په شکلونو کې د نوښت او د عملي او ښو پایلو پر اساس ولاړه ده. ددې سیاست موخه داده چې چین په نړیواله ټولنه کې اغېزمن او لوی نقش ولري. د پرانیستو دروازو د سیاست په رامنځ ته کولو او له نړۍ سره د سیاسي او اقتصادي مناسباتو په پراخولو سره چین د نړۍ د پرمختللو هېوادنو لکه جاپان، امریکا او لوېدیځې اروپا په کتار کې درېدلی دی. او نن ورځ په نړۍ کې د صنعتي هېوادونو او مطرحه قدرتونو له ډلې څخه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په جلا ډلو ووېشل شي. لومړنی ډله دې د چین د سوابقو، دویمه ډله دې د مائو د شخصیت په برخه کې یو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د چین هیواد چېرې موقعیت لري؟
۲- جمهوري نظام په چین کې څه و خت جوړ، او لومړنی جمهور رئیس یې څوک و؟
۳- د چین د کمونیست ګوند د بریالیتوب لاملونه څه وؤ؟
٤- د دویمې نړیوالې جګړې وروسته په چین کې له اقتصادي، سیاسي او ټولنیز پلوه څه بدلون راغلی؟
٥- له اتیایمې لسیزې وروسته د چین بدلونونه څرنګه ارزوئ؟

دټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د فرهنګي شخصیتونو او منابعو په مرسته په چین کې د ۱۹٤۹ زیږدیز کا ل د انقلاب د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاجکستان

تاجکستان د افغانستان یو گاونډی هیواد دی، په تیرو درسونو کې تاسې د هغوی د ژبې، نفوسو او په تاجکستان کې د مېشتو قومونو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په اوسني لوست کې تاسې ته د نژادي ریښې، تاریخي سابقې او د هغه ځای د کلتوري حالت په هکله معلومات درکول کیږي.

د افغانستان په شمال کې یوه حاصلخېزه سیمه پرته ده، چې ډېر عالمان او پوهان په دې باور دي، چې آریایي نژاد خپلې د ژوندانه لومړنۍ ورځې او شپې د هندوکش د غرونو په لمن کې د جیحون او سیحون د رودونو پر غاړو تېرې کړې دي. د آریائیانو په پخواني کتاب کې د داسې ځمکې یادونه شوې چې آب او هوا یې د ځمکې پرمخ د خلد په نوم یادیده او زموږ نیکونه هورې لوی شوي دي، او په پوره ډاډ سره ویلای شو چې له هغې ځمکې څخه موخه همدا د جیحون او سیحون زړه وړونکې سیمه ده.

د هنري فیلډ د وینا له مخې (تاجکان مشهور خلک دي چې د ختیځ په ټوله سیمو کې خواره واره دي، نه یوازې په ایران او پاکستان کې، بلکې د ماورالنهر په ښارونو او په هغو هېوادونو کې چې د تاتاریانو تر ولکې لاندې دي، اوسېږي او د هغوی د ځینو د ویناوو له مخې د چین تر سرحدونو یا

لږ تر لږه تر تيبت پورې خپاره شوي دي.)

د پام وړ شمېر تاجکان په ازبکستان او قرغزستان کې اوسېږي، تاجکان د آريايانو له پخواني نژاده دي، دوی د ترکانو تر را څرګندېدو دمخه د مرکزي آسيا د ډېر پخواني تمدن ښکارندوی دي.

سکندر د ميلادي څلورمې پېړۍ دمخه د تاجکانو خاوره ونيوله او د هغه ځای د خلکو تر مطيع کولو وروسته يې هورې له يونانيانو او مقدونيانو څخه يو لښکر کوټ جوړ کړ، چې ۳۰ زره کسه يې هلته ميشت شول او د هغه ځای د خلکو سره يو ځای شول.

له ميلاد څخه دوه پېړۍ مخکې سکاهانو د يونانيانو ځای ونيو. له ۳۹-۲۷ د ميلاد څخه مخکې کلونو کې ګوای شانګ (کوشان) ديو چيو نور قبايل ونيول او د کوشانيانو امپراطوري يې جوړه کړه، چې وېې کړای شول چې په مرکزي آسيا ۲۰۰ کاله حکومت وکړي. د کوشانيانو امپراطوري د دريېمې پيړۍ په پای کې کمزوري شوه او يو بل قوم چې روميانو هغوی (افتاليت) يا سپين هونان يا اهياطله بلل، رامنځ ته شول. تاجيکان اکثراً له نژادي پلوه سپين نژاد پورې اړه لري او کله کله کولای شو چې د مغلو ځانګړنې په کې وګورو، علت يې دا دی چې هغوي او ترکانو يو له بله سره وده کړې ده.

امام علی رحمانوف

د ترکي مهاجرينو پر له پسې يرغلو دا سيمه داسې ترکي کړه، چې په ۱۳ مه زېږديزې پېړۍ کې يې مغل يرغلګر په ځان کې مخلوط او هغوی يې تر خپل اغېز لاندې راوستل.

د نولسمې پېړۍ په نيمايي کې چې د وخت په تېرېدو سره د روسيې د ځمکې پراخولو لړۍ جنوب لوري افغانستان خواته پيل شوه، د تاجکانو ستر مرکزونه لکه اورا، توبه او خجند له روسيې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وترل شول. د تاجکستان شمالي برخه د روسانو په قلمرو او سهیلي برخه یې د بخارا د امیر تر فرمان لاندې راغله. په ۱۹۱۸ زیږدیز کال کې د شوروي د حکومت منګولې د مرکزي آسیا په مخکینیو نیول شویو سیمو کې ټینګې شوې، د همدې کال په اوږدو کې د تاجکستان شمالي برخه د خود مختار شوروي ترکستان یوه برخه شوه او په ۱۹۲۱ زیږدیز کې سرې قواوې د بخارا شرقي برخو ته ورغلې او د دوشنبې ښار یې ونیو.

د ۱۹۲٤ز کال د منځنۍ آسیا د جمهوریتونو د پولو ټاکلو په وخت کې د تاجک شورایي جمهوریت د ازبکستان جمهوري یو برخه شوه. په ۱۹۲۹ز کال کې د دوشنبې ښار د ستالین آباد او په ۱۹٦۱ کې بېرته د دوشنې په نامه ونومول شو او هم د ۱۹۲٤ کال د سرحدي ټاکنې په اساس ځینې ښارونه لکه سمرقند، بخارا، سرخان دریا، قشقادریا، د فرغانې سیمې له تاجکستان څخه جلا شوې او د سرحدي ټاکنې له هماغه نېټې څخه په کې تر اوسه کوم بدلون نه دی راغلی.

د شوروي اتحاد تر ړنګیدو وروسته په ۱۹۹۱ز کال، کې تاجکستان خپله سیاسي خپلواکي اعلان کړه او د ملګرو ملتونو د ټولنې او ځینو نورو نړیوالو ادارو غړیتوب یې ترلاسه کړ.

توضیح

دوه لوبې کورنۍ لکه صفاریان او سامانیانو پر تاجکستان حکومت کړی دی او د پیړیو په اوږدو کې دشاعرانو او فضلاو د زړه وړونکي مرکز حیثیت درلود. رودکي سمرقندي، کمال خجندی، رشید سمرقندی، خواجه عبدالمالك عصاری سمرقندی اوسیفی بخاری د دغو شاعرانو او فضلا څخه وو. سمر قند او بخارا لکه بلخ د خپل وخت دعلومو او فنونو له مرکزونو څخه شمیرل کیږي .

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د تاجکستان د قومونو او دویمه ډله دې په تاجکانو باندې د روسانو د یر غل په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱- د تاجکستان اوسیدونکي په کوم نژاد پورې اړه لري؟

۲- په کوم کال کې تاجکستان د شوروي ترکستان خود مختاره جمهوري یو برخه وګرځید؟

۳- تاجکستان په کوم کال کې خپله سیاسي خپلواکي تر لاسه کړه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته په تاجکستان کې د اسلام د خپریدو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازبکستان

ازبکستان د اسلامي کلتور او تمدن له لويو مرکزنو څخه ګڼل کېږي. په دې لوست کې تاسې د ازبکستان د موقعيت، اقتصاد، کلتور او لنډ تاريخ سره بلدېږئ.

ازبکستان داسې هېواد دی چې په مرکزي آسيا کې د دوو سيندونو آمو او سير دريا ترمنځ پروت دی،

په دغه هېواد کې ٪۷۱ خلک ازبک دي، په ازبکستان کې نور لږه کي، لکه روسان، تاجکان، قزاقان او تاتار هم اوسېږي. په سلو کې ٦٣ خلک په کليو او بانډو کې ژوند تيروي ، رسمي ژبه يې ازبکي او روسي ده.

په ازبکستان کې تر ميلاد څخه دمخه انسانان اوسېدل، تر ميلادي شپږمې پيړۍ دمخه ددې هېواد ډېره خاوره د هخامنشيانو د قلمرو يو برخه وه.

په(۳۲۹ مخکې د ميلاد) کې مقدوني سکندر، سمرقند او اوسني ازبکستان د باختري يونان يوه برخه وګرځوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږمې میلادي پیړۍ په نیمایي کې د ترکي خانانو تر ولکې لاندې راغی.

عربانو د اوومې میلادي پیړۍ په دویمې نیمایي کې د مرکزي آسیا مهمې برخې ونیولې. قتیبه بن مسلم د خراسان عربي والي ته ډنده ورکړل شوه، چې ماورالنهر په بشپړه توګه فتح کړي. هغه په شلو کلونو کې د چین او کاشغر تر پولو نږدې او په شمال کې تر تاشکند پورې لښکرې راورسولې او په پای کې یې سمرقند، تاشکند او فرغانه ونیوله.

دطلا کارۍ جومات

د اسلام په ظهور او خپرېدلو سره په لسمه میلادي پیړۍ کې د ازبکستان اوسنۍ سیمه د سامانیانو د قلمرو یوه برخه شوه او د وخت په تېرېدو سره پرې غزنویانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغلانو او تیموریانو حکومت کاوه.

مغولو د خپلو یرغلو په ترڅ کې د منځنۍ آسیا لویې برخې ونیولې، خو په تدریج او د مغلو د واکمنۍ په منځ ته راتګ، په ځانګړې توګه د تیمور له واکمنۍ وروسته چې سمرقند یې د خپلې امپراتورۍ پلازمېنه وټاکله، ازبکانو د لومړۍ ځل لپاره د یوه قوم په توګه را ځرګند شول.

اسلام کریموف

ازبکانو خپل نوم له ازبک خان څخه ۱۲۸۲-۱۳۴۲ز کال چې د اسلام په دین مشرف شوي و، اقتباس کړ، همدارنګه ابواخیر خان (۱۴۱۲)ز کال د شیبان څوان ځایناستي د جوجي زوي په مرکزي آسیا کې د ازبکو د قدرت بنسټ کېښود.

د ازبکستان ۸۵ سلنه خلک مسلمانان او حنفي مذهبه

دي، د يو شمېر تېرېو سره سره په اسلامي سنتونو او ارزښتونو ولاړ او پابند دي، په دې هېواد کې اسلامي ارزښتونه لکه: نکاح، تدفين، خاوروته د مړي سپارل، د هلکانو سنتول، قرباني، د قرآن مجيد تلاوت، د جوماتونو جوړول او د صدقو ورکول رعايت کېږي.

د ازبکستان د خلکو ملي ترکيب د ۱۹ مې پېړۍ له نيمايي او د شلمې پيړۍ له پيل څخه بدلون موندلی دی. د روسيې په وسيله د منځنۍ آسيا له اشغال وروسته، دې سيمې ته د ډېرو روسانو ورلېږل، په ځانګړې توګه د ۱۹۱۷ زېږديز کال د (اکتوبر انقلاب) څخه وروسته د روسيې، ققفاز او اوکراين بزګران او کارګران دې سيمې ته راوستل شول.

توضيح

سمرقند او بخارا د اسلامي تمدن له مهمو او لويو مرکزونو نه ګڼل کېږي. د اسلامي تمدن ډېرې نښې او آبدات هلته د يادګار په توګه پاتې دي، چې د بېلګې په توګه د شيردار مدرسې، طلاکارۍ مدرسې، د الغ بېګ مدرسې، بي بي خانم جومات، د نمازګاه جومات، خانقاه د ګورګاني امير تيمور مقبره، د خواجه عبدالله احرار مزار، رودکي مزار، د شاه اسماعيل ساماني مزار، د خواجه بهاوالدين نقشبند د آثارو مجموعه، مزارونو او آبدو نومونه يادولی شو.

په پخوانۍ شوروي اتحاد کې د ۱۹۹۱ زېږديز کال چټکو بدلونونو د ازبکستان مشرتابه ته دا فرصت ورکړ، چې د ياد شوي کال د سپتمبر په لومړۍ نېټه ازبکستان د يوه آزاد او خپلواک هېواد په توګه اعلان کړي. د ازبکستان کمونيست ګوند منحل اعلان شو او لومړنۍ ټولټاکنې تر سره شوې او اسلام کريموف د رايو په ګټلو سره د جمهور رئيس په توګه وټاکل شو.

ازبکستان د خپلواکۍ تر اعلانولو وروسته د ملګرو ملتونو د ټولنې غړيتوب ترلاسه او په يو شمېر اقتصادي، نړيوالو او سيمه ييزو ټولنو کې داخل شو.

د منځنۍ آسيا په هېوادونو کې ازبکستان د ډېرو ښو اقتصادي په تېره بيا د کرنې په برخه کې د ښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

امکاناتو لرونکی هېواد دی. ازبکستان د مسو، د سکرو ډبرو او نفتو کانونه لري، د فولادو د صنعت په تولید، غذايي توکو، منسوجاتو او پنبې په پرمختګ کې يې بريالیتوبونه په برخه شوي دي. کرنه ددې هېواد د اقتصاد مهمه برخه ګڼل کېږي، چې په اقتصادي پرمختیا کې **۲۸** سلنه ونډه لري او ۳۵ سلنه وګړی په کې په کار بوخت دي ازبکستان په نړۍ کې د پنبې دويم صادروونکی هېواد دی.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د ازبکستان د اسلامي ابداتو په اړه او دويمه ډله دې د مهمو صنايعو په اړه په خپل منځ کې مباحصه وکړي.

پوښتنې:

۱- د ازبکستان موقعیت په لنډه توګه توضیح کړئ.

۲- په ازبکستان کې کومې قومي ډلې ژوند کوي؟

۳- کومو سلسلو یا کورنیو په ازبکستان کې حکمرايي کړې ده؟

٤- د ازبکستان خلك په کومو ژبو خبرې کوي؟

۵- د ازبکستان د مهمو صنايعو نومونه واخلئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ازبکستان نقشه رسم او د هغې پر مخ دې د ازبکستان ولايتونه، صنعتي ښارونه او ګاونډي هیوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان

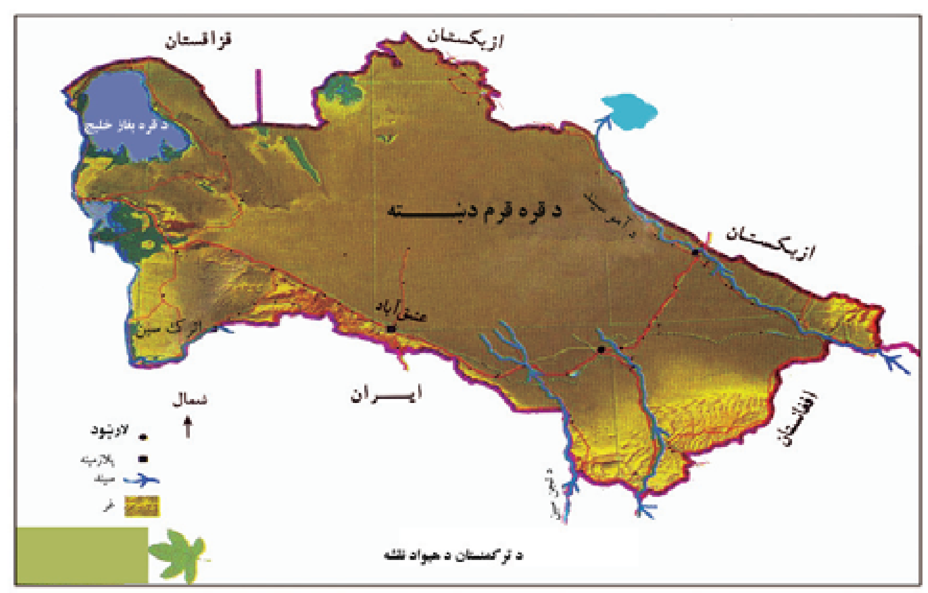

ترکمنستان په نړۍ کې د ګاز له سترو صادروونکو هېوادونو څخه دی.
د نهم ټولګي په تاریخ کې تاسې د ترکمنستان د موقعیت، نفوس او ژبې سره آشنا شوئ. په دې لوست کې تاسې د تاریخي پېښو، د ترکمنانو د اصل او نسب او د هغه ځای د فرهنګي او اقتصادي حالت په برخه کې تفصیلي معلومات حاصلوئ.

ترکمنستان یو لرغونی هېواد دی. چې د زرګونو کلونو د پخواني تمدن زانګو بلل کیږي او د ګوک، تپه، نمازګاه تپه د مروښار، نساء قلعه او اورګنج غونډې لوی فرهنګي مرکزونه په کې شتون لري. د څېړې له مخې ترکمنان مغلو ته ورته دي. په نسبي توګه لوړ، د تورو وېښتو لرونکې او نرۍ اندامه دي.

د لرغون پوهنې پلټنې ښیي چې ترکمنستان په منطقه کې د نړۍ د ځاروېو او د کرنیزو مرکزونو څخه یو مرکز و. د برونز په پېرکې ډېرو لویو تمدنونو له دې ځای څخه منشا اخستې ده. د ترکمنستان د لرغونو تمدنونو څخه یو د ((الیتن اپ)) معماري ده چې د مینا او چاجاکلو تر مینځ موقعیت لري په دې ځای کې یوه مقبره شتون لري چې د معمارۍ له پلوه د بابل آثارو ته ورته والی لري او همدا رنګه لرغون پوهانو ثابته کړې چې په دې محله کې نوشتې ژبه موجوده وه او خلك د عالي او لوړ فرهنګ څخه برخمن وو. چې ترکمنستان له تاریخ څخه مخکې د انسانانو د استوګنې ځای ؤ. په ٦- ٤ ق- م پېړیو کې د هخامنشیانو د امپراطورۍ یوه برخه وه او وروسته د پارتانو لاس ته ولوېده.

د ترکمنانو د نژاد د ريښې په برخه کې مختلفې نظريې شته، خو هغه ځمکې چې ترکمنان په کې اوسي، له ډېرې زمانې څخه د انسانانو د استوګنې ځای او ډول ډول کلتورونو او تمدنونو په کې وده کړې ده. ترکمنستان د خپل جغرافيوي موقعيت له مخې د وريښمو د لويې لارې په برخه کې مهم نقش لوبولی او د پېړيو په اوږدو کې د لوېديځ او ختيځ ترمنځ نښلوونکې کړۍ پاتې شوې ده. په پنځمه ميلادي پېړۍ کې دا سيمه د هون او هېتاليانو د يرغل له امله او ساسانيانو د شانګ وروسته د هغوی لاسته ورغله. دا د لوی خراسان شمال ته د ترکي قومونو لومړنی نفوذ و.

په اوومه پېړۍ کې عربو پر خراسان د يرغل په ترڅ کې دا سيمه هم ونيوله، مرو د خراسان د عربو حکمرانانو پلازمېنه ګڼل کېده او پر ماورالنهر يې حملې له همدې ځايه کولې. مروې ته د مامون الرشيد او امام رضا راتګ په تاريخ کې هم ثبت دی.

که څه هم دې سيمې او ماورالنهر ته د ترکانو لومړنی راتګ په پنځمه زېږديزه پېړۍ کې د هياطله د هجوم پر وخت و، خو د غور يا اغوز د ترکانو يرغل د مغلوستان له پولو څخه په لسمه زېږديز پېړۍ کې ددې سيمې د خلکو جمعيتي جوړښت درې ورې کړ، سلجوق خان دمسلمانو ترکو په مرسته وتوانيده چې پر سيحون خپله واکمني ټينګه کړي او د سلجوقيانو د کورنۍ بنسټ يې کېښود.

په څلورمه هجري پېړۍ کې مقدسي غربي تاريخ ليکونکی لومړنی کس و، چې د ترکمن په نوم طايفې څخه يې يادونه وکړه او پر دې ټکي يې ټينګار وکړ، چې ترکمنان لومړني مسلمان ترکان وو، نو ځکه د (ترک ايمان) په نامه له هغوی څخه يادونه شوې ده.

د جوامع التواريخ د کتاب پر اساس د ترکمنانو نسبي سلسله داسې تنظيم شوې ده: بافث بن نوح، ديب يا قوي، قراخان او غوزخان، د ترکمنانو اصلي نيکه اورخان کرخان دی.

د ترکمنستان د پارلمان ودانۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان د مرکزي آسیا د مختلفو قومونو د اوسېدو ځای دی، خو ډېر خلك يې ترکمنان دي او لاندې قبیلې په کې اوسېږي:

۱- عالي ایلي
۲- اتا
۳- چاودار
٤- امرای (یمرلی)
٥- ارساري
٦- ساکار (ساقار)
۷- سایور
۸- ناریق
۹- تکه اریموت
۱۰- گوکلان

ځرنگه چې زیاترو ترکمنانو د تاریخ په اوږدو کې د څارویو د روزنې له لارې ژوند کړی، نو ددې لپاره چې دغه اقتصادي فعالیت فعال وساتي، نو په کلیو کې اوسېږي. د مغلو یرغل او د خوارزمشاهانو مادي وضع سخته خرابه کړې وه. د مرکزي آسیا ډېر ودان ښارونه ټول ویجاړ او د مغولو لاسونو ته ولوېدل. یاده شوې سیمه په دوو برخو، چې شمالي برخه يې مغلو او د ازبیکو خانانو او جنوبي برخه يې ایلخانانو ونیوله.

له ۱۵-۱۷ز پېړۍ ځخه دا سیمه د شیبک خان ازبك تر ماتې وروسته صفویانو ونیوله، په ۱۸۵۰-۱۸۷۳ زیږدیز کلونو کې د روسیې سیاسي تحریکاتو د ترکمنستان پراخه سیمه د بخارا، خیوی، فرغانې، خوقند او قازان په حکومتونو ووېشله، روسانو په یوه منظم ځنځیري حرکت سره په ۱۸٦۸ز کې بخارا، په ۱۸۷۳ز کې خیوه په ۱۸۷۹ز فرغانه ترولکې لاندې راوړل او په پای کې په ۱۸۸۱ز کال روسي جنرال اسکوبلوف پر اخال باندې د یرغل او د گوك تپې قلعې په نیولو سره وتوانېد، چې پر ترکمنانو بریالی او ترکمنستان اشغال کړي، د ترکمنستان لوېدیځه برخه په خپله خوښه د روسیې سره یو ځای شوه.

په روسيه کې د ۱۹۱۷ زيږديز کال تر انقلاب وروسته ترکمنستان د شوروي ترکستان د جمهوريت يوه برخه شوه.

تر خپلواکۍ وروسته د ترکمنستان اقتصاد د نورو نويو جمهوريتونو په څېر په دولتي مالکيت ولاړ و. د خپرو شويو آثارو له مخې د هېواد د ټولو محصولاتو ۹۵ سلنه د دولتي واحدونو له خوا توليدېدل. بانکونه، بيمې، بهرنۍ سوداګري او ټول لوی پلورنځي دولتي وو، دغه اقتصادي سيستم چې پر دولتي بنياد ولاړ و، د نوښت د نشتوالي، لږ کارۍ، فلجوونکې بېروکراسۍ او د تکنالوژۍ د نشتوالي له امله له سختو ستونزو سره مخ و او د پورته ستونزو د له مينځه وړلو لپاره دولت په دوو کارونو لاس پورې کړ:

۱- په مسکو او د کامنولت د نورو غړيو هېوادونو پورې د ځان تړنې د ريښو پرې کول.

۲- د ملي اقتصاد بنسټ ايښودل او په خپلواکه توګه د طبيعي ځيرمو څخه ګټه اخيستنه د کورنۍ اړتياو د رفع کولو په منظور. چې د دې مامول د پوره کولو لپاره خو مرحله يزه ملي استراتيژي مطرح شوه.

ترکمنستان د روسيې له فدارسيون څخه وروسته د مشترک المنافع هېوادونو په منځ کې د ۲,۷ ترېليون متر مکعب ګازو په در لودو سره دويم هېواد دی. د ترکمنستان په سلو کې ٤٨ سلنه خلک په کرهنيزو او د څارويو په چارو بوخت دي. ددې هېواد په سلو کې ۸۰ سلنه ځمکه د اوبو د سرچينو له نشتوالي سره مخامخ ده. په ترکمنستان کې مالدارۍ نسبتاً ښه وده کړې ده. د قره قل پسونو د نرمو وړيو او پوستکو په لرلو سره په کې ډېر روزل کېږي. د ترکمنستان يو بل صنعت غالي جوړونه ده، چې د ترکمني ښځو په منځ کې رواج او نړېوا ل شهرت لري، ترکمنستان په مرکزي آسيا کې له ځانګړي جغرافيوي پلوه مناسب ستراتېژيک موقعيت لري.

- دغه هېواد تر ځمکې لاندې ډېرې لويې په ځانګړې توګه د نفتو ذخيرې لري، چې همدې ټکي د سيمې د هېوادونو پام ترکمنستان ته را اړولی دی.
- ترکمنستان اروپا او ځينو نورو هېوادونو ته د ګاز د انتقال پوتنسيال لري او د اروپا د انرژۍ د تامينونکو هېوادونو څخه ګڼل کېږي.
- ترکمنستان د کسپين د بحري له ساحلي هېوادونو څخه دی چې د انرژۍ ځيرمو په لرو سره له اقتصادي لوړ ارزښت څخه برخمن دی.

ترکمنستان د پخواني شوروي اتحاد د ٦۰ کلنې واکمنۍ په وخت کې د نورو منځنۍ آسيا د جمهوريتونو په څېر د بدلونونو له مخې يو منجمد تاريخ تېر کړ، يوازې د يادولو مهمه پېښنه په کې د قره قوم د کانال جوړول و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخوانۍ شوروي اتحاد کې د سیاسي بحرانونو په ډېرېدو سره کمونیست حزب منحل او د ترکمنستان دیموکراتیک ګوند د ۱۹۹۱ز کال د اکتوبر په ۲۶ مه جوړ شو، چې مشري یې نیازاف پر غاړه لرله او د اکتوبر په ۲۷ مه ترکمنستان رسماً خپله خپلواکي اعلان او د یوه خپلواکه هېواد په توګه په رسمیت وپېژندل شو. یو کال وروسته ددې هېواد د پارلمان له خوا نوی اساسي قانون جوړ او د جمهور رئیس واک یې په کې ډېر کړ.

تر خپلواکۍ وروسته ترکمنستان د ملګرو ملتونو د ټولنې، د خپلواکو مشترک المنافع هېوادونو، د آسیا پراختیایي بانک، اسلامي پرمختیایي بانک، اسلامي کنفرانس د سازمان، دکار د نړېوا ل سازمان او دلسګونو نورو نړېوالو ټولنو غړېتوب ترلاسه کړی دی.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د ترکمنستان د موقعیت په اړه، دویمه دې د ژبې، درېیمه دې د ترک تبارانو د استوګنې او څلورمه دې د ترکمنانو د نژادي ریښې په برخه کې یو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د ترکمنستان د مشهورو قبایلو نومونه واخلئ.
۲- روسانو په کوم کال کې ترکمنستان ونیوه؟
۳- ترکمنستان له خپلواکۍ وروسته څه ډول استراتیژي طرح کړه؟
٤- د ترکمنستان دویم صادراتي قلم کوم شی دی؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ترکمنستان نقشه رسم او د هغې پر مخ د صنعتي ښارونو ولایتونو او ګاونډیو هیوادنه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم ځپرکي ارزونه

د دولسم ټولګي د تاریخ د کتاب دریم ځپرکی چې د (ګاونډیو هېوادونو) تر عنوان لاندې جوړ شوی، او د چین، پاکستان، ایران، تاجکستان، ترکمنستان، او ازبکستان د هېوادونو معاصر تاریخ په کې شامل دی. د دې ځپرکي په تالیف کې تر ډېرې کچې هڅه شوې چې زده کوونکي په لنډه توګه د هر یو هېواد له پېښو، حوادثو، موقعیت، نفوسو، مروجو ژبو، کلتوري میراثونو، اقتصاد او صنعت سره آشنایي او پېژندګلوي پیدا کړي. په ځینو لوستونو کې هڅه شوې ده چې د ګاونډیو هېوادونو هغه تاریخي پېښې چې په ځانګړو دورو کې رامنځ ته شوي، فهرست کړي، او پېښې په کې په مفصله توګه څېړل شوي دي، چې زده کوونکي د تاریخي پېښو عمق ته داخل او پرې پوه شي دا د دې لپاره چې تاریخي پېښې ورته روښانه او د پوهېدو وړ شي. تاریخ له وچ سیاسي چوکاټه راووځي او د انساني ارزښتونو یو ښه تصویر او انعکاس یې وړاندې کړی وي، چې همدا د د بشري ټولنې د فعالیتونو فرهنګي، سیاسي او اقتصادي غوښتنه ده. سره له دې چې په یوه ځپرکي کې د ګاونډیو هېوادونو د ټولو تاریخي پېښو او حوادثو یادونه یو ډېر ګران کار دی، خو د توان تر کچې هڅه شوې ده چې خپلې دغې موخې ته به رسېدلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

په شلمه پیړۍ کې د نړۍ د ځینو مهمو پېښو سره بلدتیا

۱-د لومړۍ نړیوالې جګړې او د هغې د لاملونو تحلیل کول.

۲- دویمه نړیواله جګړه او د هغې لاملونه تحلیل او تفسیر وکړای شي.

۳- د ملګرو ملتونو د جوړښت ضرورت درک کړای شي.

٤- په صنعتي ځواک باندې د جاپان د بدلون سره پېژندګلوي.

٥- د پخواني شوروي اتحاد د ټوټې کېدلو د لاملونو تحلیل او تفسیر وکړای شي.

٦- د آلمان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت سره پېژندګولي تر لاسه کړي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ نړیواله جګړه او د هغې لاملونه

په دې لوست کې زده کوونکي د لومړۍ نړیوالې جګړې له علتونو، لاملونو او دهغو د ناوړو پایلو په اړه معلومات تر لاسه کوي.

لوېدیځې نړۍ د شلمې پېړۍ په لومړیو کې پر نړۍ پوځي او اقتصادي واک تر لاسه کړ. په نوموړې پېړۍ کې اروپایي سرتېرو او مقاماتو پر هند، جنوب ختیځې آسیا او د افریقا پر ډېرو برخو حکومت کاوه. د بهرني سیاست مامورینو او اروپایي سوداګرو د چین، ایران او عثماني امپراتورۍ اقتصادي او سیاسي چارې په لاس کې درلودې. په لوېدیځه نیمه کره کې متحده ایالات د لوېدیځو قدرتونو په ډله کې نوی مطرح شوی و او په ټوله نړۍ کې په یوه ځواکمن قدرت بدلېده.

د وضعې او حالاتو بدلون داسې و، چې د عمومي جګړې لپاره یې لار هواروله. د دغه حالت په پای کې لومړۍ نړیواله جګړه پېښه شوه. لومړۍ د بازارونو پر سر اقتصادي سیالۍ پیل شوې، وروسته د اروپا اتحاد، هېوادونه یو د بل پر ضد متحد کړل. دریېم، ټولو قومي ډلو قوي ملي ګرایانه احساسات درلودل.

د اروپا صنعتي هېوادونو د نفوذ او مستعمره کولو پر سر یو له بله سره سیاسي سیالۍ درلوده. انګلستان

تر **۱۸۷۰** ز کاله پورې په ټوله نړۍ کې تر ټولو مخکې صنعتي هېواد و. وروسته المان په صنعت پیل وکړ او په چټکۍ سره صنعتي شو او د ورلو راوړلو او اړیکو نوې شبکه یې رامنځ ته کړه. الماني سوداګرو له انګلیسي سوداګرو سره د آسیا په ختیځ، منځني ختیځ او لاتینه امریکا کې بریالۍ سیالۍ پیل کړې.

د نړیوال واک پر سر سیالۍ په سمندري وسله واله سیالۍ باندې بدلون ومونډ. مهم هېوادونه لکه د امریکا متحده ایالات او جاپان د خپلو کشتیو د چلونې د خوندیتوب لپاره خپل سمندري ځواک پیاوړی کړ.

انګلستان په **۱۸۸۴**ز کال کې د کشتیو او لویو سمندري توپونو جوړول پیل کړل. المان چې په اقتصادي برخه کې د هغه اصلي دښمن و، ډېر ژر یې د هغه هېواد تقلید وکړ.

د شلمې زیږدیز پیړۍ په لومړیو کې د المان د سمندري ځواک چټکه پیاوړتیا د انګلستان د سمندري ځواک ته یو ګواښ و. انګلیس هڅه وکړه، چې د سمندري پوځي سیالۍ د پای لپاره له المان سره یوه موافقه وکړي. کله چې دغه هڅه ناکامه شوه، انګلستان د متحدینو په لټه کې شو.

فرانسې او انګلستان د خپلو هېوادونو په منځ کې په **۱۹۰۴**ز کا ل کې یو تړون لاسلیک کړ انګلستان په **۱۹۰۷** ز کې له روسیې سره هم متحد شو او د دې درې هېوادونو اتحاد په (مثلث) تبدیل شو.

د اروپا مهمو قدرتونو په هغه وخت کې په دوو اتحادونو کې یو د بل مخې ته ولاړ وو او دواړو خپل ځانونه وسله وال کول. د عمومي جګړې ګواښ ډېر شو. د بهرني سیاست بدګومانۍ او بې باورۍ سوله لا د خطر سره مخامخ کړه. تر لومړۍ نړیوالې جګړې دمخه د اتریش ولیعهد د سارایو مرکز بوسنې کې ووژل شو.

المان نېت درلود، چې یوازې له خپل لوی متحد، اتریش څخه ملاتړ وکړي. بل متحد یې ایټالیه وه. برعکس روسیې تصمیم ونیو چې صربستان سره مرسته وکړي. روسي پوځ لومړی پوځ و چې د جګړې لپاره تیار شو. د المان حکومت له روسیې څخه وغوښتل چې له دې کاره لاس واخلي. ځکه له دې یې وېره درلوده، چې روسیه او فرانسه به یې پر خاوره په یوه وخت یرغل وکړي. روسیې د المان غوښتنه رد کړه او د **۱۹۱۶**ز کال د اګست په لومړۍ نېټه المان لومړی روسیې ته او بیا فرانسې ته د جګړې اعلان وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

المانیانو د بلژیک ناپییلتوب تر پښو لاندې او د **۱۹۱۴** زکال د اگست په **دریمه** یې پر هغه هېواد یرغل وکړ. یوه ورځ وروسته انگلستان المان او اتریش ته د جگړې اعلان وکړ. په صربستان د اتریش د یرغل تر پرېکړې وروسته په یوه اونۍ کې د دوو لویو اتحادو هېوادونه په جگړې کې ښکیل شول.

لومړی نړیواله جگړه د **۱۹۱۴** زکال د اگست په لومړۍ نېټه پیل شوه او د دواړو ټرون هېوادونو هیله درلوده چې په چټکۍ سره به بریالي شي، البته ټول په دغه وړاندوینه کې تېروتي وو. روسان په چټکۍ سره منسجم شول. فرانسې فکر نه کاوه چې المان به د بلژیک له لارې حمله وکړي. ایټالیې د المان او اتریش سره په اتحاد کې له جگړې سرغړونه وکړه. اتریش د خپلې ځانځانۍ له امله ونه توانېد چې پر وړوکي صربستان بریالی شي.

امریکا له اروپا څخه د جلاوالي سنت وساته. او خپله بېطرفي یې اعلان کړه. ختیځې او لوېدیځې جبهې د جگړې اصلي میدانونه وو. لوېدیځه جبهه د سوېس له سرحده پیل او د فرانسې په خاوره کې د شمال تر روده ادامه درلوده. ختیځه جبهه د لهستان په خاوره کې تر روسیې پورې غځېدلې وه. په **۱۹۱۶** زکال کې ختیځه جبهه په بالکان کې پرانیستل شوه.

متفقینو په **۱۹۱۵** زکال کې هڅه وکړه چې د عثماني امپرتورۍ په ماتولو سره په دردانیل کې د پښې ایښودو ځای پیدا کړي. د متفقینو په زرګونو کسانو، چې ډېری یې استرلیایي ځوانان وو، د هغو غرونو په لمنو کې چې عثماني ترکانو په توپونو او وسلو ترې دفاع کوله، خپل ځانونه له لاسه ورکړل. د عثماني امپراتورۍ عربي اتباعو په **۱۹۱۶** زکال کې د ترک د حاکمانو پر ضد پاځون وکړ. دغه پاڅون د ملک فیصل په مشرۍ چې په هاشمي اصیلې کورنۍ پورې یې اړه درلوده، له عربستان څخه یې فلسطین او سوریې ته خپور شو. انگلستان او فرانسې دواړو د عربي پاځون کوونکو غوښتنې پوره کړې، چې په پایله کې عثماني امپراتوري له مینځه ولاړه د عثماني خلافت له مینځ تللو سره مسلمانانو خپل د سیاسي یووالی سمبول له لاسه ورکړ.

المانیان د **۱۹۱۶**زکال په فبرورۍ کې له اقتصادي ستونزې سره مخ شول. د المان د قومندې مرکز د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لپاره چې له دې ستونزې ووځي، ويې غوښتل، چې په فرانسه کې د وردن پر ښار يرغل وکړي، البته دا يې نه ګڼله چې په جبهه کې به د متفقينو ځواک لوی بری تر لاسه کړي، بلکې دا هيله يې درلوده چې د دفاع په ترڅ کې به د فرانسې ځواکونه په تدريجي توګه له منځه يوسی.

ساتونکو له وردن څخه د فشار د له منځه وړلو لپاره له انګليسانو او فرانسويانو څخه يو مرکب ځواک جوړ کړ او د دريم سيند په اوږدو کې يې يوه درنه حمله پيل کړه. د دريم سيند د جګړې په لومړۍ ورځ انګليسانو د ۶۰۰۰۰ په شاوخوا کې تلفات ورکړل. په لومړيو ۲۴ ساعتونو کې په هره دقيقه کې ۱۵ انګليسان مړه او ۳۰ کسه ژوبل شول. انګليسانو د دريم سيند په جګړې کې نوې وسلې واردې کړې. جګړې تر دسمبره پورې دوام وکړ. په دې جګړې کې المانيانو ۳۳۰۰۰۰ او فرانسويانو ۳۵۰۰۰۰ کسه تلفات ورکړل. د ايټاليا په جبهه کې د تلفاتو شمېر له ۳۰۰۰۰۰ څخه ډېر شو. په ختيځه جبهه کې ښايي د ۲،۱ ميليون کسو پورې په جګړې کې وژل شوي وي. جګړې له يو ميليون څخه ډېر زخميان درلودل.

د ۱۹۱۵ کال د مې په ۷مه يوه الماني تحت البحري کښتۍ پر لوسی تانيا اقيانوس پيما نومې کښتۍ چې د ايرلېنډ په سيند کې د حرکت په حال کې وه، يرغل وکړ او دا کښتۍ په څټکې سره ډوبه شوه او ۱۲۰۰ کسه په کې مړه شول. له ۱۰۰ څخه ډېر غرق شوي، امريکايان وو. لوسي تانيا انګلستان ته په پټه وسله وړله. د لوسی تانيا غرقېدو المان او متحده ايالات د جګړې ډګر ته راښکيل کړل. لس مياشتې وروسته ترنځتيا ډېره شوه. د ۱۹۱۶ز کال د مارچ په ۲۴مه المانيانو فرانسوي ولاړه کښتۍ د مانش په بحيره کې غرقه کړه او يو ځل بيا د امريکا خلک ووژل شول.

لومړۍ نړيواله جګړه د نړۍ د تاريخ لومړنۍ هوايي جګړه وه. د جګړې په لومړيو مرحلو کې ډېرو هېوادونو د دښمن د واحدونو موقعيت د معلومولو لپاره له الوتکو څخه ګټه اخيسته.

متحده ايالاتو او متفقينو يې د سمندري مراقبتي نظام په وسيله د المانيانو يرغلو ته ځواب ورکړ. يو شمېر کښتيو د ښارنې لپاره يو له بله سره حرکت کاوه.

د ۱۹۱۸ز کال په مارچ کې د برست ليتوفسک تر تړون ۱۸ ورځې وروسته الماني ځواکونه دې ته اړ شول چې له روسيې څخه لوېديځې جبهې ته راشي. المانيانو په لوېديځه جبهه کې وحشتناکه حمله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل کړه. د درنې توپخانې په بمبارد او ګازي بمونو سره یې حمله وکړه. انګلیسي، فرانسوي او بلژیکي واحدونه یې د سیند لوري ته په شا کړل. د **۱۹۱۸**ز کال په سپتمبر کې بلغارستان له موقتې اوربندۍ سره موافقه وکړه. عثماني امپراتوري د اکتوبر تر پایه تسلیم شوه. د **۱۹۱۸**ز کال د نوامبر په درېیمه اتریش، مجارستان د اوربندۍ منل لاسلیک کړل، چې په جګړې کې د هغوی د لاسوهنې د پای مانا یې لرله.

د **۱۹۱۸**ز کال د نومبر په **۱۱**مه سهار سر تا سري اوربندي وشوه او په لوېدیځه جبهه کې د توپونو درزا غلې شوه. په پای کې تر څلورو کلونو وروسته لومړۍ نړیواله جګړه پای ته ورسېده.

د رسمي شمېرنو له مخې په لومړۍ نړیواله جګړه کې د ځمکنیو او سمندري قواو **۹،۱** میلیونه سرتیري ووژل شول او یا یې له ژوبلېدو او ناروغیو له امله ژوند له لاسه ورکړ. تر **۲۱** میلیونه ډېر پوځیان ژوبل، **۷،۴** میلیونه کسه بندیان یا ورک شول. دغه شمېرنه د ملکي خلکو په برخه کې نه ده.

د جګړې اقتصادي پایلې:

د فرانسې، لهستان(پولند)، سربستان ډېرې شمال ختیځې برخې او د ایټالیا شمال ختیځې سیمې په کنډوالو بدلې شوې. یوازې په فرانسه کې **۴۸۰۰** کیلو متره ځنګلي ځمکه وسوځېده او د **۱۲۸۰۰** کیلو متره مربع په شاوخوا کې کرنیزه ځمکه یې له منځه لاړه. د وردن په شاوخوا کې تر جګړې وروسته تر یوه نسله پورې مېکانیزه کرنه ناشونې وه، له دې امله چې ټوله ځمکه د اوسپنو ټوټو نیولې وه. مادي زیان کلیوالي او ښاري خلک دواړه له اقتصادي ستونزو سره مخامخ کړل. بزګرانو تر یو میلیون ډېر څاروي او حیوانات له لاسه ورکړل. په ښارونو کې تر **۶۰۰۰۰۰** ډېرې ودانۍ ورانې او یا زیانمنې شوې. پلونه، لویې لارې، تونلونه، د اورګاډي پټلي د تلګراف او ټیلیفون مزي له منځه لاړل.

لومړۍ نړیواله جګړه د بشریت په تاریخ کې تر ټولو ورانوونکې او د ډېر لګښت لرونکې جګړو څخه شمېرل کېږي. دې جګړې د روسیې، المان، اتریش، مجارستان او عثماني ترکیې امپراتورۍ له منځه یوړې. د رومانوف، هونسولرن او هاپسبورګ لړۍ له واکه لرې شوې. د اروپا او سهېل لوېدیځې اسیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نقشو ډېرى برخې له سره وکښل شوې. فرانسوي امپراتوري د فاتحينو تر منځ ووېشل شوه.

جګړې فرانسه او روسيه ورانه کړه. المان، بلژيک او انګلستان يې هم زيانمن کړل. د امريکا متحده ايالات انزوا او ګوښه والي ته ستون شو. لوړې او ناروغيو او جګړې ډېر تلفات را منځته کړل او د اروپا پخوانۍ امپراتورۍ يې يو له بله سره بېلې کړې. تر څلورو کلونو اوږدې جګړې وروسته سوله منځ ته راغله.

په ټولګي کې دننه فعاليتونه:

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو جلا ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جګړې پر علتونو او دويمه ډله دې د اروپايي هېوادونو د سياليو په اړه يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ــ لومړۍ نړيواله جګړه په کوم کال کې پېښه شوه؟

۲ــ په دواړو جلا اتحادونو کې کومو هېوادونو ګډون درلود؟

۳ــ په دې جګړه کې کومو هېوادونو ډېر تلفات وليدل؟

د ټولګي څخه د باندې فعاليتونه:

زده کوونکي دې د جګړې د پايلو په اړه د منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه نړیواله جګړه

آدولف هتلر

په دې لوست کې به د دویمې نړیوالې جګړې څخه د مخه د بحرانونو په اړه او همدارنګه د جګړې د لاملونو او پایلو په اړوند معلومات تر لاسه کړئ.

اقتصادي بحران او رکود د ۱۹۲۹ - ۱۹۳۳ز کلونو تر منځ په المان کې په ډېره چټکتیا سره پراختیا ومندله. او دې بحران درې کاله دوام وکړ، په صنایعو کې پر سلو کې ۴۰ ټیټوالی راغی. د بیکارانو شمیر ۷.۵ میلونو تنو ته ورسید، واقعي مزد له ۲۵ څخه تر ۴۰ په سلو کې را ټیټ شو. کرنه د حوادثو قرباني شوه او یو شمیر بانکونه له ماتې سره مخامخ شول اقتصادي بحران د ویمار جمهوري جوړښت متزلزل کړ او د هیټلر د رامنځ ته کیدو لپاره یې په سیاسي ډګر کې زمینه برابره کړه.

ادولف هیټلر په ۱۸۸۹ز کال په اتریش کې زیږیدلی او د لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته یې د نازي ګوند جوړ او په ۱۹۲۰ز کال کې همدې ګوند مشرى تر لاسه کړه چې ملي ګرایې، افراط ګرایې، نژاد ګرایې او تیرى پر یهودو دهغه له اصولو څخه وو. نوموړى په لومړۍ نړیواله جګړه کې څو وارې ټپي شوى وه د نازیو له ِشعارونو څخه یو هم دا وه (نن آلمان سبا جهان)، هیټلر عقیده درلوده هر څوک چې په منځنۍ اروپا مسلط شي کولاى شي پر ټوله اروپا او نړۍ تسلط پیدا کاندي.

د اروپا قدرت غوښتونکي واکمنان د سولې لپاره تهدید ګڼل کیدل. په شوروي اتحاد کې ستالین غوښتل

چې خپله واکمني پراخه کړي. د موسوليني په مغزو کې د روم د لرغوني امپراتورۍ خيال ګرځېده.

په **۱۹۳۶**ز کې د ملتونو ټولنه بېخي بې باوره شوې وه. د همدې کال په اکتوبر کې هټلر او موسوليني د روم ـ برلين محور جوړ او هغه يې (پولادي تړون) ونوماوه. لږ وروسته جاپان او ايټاليا د کمنترن تړون لاسليک کړ، چې موخه يې د کمونېزم د پراخوالي مخنيوى و. د جاپان امپراتورۍ د **۱۹۳۷**م کال په دوبي کې د چين پر شمال يرغل وکړ. د ملتونو ټولنه يو ځل بيا ونه توانېده چې سوله وساتي. هټلر په **۱۹۳۸**ز کې اتريش له المان سره يو ځاى کړ او وروسته يې د سودت الماني سيمې چې د وارساى دتړون له مخې د چکوسلواکيې برخه ګرځېدلې وې، بيرته د آلمان سره يو ځاى کړې. هټلر او موسوليني دډسمبر په مياشت کې د انګلستان او فرانسې د لومړيووزيرانو سره د ميونيخ په ښار کې وکتل.

د المان پوځ د **۱۹۳۹**ز کال د ډسمبر د مياشتې په لومړيو کې پر لهستان يرغل وکړ. د المان پوځ له پوځي تاکتيک څخه ګټه واخېسته او په چټکۍ سره يې د لهستان پوځ درې ورې کړ.

انګلستان او فرانسې په **۲۴** ساعتونو کې المان ته د جګړې اعلان وکړ او له دې سره بيا دويمه نړيواله جګړه پيل شوه. پخوا له دې چې په اروپا کې جګړه پيل شي، د ايټاليا ديکتاتور موسوليني ايتوپيا نيولې وه. د افريقا په شمال کې د مصر او سويز کانا ل پر سر جګړه ونښته. د سويز د کانال په نيولو چې هر يو بريالي شوى واى، له دې لارې يې کولاى شول چې په مستقيمه توګه خپلې جنګي بېړۍ د اسيا جبهې ته ورسوي. هر هېواد چې شمالي افريقا نيولې واى، د منځني ختيځ ټولې د تيلو ذخيرې سيمې يې تر ولکې لاندې راتللې.

د متفقينو ځواکونو د مصر په دارالعين کې د نازيانو پرمختګ ودراوه او په **۱۹۴۰ز** کې يې د هغوى پر ضد يرغل پيل کړ او **۹۰۰۰** الماني پوځيان يې اسير کړل. دويمه نړيواله جګړه چې په اروپا کې پيل شوه، نو المانيان ورته په بشپړه توګه تيار وو، جګړيز وسايل يې نوي او پوځيانو يې ښه زده کړه کړې وه. د **۱۹۳۹ز** کال په ډسمبر کې د المان لښکرو پر لهستان يرغل وکړ او د لهستان پوځ يې په څلورو اونيو کې دننه درې ورې کړ. په دې وخت کې شورويانو د هغه پټ تړون له مخې چې له المانيانو سره يې کړې و، د لهستان ختيځ يې ونيو. له لومړۍ نړيوالې جګړې څخه وروسته فرانسې له المان سره خپله پوله پياوړې کړې وه او په ختيځ کې يې د يرغل د مخنيوي لپاره د **۳۲۰** کيلو مترو په اندازه اوسپنيز سيمي استحکامات جوړ کړل. دغه استحکامات د يوه سياستمدار په نامه، د ماژينو د خط په نامه ونومول شول. د دغو استحکاماتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره برخه د ځمکې لاندې جوړه شوې وه.

المان پر لهستان یرغل وکړ. فرانسوي ځواکونه د ماژینو په خط ځای پر ځای شول او انګلیسان د مانش له سمندرګي څخه تېر شول او د فرانسې په شمال کې دیره شول. دانګلیسانو سمندري ځواکونو د المان بندرونه محاصره کړل.

د جګړې په اوږدو کې شورویانو په ختیځ کې د لاتویا، استونیا او لیتوانیا دولتونه د بالتیک په حوزه کې اتحاد ته ار کړل. شوروي واحدونو د فنلاند پوځ ته ماتې ورکړه او د روسیې پخوانۍ پولې یې پرانیستې.

د ۱۹٤۰ز کال د اپریل په نهمه آلماني ځواکونو د هوا او ځمکې له لارې په دنمارك او ناروې یرغل وکړ. دنمارکیو پوځ نه درلود او فوراً تسلیم شول. ناروېژانو غوښتل جګړه وکړي خو د دریو اونیو په اوږدو کې تسلیم شول.

د **۱۹۴۰**ز کال د اپریل پر لسمه نازیانو پر بلژیك او هالنډ یرغل وکړ. المانیانو له سمندري ځواك، پیاده، ټانک، بم غورځوونکو الوتکو او کوماندویي ځواك څخه ګټه اخیسته او د ماژینو د خط په شاو خوا کې ځای پر ځای شول.

المانیانو د همدغه کال په جون کې د لوېدیځ په جبهه کې خپل ځواکونه ځای پر ځای کړل او وروسته یې د شمالي دښتو له لارې پر فرانسې حمله وکړه. د ماژینو له خط څخه تېر شول او له شپږو اونیو څخه په لږه موده کې پاریس ته ورسېدل.

فرانسه د **۱۹۴۰**ز کال د جون په **۲۲**مه المان ته تسلیم شوه. مارشال هانري پتن د لومړي نړېوالي جګړې سپین ږیري او اتل نوی حکومت جوړ او له المان سره یې د ډزبندۍ تړون لاسلیك کړ. د تسلیمي د شرایطو پر بنسټ د فرانسې پوځ بې وسلې شو. المان د فرانسې په شمال کې پاریس ونیو. د فرانسې دولت د فرانسې سهېل ته چې اشغال شوی نه و، انتقا ل شو.

د انګلستان د خلکو مشري د وینستون چرچل په نامه نوي صدراعظم په لاس کې واخیسته، انګلیسانو غوښتل چې جګړې ته دوام ورکړي.

د جګړې لمنه د بالکان شبه جزیرې ته هم ورسېده. موسولیني د **۱۹۴۰**ز کا ل په مني کې پر یونان یرغل وکړ. د **۱۹۴۰**ز کال د مني په پای کې مجارستان او رومانیه د محور له ځواکونو سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. د **۱۹۴۱**ز کال په لومړیو کې بلغاریا له فاشیستانو سره یو ځای شوه. **۱۹۴۱**ز په پسرلي کې نازیانو پر یوګوسلاویا یرغل وکړ او پر یونان پوره بریالي شول. په افریقا کې په مصر او سومالیه کې د ایټالیا ځواکونه له انګلیسانو سره وجنګېدل. د **۱۹۴۱**ز کال د پسرلي پورې ټوله شمالي افریقا د جګړې په صحنه بدله شوه.

له انګلستان سره جګړه اوږده شوه. د لوېدیځې جبهې د بریالیتوب په برخه کې هټلر ناهیلی شو، د دې پر ځای یې ختیځ ته پام شو او کمونیزم یې خپل اصلي دښمن وګاڼه. نوموړی په دې عقیده و، چې پر شوروي اتحاد بریالیتوب، پر نړۍ د تسلط یو ګام دی او د جولایي پر **۲۲**مه المان د روس په ضد عملیات پیل کړل. د المان واحدونو د **۳۲۰۰** کیلو مترو د جبهې په اوږدوالي د بالتیک له سیند څخه تر تور سمندرګي پورې پر شوروي یرغل وکړ. المانیانو د لهستان په ختیځ، د بالتیک سیمي او وروسته یې پر روسیې او یوکراین یرغل وکړ او په **۱۹۴۱**ز کې د لېننګراد ښار محاصره پیل شوه، چې سل ورځې اوږده شوه. نازیانو د اکتوبر په میاشت کې یوکراین ونیو او کریمه ته داخل شول.

د **۱۹۴۱**م کال په نوامبر کې الماني ځواکونه او تدارکاتي خطوط یې ډېر پراخه شول. د المان په لوی جګړیز ماشین کې شنیدلی حالت رامنځ ته شو.

په ټولګي کې د ننه کړنې:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د جګړې د لاملونو او دویمه ډله دې د ادلف هیټلر د ونډې په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلې دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- دویمه نړیواله جګړه په کوم کال کې پیښه شوه؟

۲- محور ګروپ کومو هیوادونه ته ویل کیدل؟

۳- آلمان په کوم کال په شوروی اتحاد تیری وکړ؟

د ټولګي څخه د باندې کړنې:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او منابعو په مرسته د محور هیوادونو د ماتې په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هند او چین باندې د جاپان یرغل

د جاپان یرغل د هندوچین په جزایرو، د محور ماتي او د دویمې نړیوالې جګړې د پایلو په اړه، په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

په داسې حال کې چې د هټلر پوځ په ټوله اروپا کې خپرېده، جاپانیانو په ختیځ کې خپلو پر مختګ ته دوام ورکاوه او غوښتل یې چې پر پراخه سیمه مسلط او له ځمکې او منابعو څخه یې ګټه واخلي. جاپان په **۱۹۳۲**ز کال کې منچوریا ونیوله. په **۱۹۳۷**ز کال کې د جاپان او چین واحدونو د پیکن په شاوخوا کې یو له بله سره په جګړه بوخت وو. د جاپان پوځ ښار ونیو او وروسته یې د سهېل په لور حرکت وکړ او تر **۱۹۳۹**ز کال پورې یې د چین څلورمه برخه ونیوله، خو چینایان تسلیم نه شول او خپله پلازمېنه یې یانګ تسه ته یووړه او په خور وورو جګړو یې لاس پورې کړ.

جاپان په **۱۹۳۹**ز کال کې د هانیان جزیره او هندوچین ساحل ته نیږدې نورې کوچنۍ جزیرې ونیولې. دغه بریالیتوب د انګلستان تدارکاتي مسیر له هانکانګ څخه تر سینګاپوره پورې په خطر کې واچاوه. دغو یرغلونو د امریکا متحده ایالات پریشانه کړل. د **۱۹۴۱**ز کال په لومړیو کې یې له جاپان سره خپلې ټولې اړیکې پرې او په امریکا کې د دې هېواد پانګه ضبط شوه. د همدې کال په ډسمبر کې جاپانیانو په هاوایي او فلیپن په جزیرو کې د امریکا پر مرکزونو او هم په هانګ کانګ او ملایا کې د انګلستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پوځي مرکزونو یرغل وکړ. جاپان د امریکا پرالوتکو او هوایي هډو چې د آرام اقیانوس په پرل هاربر کې یې لنګر اچولی و، بمباري وکړه. جاپاني پیلوټانو **۱۸** جګړییزي امریکایي کشتۍ او **۱۸۰** امریکایي الوتکې له منځه یوورې او د**۳۵۰۰** کسو په شاو خوا کې یې ووژل.

جاپانیانو په آرام سمندرکې د **۱۹۴۱**ز کال د ډسمبر د حملو په ترڅ کې ډېر لوی امتیازات لاس ته راوړل.

د **۱۹۴۲**ز کال په لومړیوکې د هغو موخو د لاس ته راوړلولپاره چې هغه د اسیا د ختیځې برخې نیول وو، پر مخ روان وو. دجاپان امپراتوري د برما په جګړې کې پر مخ لاړه. ګورم، د ویک جزیره او د فلپاین جزایر یې ونیول. هانګ کانګ، سینګاپور، او د شرقي هند جزایرو هم سقوط وکړ. جاپاني ځواکونو پر بریتانیوي هند یرغل ته ځان چمتو کړ. په استرالیا، نیو زیلانډ او د هاوایي په جزیرو کې یې هم پر مختګ وکړ. داسې ښکاره کېده چې هټلر او موسولیني بریالیتوب تر لاسه کړ. د دې په مقابل کې د متفقینو د ځواکونو مشرانو (د انګلستان د صدراعظم چرچل، د شوروي د رهبر ستالین او د امریکا د جمهور رئیس روزولټ) په مشرۍ د تهاجمي یرغل لپاره یو له بل سره یو ځای شول. پرل هاربر له یرغل څخه وروسته د امریکاګوښه والی پای ته ورسېد. د **۱۹۴۲** ز کا ل په می کې د امریکا او استرالیا هوایي او سمندري ځواکونو په آرام سمندر کې د جاپانیانو پرمختګ ودراوه. یوه میاشت وروسته د امریکا متحده ایالاتو د جاپان لویه کشتي چې ختیځ لوري ته د میدوي پر جزیرې د یرغل لپاره د حرکت په حال کې وه، ودروله. د امریکا متحده ایالاتو او جاپان د درېو ورځو لپاره د میدوي د جزیرې په شمال کې په هوا او سمندر کې سره وجنګیدل، چې په پای کې د امریکا متحده ایالات بریالی شوه.

د محور ماتې:

د ۱۹۴۲م کال د نوامبر په میاشت د شوروي کلکو یرغلو المان شاتګ ته اړ کړ. هټلر خپلو پوځونو ته امر وکړ چې وجنګیږي، خو د **۱۹۴۳**ز کال په جون کې د المان پوځونه تسلیم شول.

د **۱۹۴۳**ز کال په دوبي کې انګلیسي ـ امریکایي ځواکونو سیسلي ونیوله. د همدې کا ل په وروستیو میاشتو کې متفقینو ورو ورو شمال ته پرمختګ کاوه. په آرام سمندر کې یې جاپانیان جزیره په جزیره شا تګ ته اړ کړ.

د **۱۹۴۳**ز کال په نوامبر کې روزولټ، چرچل او ستالین په تهران کې سره وکتل. هغوی پر فرانسې د متفقینو د یرغل پر نقشې سره خبرې وکړې. د دې نقشې پر بنسټ د متفقینو ځواکونه باید د مانش له

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحيرې څخه تېر شوي او د نرماندي په سواحلو کې پياده شوي واى.

په دې يرغل کې څه د پاسه له ۱۷۵۰۰۰ سرتيرو، او هم له ډېرو تجهيزاتو څخه کار واخستل شو. په نرماندي کې د ځواکونو تر پياده کېدو ۱۰۰ ورځې وروسته، د ۲ ميليونو په شاوخوا کې سرتيري فرانسې ته داخل شول او د ۱۹۴۴ز کال د اگست په ۲۵ مه يې پاريس آزاد کړ.

شوروي پوځ د   ۱۹۴۴ز کال په جون کې ستونې، ليتوانيا، ليتويا، رومانيه او بلغارستان ونيول او همدارنگه انگليسانو المانيان د يونان له خاورې وويستل. د ۱۹۴۵ز کال په فبرورۍ کې روزولټ، چرچل او ستالين په ايټاليا کې د تورې بحيرې د څنډې په آرامځاى کې يو له بل سره وليدل. همدارنگه مشرانو د دې هڅه وکړه چې په اروپا کې تر جگړې وروسته د مسايلو د حل لپاره توافق وکړي. هغوى د المان د وېش نقشه د نيول شوې سيمې په توگه وکښله. د فرانسې   سرتيرو يې د متفقينو د مهمو ځواکونو لپاره سيمه مشخصه کړه. هغه اروپايي دولتونه چې له نازيانو څخه خپلواک شوي وو، بايد د ځانونو لپاره يې حکومتونه انتخاب کړي واى. همدارنگه روزولټ دا ومنله، چې شوروي د ملگرو ملتونو له ټولنې سره يو ځاى شي، نو په ختيځه اروپا کې به د دې هېواد امتيازات تضمين کړي.

د ۱۹۴۵ کال د مى په لومړيو کې د برلين د ښار په سړکو کې تر خونړيو جگړو وروسته، دغه ښار د روسانو پر وړاندې سقوط وکړ. د هټلر ژوند د هغه تر ځمکې لاندې پټنځاى کې پاى ته ورسېد.

د جاپان سره لا جگړه روانه وه. د ۱۹۴۵ز په اپريل کې روزولټ ناڅاپه مړ شو. هري ترومن چې جمهوري رياست ته ورسېد، د مهنتن له پټې طرحې خبر شو چې يو شمير پوهانو او مهندسانو د دغه نامه لاندې د لومړنى اتومي وسلې په جوړولو لگيا وو.

متفقينو د جولايي په ۲۶مه د جاپان حکومت ته التيماتوم ورکړ او له هغه هېواد څخه يې وغوښتل چې تسليم شي، خو جاپان التيماتوم ونه مانه.

د ۱۹۴۵ز کال د اگست په۶ مه د امريکا د اوږده واټن الوتکې د جاپان د هيروشيما پر ښار بم وغورځاوه. دې بم د ښار تر ۶۰ مې برخې ډېره ورانه کړه او تر ۱۵۰۰۰۰ ډېر کسان يې ووژل. خو سره له دې بياهم جاپان تسليم نه شو. د ۱۹۴۵ز کال د اگست پر نهمه ـ B ۲۹ ډول الوتکې پر ناگاساکي بل بم راوغورځاوه او ۴۰۰۰۰ کسان يې ووژل. پاتې ۷۰۰۰۰ کسه په ډېره وحشتناکه توگه سوي وو.

جاپان د ۱۹۴۵ ز کال د سپتمبر پر دويمه تسليم شو. د تسليمۍ خبر ټولې نړۍ ته مخابره شو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفقینو ډېرو پلویانو د ډېرو لویو غونډو په ترځ کې په لویو ښارونو کې خوشالۍ او جشنونه پیل کړل. په وروستیو اونیو کې روسیې منچوریا ونیوله. په اندونیزیا او ملایا کې جاپاني ځواکونه انګلستان ته تسلیم شول. د امریکاه متحده ایالاتو ځواکونو جاپان ونیو او چین یې آزاد کړ او په دې توګه په تاریخ کې تر ټولو خونړۍ جګړه پای ته ورسېده.

د دویم نړیوالې جګړې پایلې:

دویمې نړیوالې جګړې ډېر مالي او ځاني زیانونه رامنځ ته کړل. په دې جګړه کې له **۴۰ ـ ۵۰** میلیونو پورې انسانان ووژل شول. د امریکا متحده ایالاتو خپل **۳۰۰۰۰۰** ځواکونه له لاسه ورکړل. د جګړې لګښت تر یو ټریلیون ډالرو ډېر و. **۲۳۰** میلیارده ډالر د محور هېوادونو ولګول. د امریکا متحده ایالاتو له **۳۱۷ ـ ۳۴۱** میلیاردو ډالرو پورې ولګول. لویو ښارونو لکه وارسا، لندن او برلین ډېر درانده زیانونه ولیدل. هیروشیما او ناګاساکي کابو بېخي له منځه لاړل. د اروپا او آسیا ټولو خلکو خپل کورونه، کروندې او همدارنګه دندې له لاسه ورکړې. کلیساګانې، کارخانې، سړکونه، د اوسپنو لارې او بندري تاسیسات د بمباریو او د توپونو د اور له امله وران شول. د نړۍ د ډېرو هېوادونو پرمختګ او وده د خپل اصلي مسیر څخه منحرفه شوه.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ویشل شي لومړۍ ډله دې د رهبرانو ونډې لکه روزولت، چرچل او ستالین د محور هیوادونو په ماتې کې او دویمه ډله دې د جګړې د پایلو په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ـ د امریکې متحده ایالاتو څرنګه په جګړه کې ګډون وکړ؟

۲- جاپان ولې په دویمه نړیواله جګړه کې امریکې ته تسلیم شو؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د اروپا نقشه رسم او پرمخ دې د محور او متفق هیوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو جوړېدنه

په دې لوست کې به د ملګرو ملتونو د سازمان د رامنځ ته کېدو او د هغه د ضرورت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د ۱۹٤٥ز کال په اوږدو کې د متفق هېوادونو استازو له جګړې څخه وروسته د نړۍ د موقعیت په اړه د تصمیم نیولو لپاره لیدنه وکړه. هغوی په دې توافق وکړ چې داسې نړیوال سازمان جوړ شي، چې ټول خپل ځانونه د هېوادونو په منځ کې د سولې او همکارۍ لپاره متعهد وساتي او هم د هغو خلکو په برخه کې چې د محور هېوادونو ځواک یې جوړاوه، د سرنوشت په اړه یې تصمیم ونیسي. متفقینو ملګري ملتونه جوړ کړل. د متفقو پنځوسو هېوادونو استازیو په سانفرانسیسکو کې د **۱۹۴۵**ز کال له اپرېل څخه تر جون پورې سره ولیدل. هغوی د نړیوال سازمان د منشور په برخه کې توافق ته ورسېدل. دا منشور په **۱۹** فصلونو او **۱۱۱** مادو کې تدوین شو او د لاهې د نړیوالې محکمې د دیوان اساسنامه د دغو **۵۰** هېوادونو لاینفک برخه شوه. غړیو هېوادونو په دې توافق وکړ چې د سولې د ساتنې او پرمختلنې لپاره به د ټولو ملتونو حقوق او حاکمیت په مساوي توګه په پام کې ساتي او نړیواله همکاري یې هم تضمین کوی.

د ملګرو ملتونو سازمان لویه شورا لري. عمومي شورا د ټولو غړیو هېوادونو له استازیو جوړېږي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتینی ځواک د امنیت له شورا سره دی. د امریکا متحده ایالات، انګلستان، فرانسه، روسیه او چین په دې شورا کې دایمي څوکی لري. شپږ نور هېوادونه په دوراني توګه ټاکل کېږي.

د امنیت د شورا رایه په اکثریت ولاړه وي. د پرېکړې د تصویب په صورت کې د پنځو دایمي هېوادونو رایه د اکثریت رایې یوه برخه وي. په دې توګه له دغو پنځو لویو هېوادونو څخه هر یو د دې شورا د پرېکړې د ویټو حق لري. اقتصادي او اجتماعي شورا، نړیواله محکمه او سرمنشي، د ملګرو ملتونو اصلي جوړښت تشکیلوي. متفقینو پرته له ملګرو ملتونو، د جګړې د وضعیت د ژر اداره کولو او په راتلونکې کې د پراختیا او ودې لپاره نور ګڼ شمېر سازمانونه هم جوړ کړل، چې بېلابېل فعالیتونه د نړۍ په مختلفو هېوادونو کې تر سره کوي.

د ملګرو ملتونو د سازمان په جوړېدنه کې د ډېرو اقداماتو لاس دی، چې هر یو په کې اغېزمنه ونډه اخیستې ده. د دې اقداماتو له جملې څخه کولای شو، چې په زماني ترتیب سره د بین المتحدینو د اعلامیې خپریدل، اتلانتیک منشور، د ملګرو ملتونو اعلامیه، د مسکو او تهران کنفرانسونه، د دامبارتن اوکس او یالتا کنفرانس او په پای کې د سانفرانسیسکو کنفرانس ته اشاره وکړو.

په ټولګي کې د ننه کړنې:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د نړیوالو سازمانونو او دویمه دې د دې سازمان د موخو په برخه کې یو له بله سره خبرې او مشاجرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ د ملګرو ملتونو ټولنه څنګه جوړه شوه؟

۲ـ څو هېوادونه د امنیت د شورا دایمي غړي دي؟

۳ـ د ملګرو ملتونو ټولنه په کوم کال کې جوړه شوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د دیرشو هیوادونو لیست ترتیب کړي چې د ملګرو ملتونو غړیتوب ولري او په ټولګي کې دې ووایي.

په یوه صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون

آیا پوهیږئ چې جاپان څرنگه په یو صنعتي هیواد واوښت؟ پدې لوست کې به ددې پوښتنې ځواب تر لاسه کړې.

پخوا تر دې چې د جاپان پر صنعتي بدلېدنې خبرې وکړو، ښه به دا وي، چې د هغه هیواد د تېر تاریخ په برخه کې څه پوه شو. تر میلاد ۶۶۰ کاله پخوا د جاپان لومړنی امپراتور پر تخت کېناست. په هغه وخت کې د مذهبي قوانینو (شینتو) له مخې امپراتور له فوق العاده ځواکه برخمن و. په منځنیو پېړیو کې ساموریان پر جاپان مسلط شول. پخوا د امپراتور د گارډ کسان د ساموایي په نامه یادېدل. په دې وخت کې جاپان په یوه فیوډالي، کمزوري او وروسته پاتې هېواد بدل شو.

د جاپان معاصر دوران د امپراتور (موتسوهیتو) له تخت ناستې ۱۸۶۸ز څخه پیلېږي. د هغه د امپراتورۍ مودې تر ۱۹۱۲ز پورې دوام درلود، چې د (میجي) د دورې په نامه یادېږي. په اداري او پوځي برخه کې ډېر اصلاحات رامنځ ته شول او جاپان په یوه نړیوال ځواک واوښت. د چین او جاپان او جاپان او روس په جګړې کې یې چین روس ته ماتې ورکړه او په همدې وخت کې وتوانېد، چې پر کوریا، تایوان او سخالین پر ټاپو تسلط پیدا کړي.

د جاپان هېواد له یو شمېر وړو او لویو ټاپوګانو څخه جوړ شوی دی او په لرې ختیځ کې پروت دی. سره له دې چې ځمکه یې لږه ده، د وګړو شمیرېې یو ۱۴۰ میلیونو ته رسېږي. تر لومړۍ نړیوالې جګړې او د المان تر ماتې وروسته، جاپان د صنعتي او لوی ځواک کېدنې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې او له المان او اروپایی هېوادونو څخه د فني زده کړې په لړ کې په چټکۍ سره له اقتصادي او پوځي پلوه سیمه ییزه ځواک شو. هغه و، چې تر دویم نړیوا ل جنګ دمخه د تکنالوجیکي همکارۍ له امله له المان سره نږدې شو او د دویم نړیوالې جګړې په پیل کې له المان او ایټالیې سره په (محور) دولتونو کې د متفقینو پر ضد شامل شو. په دویمې نړیوالې جګړې کې یې په پاسفیک (آرام) سمندر کې خپل ډېر متصرفات له لاسه ورکړل او د (هیروشیما او ناګاساکي) تر اتومي بمبارد وروسته پرته له کوم قید و شرطه امریکا ته تسلیم شو.

د جاپان د پارلمان ودانۍ

تر جګړې وروسته او د سولې په راتلو سره یې د نویو اندونو او قوي مدیرانو په مټ د صنعتي کیدو او د خپل اقتصاد په جوړونه لاس پورې کړ او د امریکې متحده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایالاتو ته یې کار پېژندونکي، تکنیشنان او اهل فن د زده کړې لپاره ولېږل او تر څنګ یې په هېواد کې معقولې، خصوصي او نوې پروژې پلې کړې. له امریکایي نویو طرحو څخه اقتباس ورځ په ورځ جاپان ته د پرمختګ لارې خلاصې کړې او تر اوسه یې دغه سیاست دوام لري.

دا څرګنده ده چې د هېوادونو د پرمختګ یو علت د هغوی فرهنګي وده ده او روښانه خبره ده هر کله چې یو هېواد په فرهنګي برخه کې پرمختګ وکړي، نو صنعتي او اقتصادي پرمختګ یې په برخه کېږي او که چېرې کوم هېواد په فرهنګي برخه کې پرمختګ نه وي کړی او غواړي چې فني پوهې او اقتصاد ته وده ورکړي، سره له هغې مناسبه پایله نه شي تر لاسه کولای. جاپان له سلو کالو وروسته په دې وتوانېد، چې د نړۍ په یوه ستر صنعتي هېواد بدل شي. که چېرته د صنعتي کېدو نېټه د انګلستان د صنعتي انقلاب د رامنځ ته کېدو نېټه وګڼو، نو پاتې ټول لوېدیځ هېوادونه دې مرحلې ته دوه سوه کاله وروسته رسېدلي دي او که چېرې وغواړو چې علت یې پیدا کړو، چې جاپان څنګه دا موده لنډه ووهله، چې په یوه صنعتي هېواد بدل شو، نو ځواب یې ښایي داسې وي:

صنعتي کېدنه یې په کرار او تدریجي ډول پیل شوه. لومړی ساده صنایع، وروسته لږې پېچلې، سپکې صنایع، منځنۍ تکنالوژي، وریسې درنې او لوړې تکنالوژۍ په کې رامنځ ته شوې. په ۲۰۰۵ز کال کې جاپان د (۴،۵) ټرېلیونو ډالرو تولیداتو په ارزښت تر امریکا وروسته د نړۍ په اقتصادي ځواک کې دویم او په اسیا کې یې لومړی ځای درلود. که څه هم جاپان محدودې صنایع لري، خو د دولت په همکارۍ سره چې د پرمختللې تکنالوژۍ په برخه کې پانګه اچونه کوي، جاپان د صنعت او تکنالوژۍ له پلوه یو مهم هېواد ګڼل کېږي. امریکا د ۲۲،۷٪ چین ۱۳،۱٪ سهېلي کوریا په ۷،۸٪ سره د جاپان ډېر مهم سوداګریز شریکان دي او اوس جاپان په لنډه موده کې په چټکۍ سره د نړۍ په یوه پرمختللي هېواد بدل شوی دی.

د جاپان مهم صادرات، د حمل ونقل وسایل، موټرې، بریښنایي صنایع، ماشین الات، کېمیاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع، فولادي صنايع، غير اوسپنيز فلزات، کشتۍ جوړونه، نساجي او نور دي.

دا هېواد څو نړیوال موټر جوړونکي شرکتونه، لکه، ټویټا، هنډا، سني، نیسان، میتسوبیشي او داسې نورې کمپنۍ چې معتبر مارکونه لري، خاوند دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې دجاپان د تاریخ او دویم ډله دې د جاپان د صنعتي کېدنې پر لاملونو یو له بله سره خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ د جاپان لومړنی امپراتور څه وخت پر تخت کېناست؟

۲ـ د جاپان معاصر دوران له کومې تاریخي پېښې څخه پیلېږي؟

۳ـ جاپان په دویمه نړیواله جګړه کې د کومو هېوادونو په ګټه او پلوۍ په جګړې کې داخل شو؟

۴ـ د جاپان سوداګریز شریکان کوم هېوادونه دي؟

۵ـ د جاپان د لویو کمپنیو نومونه واخلئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د جاپان د چټکې پرمختیا په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي اتحاد له منځه تلل

يو شمېر بهرني او داخلي عوامل چې د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب شول، په لاندې توګه به ورسره آشنا شئ.

الف: کورنۍ لاملونه:

په شوروي اتحادکې مارکسيستي او لېنينستي نظام له ۱۹۱۷ـ ۱۹۹۱ز پورې سره له دې چې د سوسيالېزم د تحقق لپاره ورته ډېرې هڅې وشوې، له منځه لاړ. د هغو نظريو پر بنسټ چې د مارکسېزم د پلويانو او د هغوی د مخا لفينو له خوا څرګندې شوې، نو دا ترې جوتېږي، چې د شوروي اتحاد سياسي، اقتصادي او ټولنيز نظام په دې ونه توانېد، چې د روسيې د خلکو اړتياوې پوره کړي. د مارکسيستي نظرياتو څخه په روسي انقلابي بڼه او د سياسي فرهنګ د دوام له امله داسې يو ترکيب رامنځ ته شو، چې يو له بله سره يې هيڅ ډول هماهنګي نه درلوده. سره له دې چې روسيه يې په يوه لوی څوارک بدله کړه، خو د انسانانو له فطري خصوصيت سره د توپير له امله په پای کې له منځه تلو سره مخامخ شو.

د شوروي اتحاد اقتدار غوښتونکی سياسي نظام، چې کمونېست ګوند يې د کارګر د استازي په نامه پر

هېواد واکمن کړي و، له شدید کنترول او د ډول ډول ټکولو او اختناق سره سره، په پای کې د میلیتونو د اعتراضاتو په وړاندې چې کلونه کلونه یې د مرکزي حکومت د واکمنۍ لاندې ژوند تېر کړی و، ټینګار ونه شو کړای او هغه پراخ ټولنیز بدلونونه، په ځانګړې توګه هغه زاړه فردي روشونه او وېشنه چې ټولنه ترې جوړه شوې وه او د کمونیست ګوند منشي تطبیقوله، د ۱۹۸۰ز د لسیزې بدلونونه یې چټک کړل، چې په پای کې د میلیتونو د زندان ور پرانیستل شو.

پر شوروي اتحاد حاکم نظام چې د کمونېزم د نظریو تر رهبرۍ لاندې په ځانګړې توګه د ستالین په وسیله رامنځ ته شو، پخپله د دې نظام د له منځه تللې سبب و. داسې نظام چې پر اداري او اقتصادي چارو یې بشپړ امرانه کنترول درلود، د ټیټو او منځنیو طبقو فردي ګټې له منځه وړلې او د انسان د فطرت ځانګړتیاوې یې نه منلې. د شوروي اتحاد د صنعتي لاس ته راوړنو سره سره یې د خلکو عادي ورځنۍ اړتیاوې نه شوې پوره کولای او هغه اقتصادي او انساني منابع یې چې درلودې، له هغوی څخه یې په پوځي برخو کې ګټه واخیسته.

ریګن او ګورباچوف

د امریکایانو فشار او له پردیو څخه وېره چې په روسي ټولنه کې یې ریښه درلوده، د داخلي ناخوالو د پټولو لپاره به یې په افراطي توګه ورته پاملرنه کوله. فدرالي نظام به ادعا کوله چې د ټولو میلیتونو او قومونو بشپړ حقوق په پام کې نیول کېږي، خو په عمل کې یې توپیر درلود، چې دغه تبعیض په میلیتونو کې ناخوښي او نارضایتي رامنځ ته کړه. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

گورباچوف ډېره هڅه وکړه چې دا تبعیض له منځه یوسي، خو بریالی نه شو، تر دې چې د نظام د له منځه تلنې زمینه په تدریج سره تیاره شوه.

په پای کې په ۱۹۹۱ز کا ل کې د شوروي سیاسي، اقتصادي او ټولنیز نظام سره د دې چې ۷۴کاله یې ډېرې هڅې وکړې، خو د سوسیالېزم پر تداوم او عملي کېدنه بریالی نه شو په پایله کې له منځه لاړ.

ب ـ بهرني لاملونه:

د دویمې نړیوالې جګړې تر پای وروسته، سوړ جنګ پیل شو، ځکه په دې موده کې کومه نړیواله جګړه رامنځ ته نه شوه. او لویو ځواکونو یو د بل پر ضد تبلیغات پیل کړل او تسلیحاتي سیالی پیل شوې او هر یوه هڅه کوله چې ورانوونکې وسله جوړه کړي. لوېدیځو هېوادونو د امریکا په مشرۍ د کمونېزم د خپراوي پر ضد پراخه تبلیغات پیل کړل او په شوروي اتحاد کې یې کمونیستي نظام تخریباوه.

فضایي سیالۍ او رقابتونه هم د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب ګڼل کېږي، ځکه چې د هرې فضایي بېړۍ لپاره په میلیاردونو امریکایي ډالر لګول کېده او د شوروي اتحاد لپاره د هرې مصنوعي سپوږمۍ جوړول او توغول ورته ډېر ګران تمامېده.

شوروي اتحاد افغانستان په ۱۹۷۸ز کې اشغال کړ، شوروي اتحاد دا فکر نه کاوه چې دا جګړه به اوږده شي او د غیرتمنو افغانانو له داسې مقاومت سره به مخامخ شي. د روسانو د تر اشغال وروسته افغانستان سره اسلامي او لوېدیځو دولتونو مرسته کوله او شوروي اتحاد په دې جګړې کې ډېر لګښتونه وکړل، چې د هغه کمزوری اقتصاد یې لا پسې کمزوری کړ. د شوروي اتحاد په له منځه وړنې کې ځاني تلفات هم له سترو عواملو څخه ګڼل کېږي، ځکه د ځوانانو وژنه او معیوب کېدنه د خلکو د کرکې سبب شوه او له افغانستان څخه د قواوو د ویستلو غوښتونکي شول. په پای کې شوروي اتحاد په افغانستان کې ماتې وخوړه او خپل ځواکونه یې له افغانستانه بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنيو کورنۍ او بهرني لاملو د شوروي اتحاد د له منځه وړني لپاره مناسب شرايط برابر کړل، چې حاکم نظام په خپلو ټولو هڅو سره په دې ونه توانېد چې مخه يې ونيسي، چې په پای کې د کمونست گوند تر اوږده حاکميت وروسته پر پنځلسو جمهوريتونو شوروي اتحاد وپاشل شو. سوسياليستي نظام له منځه لاړ او ډېرو جمهوريتونو خپله خپلواکي اعلان کړه.

په ټولگي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د سوسياليستي نظام پر ماهيت او دويمه ډله دې د شووروي اتحاد د له منځه تلنې پر کورنۍ عواملو خبرې وکړي او پايله دې په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ د روسيې کارگري انقلاب په کوم کال کې رامنځ ته شو؟

۲ـ شوروي سوسياليستي نظام په کوم کال کې له منځه لاړ؟

۳ـ په ۱۹۸۰ ز لسيزه کې په شوروي کې کوم بدلونونه رامنځ ته شول؟

۴ـ شوروي نظام څو کاله دوام وکړ او څو جمهوريتونه يې لرل؟

۵- د افغانستان مسلمان ملت د شوروي او کمونيزم په نابودي کې کومه ونډه ولوبوله په لنډه توگه ووايي.

د ټولگي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنگي شخصيتونو څخه د شوروي اتحاد په له منځه تللو کې د بهرنيو لاملونو په اړه معلوما ت تر لاسه او بيا دې په ټولگي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د المان فدرالي جمهوريت

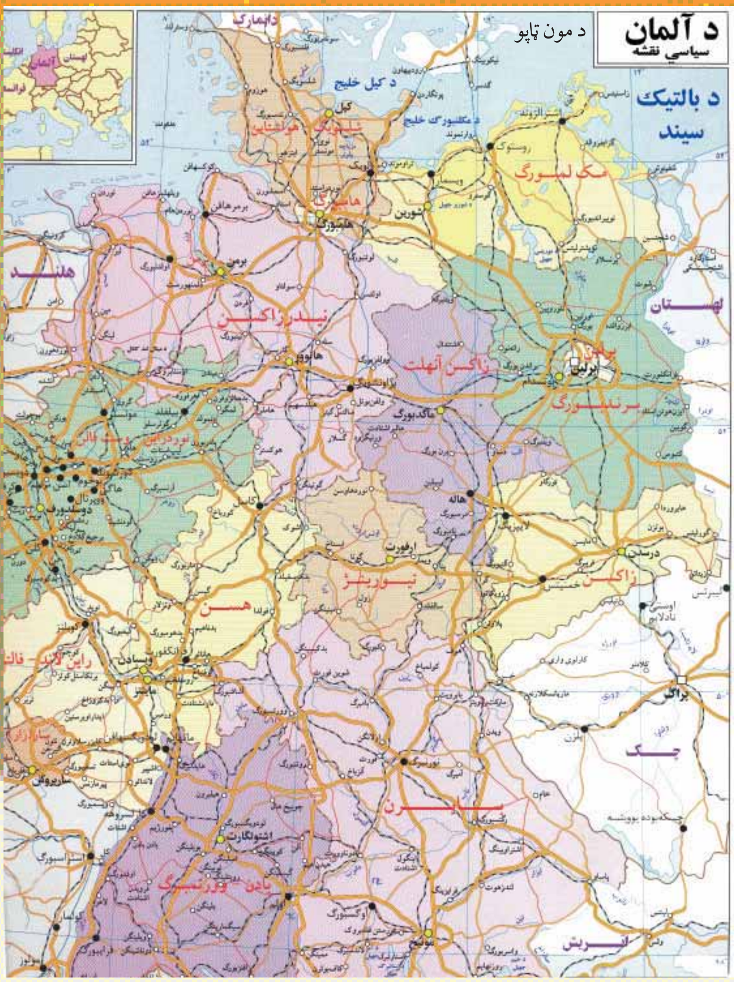

آیا پوهېږئ چې د المان جمهوریت څو ایالتونه او څه ډول سیاسي جوړښت لري؟

د آلمان فدرالي جمهوريت د نړۍ د پرمختللو صنعتي هېوادونو له ډلې څخه دی. دا هېواد چې په اروپا کې پروت دی، په شمال کې له ډنمارك او بالتيك بحيرې، ختيځ کې يې پولند او د چك جمهوريت، په سهېل کې يې له اتريش او سويس او لوېديځ کې له فرانسې، بلژيك، لوكزامبورك او هالنډ سره پوله لري.

المان يو ډېموكرات فدرالي جمهوريت دی او شپاړس ايالاتونه لري. دغه ايالات کولای شي، چې په ځينو چارو کې خپلواك عمل وکړي. المان له فرانسې او روسي سره د جګړې پر مهال په ۱۸۷۱ز کې د يوه ملت په توګه متحد شو.

د دولت اجرايي قدرت د فدرالي صدراعظم سره وي. بوند سرات(فدرال شورا) صدراعظم ټاکي. جمهور رئيس د يو ګډې ناستې د بوندسرات او د ايالتي استازو(بوند ستاګ) د مساوي غړو په ګډون د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي. سره له دې چې په ۱۹۹۰ ز کال کې برلېن پلازمېنه وټاکل شوه، خو د المان پارلمان، وزيران، جمهور رئيس او فدرال صدراعظم د بن په ښار کې اوسي.

انګلا مرکل د آلمان لومړۍ وزيره

د المان فدرالي جمهوريت د ملګروملتونو د سازمان ، د شمالي اتلانتيک د تړون، د اوو هېوادونو له ډلې، د لوېديزې اروپا د پنځو هېوادونو د اتحاديې ، د امنيت او همکاريو کنفرانس په اروپا کې د همکارۍ او هم د اروپايي اتحاديې د بنسټ اېښودونکو څخه دی.

تر امريکا او جاپان وروسته، المان د نړۍ دريم صنعتي څواک دی. تر دويمي نړېوا لی جګړې وروسته د المان اقتصادي ودې او پرمختګ ته د (المان اقتصادي معجزه) ويل شوې ده

المان داسې يو هېواد دی، چې ګڼ شمېر سياسي ګوندونه په کې فعاليت کوي، چې مهم يې په لاندې ډول دي:

- سوسيال دېموکرات ګوند (سوسياليست).
- دېموکرات مسيحي ګوند (محافظه کار).
- سوسياليستي مسيحي ګوند.
- آزاد دېموکرات ګوند (لبيرال).
- شين ګوند (د چاپېريال ساتنه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سوسیالېزم دېموکرات گوند (د ختیځ المان پخوانی کمونیستي گوند).

المان په بهرني سیاست کې یوازې لوبغاړی نه دی. د آلمان سیاست د هغه بلوك تقویت دی، چې (لوېدیځ) ورته ویل کیږي. المان له فرانسې سره ځانگړی نږدېوالی لري. د امریکا له متحده ایالاتو سره د المان نږدېوالی او همکاري د هغه د بهرني سیاست یو بل رکن دی. د المان بهرنی سیاست په ټوله نړۍ کې د سولې د ټینگښت، د درېمې نړۍ سره د دوستانه اړیکو د پراختیا او د هغوی د اقتصاد د ودې، او د بشر د حقوقو د رعایت پر ستنو ولاړ دی.

الماني ژبه د هندو جرمن د ډلې یوه برخه ده. دا ژبه د ډنمارکي، ناروېژي، سوېډني، هالنډي او همدارنگه د انگلیسي ژبې سره په کورنۍ کې شریکه ده. په المان کې په مختلفو لهجو خبرې کیږي. د المان د خلکو له اغلبو لهجو څخه کولای شو، چې محلي مبداپې ومومو. په لومړیو کې د اوسني المان په ځمکه کې مختلف قبایل لکه، فرانکانو، زاکس، شوابان، او بابریان اوسېدل. نن ورځ دغه قبایل په خپله لومړۍ بڼه نشته، خو رواجونه او لهجې یې د سیمې په مختلفو ډلو کې ساتلي دي.

د المان مهم صنایع الکترونیکي وسایل، کېمیاوي مواد، منسوجات، غذایي او ترانسپورتي وسایلو څخه عبارت دي. همدارنگه المان د ډېرو د سکرو ذخیرې، د اوسپنې، مسو، قلعي، نکل، سپینو زرو او مالگې کانونه لري، خو د المان د صنعت لپاره بسنه نه کوي او وارداتو ته یې ډېره اړتیا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډلې دې د المان د موقعیت او دویمه ډله دې د المان د پارلماني نظام په اړه په خپلو کې خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ د المان صدراعظم څنګه ټاکل کېږي؟

۲ـ د المان پارلمان څو مجلسه لري؟

۳ـ ختیځ او لوېدیځ المان په کوم کال کې سره یو ځای شول؟

۴ـ د المان د مهمو ګوندونو نومونه یاد کړئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د المان د اقتصاد او ژبې په برخه کې له خپلو ښوونکو او فرهنګي شخصیتونو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې جمهوریت

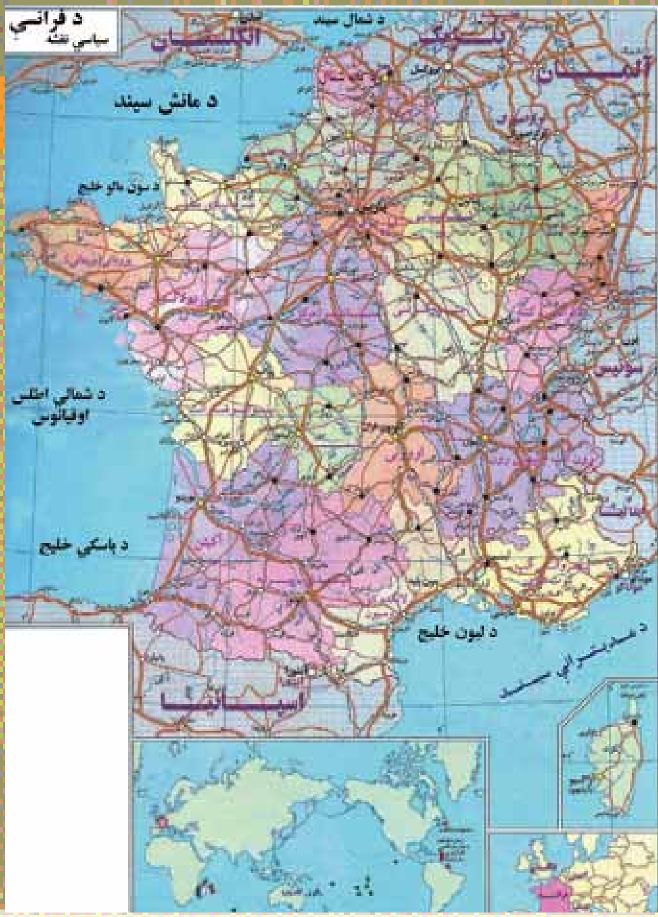

فرانسه یو اروپایي هېواد دی، چې ډېر لرغونی او پخوانی تاریخ لري، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه ورسره آشنا شئ.

فرانسه د اروپا په لوېدیځ کې پرته ده، چې شمال لوري ته یې د مانش بحیره، سهېل ته یې د مدیترانې بحیره، ختیځ ته یې بلجیم، سویس، ایټالیه، لوکزامبورګ او موناکو، لوېدیځ ته یې د بیسکای خلیج او سهېل ختیځ ته یې اسپانیا موقعیت لري.

د دې هېواد اوسېدونکي فرانسوي سپین نژاده دي، چې د فرانسې ۹۳٪ وګړي تشکیلوي. د دې هېواد ۹۲٪ خلک د عیسوي دین پیروان دي. همدارنګه ۹۷٪ اوسېدونکي یې په فرانسوي ژبه خبرې کوي.

فرانسه داسې یو هېواد دی، چې د لرغوني تاریخ په لرلو سره له میلاد څخه پخوا د ګل Goul په نامه یادېده. سلیټیک، باسک او جرمنیان په کې اوسېدل. د ۱۲۵ ق. م په شا وخواکې رومیانو پر ګل حمله وکړه او د مدیترانې د سمندرګي شاوخواوې یې ونیولې.

په شپږمه او اوومه زېږدیزه پېړۍ کې په ګل کې مختلفو شاهانو واک درلود او خونړۍ جګړې یې تر منځ پېښې شوې. هغه تمدن چې رومیانو یې بنست ایښی و، له خطر سره مخامخ شو.

په ۷۷۱ زیږدیز کې شارلمان د فرانسې پاچا شو او د واکمنۍ په ۵۰ کلنه موده کې یې فرانسې ډېر ځایونه ونیول. په ۷۷۴ز کال کې یې ایټالیه ونیوله، جرمني قبایل یې مات او د اسلام له سرښندونکو سره یې چې د فرانسې تر سویله رسیدلي ؤ کلکې جګړې وکړې. په ۸۰۰ ز کال کې د مسیحیانو رهبر (پاپ،) د روم د امپراطورۍ تاج د فرانسې د حکمران شارلمان پر سر کېښود. د شارلمان د واکمنۍ په پای کې د هالنډ، بلجیم، المان، سویس، اتریش، چک، سلواک، هنګري، یوګوسلاویا، ایټالیا او د اسپانیا سیمې د فرانسې په واک کې وې.

تر لسمې میلادي پېړۍ وروسته د فرانسې د شاهانو واک په تدریج سره ډېر شو. د کلیسا رهبران له شاهانو سره یو ځای شول. سوداګري پراخه شوه او په صلیبي جګړو کې د فرانسې ونډه ډېره شوه، چې د فرانسې اعتبار یې په لوېدیځ کې زیات کړ.

په ۱۳مه زیږدیزه پېړۍ کې فرانسه په اروپا کې یو قدرتمند هېواد ګڼل کېده، سره له ډېرو جګړو چې له انګلستان سره یې وکړې، په فرانسه کې مدني او قضایي اداري جوړې او څلورم فلیپ د هنر، فلسفې او کلتور په برخه کې غوره خدمتونه وکړل.

د څوارلسم لویي د واکمنۍ پر وخت د فرانسې کلتور ډېر پرمختګ وکړ، خو د پنځلسم لویي پر وخت فرانسه له بحران سره مخامخ شوه او په تدریج سره د فرانسې لوی انقلاب ته لاره اواره شوه.

په ۱۷۸۹ زیږدیز کې د فرانسې لوی انقلاب بري ته ورسېد، چې د فرانسې او اروپا په تاریخ کې نوی څپرکی پرانیستل شو. د فرانسې اساسي قانون تدوین شو. ولسي جرګې په کار پیل وکړ. د باستیل مشهور زندان پرانیستل شو او انقلابیونو ونیو، بندیان آزاد او شپاړسم لویي اعدام شو. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه اعلان شوه. شاهي نظام ړنګ او د فرانسې د جمهوریت بنسټ کېښودل شو.

په ۱۸۰۴ زیږدیز کې ناپلیون د فرانسې د نظام مشر شو او د وفادارۍ لوړه یې وکړه، چې د نوموړي د حاکمیت پر وخت فرانسې ډېر ځایونه ونیول.

په معاصر وخت ۱۹۴۰ زیږدیز کې فرانسه الماني ځواکونو ونیوله، خو د متفقینو د فشار له امله یې په ۱۹۴۴ زیږدیز کال کې له فرانسې بېرته شا تګ وکړ. تر دویمې نړیوالې جګړې ۱۹۴۵زکال وروسته فرانسې په تدریجي توګه خپلې مستعمرې له لاسه ورکړې. لومړی سوریه، وروسته لیبیا، لږ وروسته تونس،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

المغرب، مدغاسکر، ، ویتنام، لاوس، او کمبودیا تر خونړیو جګړو په ترڅ کې په دې وتوانیدل، چې خپلواکي تر لاسه کړي. په ۱۹۶۲ زیږدیز کال کې ورستنی افریقایي هیواد الجزایر خپله خپلواکي تر لاسه کړه او د فرانسې څلورم جمهوریت له منځه ولاړ.

په ۱۹۶۰ ز کال کې فرانسې خپل لومړنی اتومي بم د افریقا په صحرا کې وازمایه او په چټکۍ سره یې د پرمختګ لاره ونیوله. نن ورځ فرانسه د جرمني او نورو اروپایي هیوادونو تر څنګ د اروپا د وحدت او یووالي لپاره هڅه کوي.

د فرانسې جمهوریت ۲۲ ولایتونه او ۹۶ ولسوالۍ لري. د فرانسې د نفوس ٪۷۵ خلک په ښارونو او ٪۲۵ یې په کلیو کې اوسیږي. په فرانسه کې جمهور رئیس د خلکو له خوا د پنځو کالو لپاره ټاکل کیږي.

په فرانسه کې صدراعظم د ګوندونو د ائتلاف له لارې چې په پارلمان کې ډیرې چوکۍ تر لاسه کړي، ټاکل کیږي. د فرانسې پارلمان دوه جرګې لري، لومړی ولسي جرګه National assembly چې ۵۷۷ غړي لري، چې د خلکو له خوا ټاکل کیږي او د کار موده یې پنځه کاله ده. دویم د مشرانو جرګه Senate ده چې ۳۲۱ کسه غړي لري. د مشرانو د جرګې د غړیو انتخاب د یوه انجمن له خوا چې Electoral college نومیږي, د ۹ کالو لپاره ټاکل کیږي. په فرانسه کې ولسي او مشرانو جرګه هر یو خپل مستقل رئیس لري. جمهور رئیس کولای شي چې ولسي جرګه منحله کړي. د مشرانو جرګې رئیس د دې واک لري چې د جمهور رئیس په نه شتون کې د هغه چارې سر ته ورسوي.

په فرانسه کې ګڼ شمیر ګوندونه فعالیت کوي. د بېلګې په توګه د فرانسې کمونیست ګوند، رادیکال چپ ګوند، جمهوري غوښتونکي، د فرانسې جنبش، ملي جبهه، ملي غورځنګ، د اصلاح غوښتونکو جنبش، سوسیالیست ګوند او نور.

فرانسه د نړۍ د اوو صنعتي هیوادونو له جملې څخه ده . پرمختللی اقتصاد لري او ټولو اقتصادي سکتورونو یې په متوازي ډول پرمختګ کړی دی.

نن ورځ په فرانسه کې د اقتصاد په برخه کې د دولت ونډه لږیږي، خو له دې سره هم د فرانسې دولت د اوسپنو د کرښو،بریښنایي تاسیساتو، هوایي کرښو او مخابراتو په برخه کې پانګه اچونه کوي. غواړي

چې په بنسټيزو اقتصادي پروژو کې چې عام المنفعه بڼه لري، خپل شتون خوندي وساتي.

د صنعت په برخه کې فرانسه زراعتي ماشين الات، د اوسپنې پټلۍ، ميراژ، جگوار، ترانسال، کانکورد، ايېرس الوتکې، هيلوکپترې، موټرې، د ترانسپورتي وسايلو پرزې، د برېښنا د توليد تکنالوژي، سامان الات، ساختماني وسايل، کمپيوټر، راډيو، تلوېزون، کېمياوي مواد، ځمکني وسايل، عطرونه او نور توليدوي.

فرانسه د هغه اروپايي هېوادونو له ډلې څخه ده، چې په ۱۹۹۹ ز کال کې يې د اروپا پولي واحد (ايرو) د خپل هېواد د پولي واحد په توگه منلی دی.

په ټولگي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د فرانسې د تاريخي سابقې په برخه کې او دويمه دې د فرانسې د موقعيت، نفوس، مذهب او د فرانسې د خلکو د ژبې په برخه کې يو له بله سره خبرې وکړي او پايله دې په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ په تېرو وختونو کې فرانسه په کوم نامه يادېده؟
۲ـ په اتمه ميلادي پېړۍ کې د کوم واکمن پر وخت فرانسې ډېر اروپايي هېوادونه ونيول؟
۳ـ د فرانسې لوی انقلاب په کوم کال کې پېښ شو؟
۴ـ په دويم نړيواله جگړه کې فرانسه د کوم هېواد ځواکونو ونيوله؟
۵ـ د دويمې نړيوالې جگړې وروسته فرانسې خپلې کومې مستعمرې له لاسه ورکړې؟

د ټولگي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د فرانسې د لوی انقلاب په اړه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګلستان شاهي دولت

پدې لوست کې به د انګليستان د تاريخ او نورو مهمو مطالبو سره پيژندګلوي تر لاسه کړي.

د طبعي جوړښت له پلوه انګلستان پر درېو برخو وېشل کېږي.

لومړی په شمال کې د سکاټلنډ سيمه: دا سيمه د انګلستان په شمال کې موقعيت لري او غرنۍ سيمه ده.

دويم شمالي ايرلېنډ يا اولسټر : د اولسټر سيمه د ايرلېنډ د جزيرې په شمال ختيځ کې واقع ده، چې مرکز يې بلفاسټ نومېږي.

درېم د انګلنډ او ويلز سيمه ده: انګلنډ او ويلز د انګلستان د جزيرې سهيلي برخه جوړوي.

انګلستان داسې يوه ځمکه ده چې له ورو او لويو ټاپوګانو څخه جوړه شوې ده او په همدې توګه ځينې انګلستان ته د ټاپوګانو هېواد وايي.

انګليسان سپين نژاده دي، چې د هېواد د نفوسو ۷۹،۲۱ فيصد جوړوي. د انګليستان د اوسېدونکو له ډلې څخه ۱۵٪ انګليسي، ۶،۹٪ سکاټلنډي، ۲۴٪ ايرلنډي، ۱،۹ اوستر، ۱،۸ ويلزي او ٪ ۲،۸ يې نور لړه کې دي. د انګليستان د ۷۲٪ خلکو دين مسيحي دی. ۲۵٪ خلک يې د نورو دينونو پيروان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اداري پلوه انگلستان په څلورو لويو ولايتونو انګلېنډ، وېلز، سکاټلېنډ او شمالي ايرلېنډ وېشل شوی دی. د انګليسانو ځمکه له پخوا څخه د اوسېدو وړ وه. د يخچال تر دورې وروسته دوه ببلې قبيلې له خپلو ځارويو سره يو ځای له اوسنۍ اسپانيا څخه انګلېنډ يا انګليستان ته مهاجرت وکړ. لرغون پېژندونکي دا قبيله د ايبري په نامه پېژني.

ديويد کمرون، د انګلستان لومړی وزير

په ۴-۶ ق.م پېړيو کې د سلت قومونه د ځمکو او ځارويو د تر لاسه کولو لپاره له اسپانيې څخه انګلېنډ ته راغلل او ايبريان يې له هغه ځايه وشړل او پر انګلېنډ باندې د سلت د قومونو اخرنی يرغل په ۷۵ ق.م کې تر سره شو.

له ميلاد څخه پنځه پنځوس کاله مخکې سزار ژوپوس د ځمکو د نيولو په هيله پر انګلېنډ حمله وکړه، خو د روميانو يرغلونه په ۴۳ زېږديز کې پر انګلېنډ سختې شوې. په پای کې په پنځمه زېږديز پېړۍ کې د روميانو قدرت کمزوری شو، څکه نود جرمني له خاورې د انګلو او ساکسون قومونو پر انګلېنډ يرغل وکړ. د انګلو او ساکسون قومونو په ۸۲۹ زېږديز کې د انګلېنډ يوالي تامين کړ. او اوسېدونکي يې پر يوه پاچا راضي شول. وروسته ژرمنانو پر انګلېنډ حمله وکړه او له کلک مقاومت سره مخامخ شول او يوازې يې د انګلېنډ ختيځې او شمالي برخې ونيولې.

د ديارلسمې پېړۍ په لومړيو کې د انګلېنډ پاچاه يو شمېر مدني او سياسي حقوق په رسميت وپېژندل او داسې فرمانونه يې صادر کړل، چې له ننيو مدني نهادونو سره يې ورته والی درلود. اشرافو، فيوډالانو او روحانيونو خپل ملاتړ له پاچا څخه اعلان کړ. د اشرافو د جرګې تر څنګ د عوامو جرګه هم جوړه شوه. په ۱۴۸۵ م کې هانري د تيودور له کورنۍ څخه پر انګلېنډ حاکم شو. د تيودور شاهانو پر انګلېنډ ۱۲۰ کاله حکومت وکړ. ډېر ديني او ټولنيز اصلاحات يې رامنځ ته کړل. د روم له کليسا څخه يې خپله کليسا جلا کړه او ايرلېنډ يې له انګليستان سره يو ځای کړ.

په ۱۵۵۸ م کې ملکه لومړۍ اليزابت د انګليستان حکمرانه شوه او انګليستان يې د خپل وخت يو اقتصادي او پوځي ځواک وګرځاوه.

انګلستان د پېړيو په اوږدو کې د ډېرو تاريخي پېښو ژورو او دوه معاصرو نړيوالو جګړو سره مخامخ شو. د دويم نړيوا ل جنګ تر پای وروسته په ۱۹۴۹ز کې انګلستان او امريکا د کمونېستانو د ورځ په ورځ ډېرېدونکي قدرت د مقابلې لپاره د شمالي اتلانتيک (ناتو) پيمان رامنځ ته کړ او په ۱۹۵۷ ز کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل لومړنی اتومي بم وازمایه او په ۱۹۷۶ز کې یې د اروپا د ګډ بازار غړیتوب تر لاسه کړ.

د انګلستان حکومت مشروطه شاهي constitutional Monarch دی او د نړۍ د نورو هېوادونو په څېر تصویب شوی واحد قانون نه لري، خو اساسنامې، لوایح او د ولسي جرګې پرېکړې لري، چې د اساسي قانون په څېر کار ترې اخیستل کېږي. ځکه نو ویلای شو، چې د انګلیسانو اساسي قانون داسې یو ټولګه ده، چې د سیاسي شرایطو سره سم په کې بدلونونه راتلای شي او ولسي جرګه یې ځینې برخې لغوه یا نوې کولای شي.

د انګلیس پارلماني نظام د کوم تدوین یا ترتیب شوي قانون په وسیله منځ ته نه دی راغلی، بلکې د پېړیو تدریجي تکامل بلل کیږي.

په انګلیستان کې پاچاهي میراثي ده، سره له دې چې په تېرو څلورو لسیزو کې ولسي حاکمیت، د اولسي جرګې له لارې د سلطنتي مقام امتیازات او قدرت محدود او را لږ کړی، خو بیا هم شاهي کورنۍ ډېر امتیازونه لري.

په نننۍ انګلیستان کې ملکه د یو شمیر صلاحیتونو په لړو سره د ملي وحدت د ساتنې، د دولت د رهبرۍ، د نظام د تنظیم او د نهایي پرېکړې سمبول ګڼل کېږي. د قوانینو توشیح، د سولې او جګړې د حکم صادرول، د حکومتونو په رسمیت پېژندل، د قراردادونو او کنوانسیونو قبلول یا ردول، ولسي جرګه ځنډول او د صدراعظم په مشوره یې ردول، لویو او مهمو سیاسي، قضیو او ملکي دندو ټاکنه، د اشرافي القابو توزیع او د صدراعظم ټاکل. د کابینې وزیران د صدراعظم په غوښتنه د ملکې لخوا ټاکل کېږي. ډېر انګلیسي وزیران د اولسي جرګې غړیتوب لري او پاتې یې د مشرانو جرګې غړي وي.

د انګلیستان پارلمان دوه جرګې لري. لومړۍ ولسي جرګه یا د عوامو مجلس چې ۶۵۹ غړي لري چې ټول یې د پنځو کالو لپاره د ټولټاکنو له لارې ټاکل کېږي. دویم د مشرانو جرګه ده، چې ۵۰۰ کسه اشراف مادام العمر Life Peers غړي لري. دغه ارګان درې اصلي څانګې لري. ملکه، د اشرافو جرګه او د عوامو جرګه چې هر یو یې خپلواک دي. د قانون د ترتیب او تدوین په وخت کې د درې وارو توافق لازمی او حتمی ګڼل کیږي. انګلیسي پارلمان په هېواد کې د قانون جوړونې ډېر لوړ ارګان ګڼل کېږي.

په انګلېستان کې مختلف سیاسي ګوندونه فعالیت کوي، چې د بېلګې په توګه د متحد محافظه کار ګوند Conservative and Unionist Party، دېموکرات متحد ګوندParty

Democratic Unionist ، کارګر ګوند Labor Party د ویلز ګوند Party of Wales
او د سکاټلېنډ ملي ګوند Scotland National Party نومونه یادولای شو.

انګلیستان د نړۍ د لویو صنعتي هېوادونو څخه ګڼل کېږي، چې مهمې صنایع یې لویې او کوچنۍ فابریکې، مختلف ماشین الات او د هغو پرزې، اتومات سامان الات، نقلیه سامان الات، الوتکې، لویې او وړې بېړۍ، کرنیز وسایل، د اورګاډي پټلۍ، د انرژۍ تولید او د هغې تاسیسات، د مخابراتو وسایل، کېمیاوي او غیر کېمیاوي توکې، ساختماني او نور وسایل دي.

انګلیستان د ۱۹۴۵ ز کال د اکتوبر په ۲۴مه د ملګرو ملتونو د امنیت شورا غړیتوب تر لاسه کړ او د ویتو حق لري.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې په انګلېنډ کې د لومړنیو اوسېدونکو په اړه او دویمه ډله دې د انګلیستان د اداري تشکیلاتو او ټاپوګانو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي او د هغې پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ انګلیستان په څو ولایتونو وېشل شوی دی؟

۲ـ په ۱۳مه میلادي پېړۍ کې کوم بدلونونه په انګلیستان کې رامنځ ته شول؟

۳ـ په انګلیستان کې ملکه کوم واک او صلاحیتونه لري؟

۴ـ په انګلیستان کې صدراعظم کوم واکونه لري؟

۵ـ د انګلیستان د مهمو صنایعو نومونه یاد کړئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له فرهنګي شخصیتونو او له خپلو مشرانو څخه د انګلیستان د پارلماني نظام په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي ارزونه

د دولسم ټولګي د تاریخ درسي کتاب په څلورم څپرکي د شلمې پیړۍ مهمو پیښو تر سرلیک لاندې ځینې مطالب او موضوګاني تالیف شوي دي لکه لومړۍ او دویمه نړیواله جګړه او د هغوی لاملونه، د ملګرو ملتونو جوړښت, د جاپان اوښتنه په یو صنعتي څواک، د پخواني شوروي ټوټې کیدل, د المان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت چې په دې کتاب کې د امکان تر حده پوري دغه عناوین په پام کې نیول شوی دي چې د ١٩١٤- ١٩١٨ او ١٩٣٣- ١٩٤٥ زیږدیز کلونو تر مینځ اقتصادي، سیاسي بحرانونه پکې څیړل شوي او ګټور معلومات وړاندي شوي. همدارنګه هغه زیانونه، ناوړې اغیزې، او بشري تلفات چې د دوو نړیوالو جګړو رامنځ ته کړي پکې انعکاس مومي او هم په دې توګه لنډ معلومات د آلمان، فرانسې او انګلیس د تاریخ فرهنګ، ژبې او سیاسي جوړښتونو په اړوند وړاندې شوي دي. بله موضوع چې د زده کونکو ذهن ته وده ورکولای شي لکه د پخواني شوروي ټوټه کیدل دي چې د قوې حاکمیت په درلودو سره ټوټه کیږي. بل په لنډه موده کې د جاپان بدلیدل په یو صنعتي ځواک باندې ، همدارنګه د ملګرو ملتونو جوړښت د دویمې نړیوالې جګړې وروسته چې څرنګه نړیوالې اړیکې تنظیم کیږي او له انساني فاجعو او کړلیچونو څخه مخ نیوی کوي. دغه ټول مطالب زده کوونکو ته د انګیزو په را مینځ ته کولو او د مهارتونو په لوړوالي کې مرسته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library